

T.N.Qori Niyoziy nomidagi Oʻzbekiston Pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot instituti

UZLUKS Z TA'LIM

ILMIY-USLUBIY JURNAL

2021 maxsus son

DJURAYEV Risbay Bosh muharrir

Jurnal 2001 yildan nashr qilina boshlangan.

Oʻz MAAdan 2007 yil 3-yanvarda № 0101-tartib raqami bilan qayta poʻyxatdan oʻtgan.

Jurnalda e'lon qilingan maqolalardan iqtibos keltirilganda «Uzluksiz ta'lim» jurnalidan olinganligi koʻrsatilishi lozim.

Tahrir hay'ati:

Sherzod SHERMATOV Uzoqboy BEGIMQULOV

Alisher UMAROV

Nargiza RAXMANQULOVA Nodira EGAMBERDIYEVA

Xolboy IBRAGIMOV Shavkat QURBONOV

Roxatoy SAFAROVA Islom ZOKIROV Dono G'ANIYEVA

Lobar OARAXANOVA

Tahriniyat

100027, Toshkent sh., Furqat koʻchasi, 174-uy.

O'zPFITI

Tel.: (71)-245-92-34

(93)-503-52-07

e-mail: uzluksiztalim_jurnal@mail.ru liya_2305@mail.ru

3 B.B.Sobirov

Pedagog kadrlarning umummadaniy kompetensiya modelini takomillashtirish prinsiplari

9 Sh.A.Abdullayeva

Oliy ta'lim didaktikasida zamonaviy ta'lim trendlarining ilmiy-metodik yo'nalganligi

15 F.A.Abdullayev

Ta'lim sifatini boshqarishda axborot xizmatini tashkil qilish bo'yicha xorij tajribalar

22 S.T.Ruzmetova

Talabalar bilimi transformatsiyasida raqamli texnologiyalardan foydalanish masalasining dolzarbligi

28 L.I.Suvonova

Steam texnologiyalari mohiyati va ularni oliy ta'limda qo'llash tamoyillari

34 F. Yuldashev

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining bilim o'zlashtirishini diagnostika qilish: amaliyot va monitoring

38 G.Abilova

Oliy ta'lim muassasalarida vebinarlarni tashkil etishning samarali ko'rsatkichlari

42 **Sh.A.Tadjibayeva**

Pedagogik jamoada ixtilof va nizolarning paydo boʻlish sabablarini aniqlash

47 O.O.Davulov

Texnika oliy ta'lim muassasalarida talabalarning jismomniy sifatlarini differensiyal metodikalar asosida rivojlantirish

51 D.Z.Usmonova

Boshlangʻich sinf oʻquvchilari kompetensiyalarining rivojlanishini xalqaro baholash dasturlaridan foydalanish asosida kuzatish

59 I.R.Jo'raeva

Umumiy oʻrta ta'lim maktab oʻqituvchilarning umummadaniy kompetensiyalarini diagnostika qilish

62 E.E.Xurramov

Boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarining kasbiy faoliyatga tavyorlashda sifat bosqichlaridan foydalanish

66 M.A.Iminova

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'quv faoliyatlarini loyiha metodlari asosida tashkil qilish

72 S.A.Axmedova

Fan, ishlab chiqarish va texnologiyalar intergratsiyalashuvini ta'minlash jarayonida boʻlajak mutaxassislarining kasbiy salohiyatini rivojlantirishda sport kouchingining ahamiyati

77 **O.O.Sirojov**

 $Bo`lajak\ jismoniy\ tarbiya\ o`qituvchilarining\ valeologik\ kompetentligini\ amaliy\ metodlar\ yordamida\ rivojlantirish$

82 X.K.Rashidov

86 *Ш.П.Батиралиева*

Модель воспитания в педагогических вузах и её внедрение

92 <u>Д.Истамова</u>

Развитие прагматических компетенций у будущих педагогов

98 *Х.С.Раимов*

Организация работы по физической культуре и женским спортом в педагогических вузах

105 *М.Г.Арипова*

Применение коллаборативных проектов на занятиях по русской литературе

112 **Ш.Алимова**

Требование к постановке вопроса совершенствования системы обучения теории и практическим уменияи булуших учителей русского языка

117 У.К.Турдиев

Педагогические условия применения образовательных технологий по физической культуре

122 T.T.Nazarov

«Chaqiriqqacha harbiy ta'lim» yo'nalishi talabalarining o'quv faoliyatini loyihalash bosqichlari

TA'LIM MAZMUNI UZLUKSIZLIGI

PEDAGOG KADRLARNING UMUMMADANIY KOMPETENSIYA MODELINI TAKOMILLASHTIRISH PRINSIPLARI

B.B.SOBIROV,

TDPU moliya va iqtisodiyot ishlari boʻyicha prorektori, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

Maqolada xalq ta'limi tizimida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning umummadaniy kompetentligini rivojlantirish jarayonlarini modellashtirish mazmuni, bosqichlari, kollaborativ va metakompetensiyalar integratsiyasiga asoslangan kompetensiyalar modeli asosidagi mexanizmlarni takomillashtirish yoʻnalishlari va pedagogik shart-sharoitlari xaqida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar: xalq ta'limi, pedagog kadrlar, umummadaniy kompetentlik, modellashtirish, integratsiya, takomillashtirish.

В статье рассматриваются вопросы моделирования процесса развития общекультурной компетентности учителей в системе народного образования, направления и педагогические условия совершенствования механизмов на основе модели компетенций, основанной на интеграции коллаборативных образователных целей.

Основные понятия: государственное образование, преподавательский состав, общекультурная компетенция, моделирование, интеграция, совершенствование.

The article discusses the issues of modeling the process of development of general cultural competence of teachers in the system of public education, directions and pedagogical conditions for improving mechanisms based on a competency model based on the integration of collaborative educational goals.

Basic concepts: public education, teaching staff, general cultural competence, modeling, integration, improvement.

Xalqaro tajribalar tahlilidan ma'lumki, mamlakatning global innovatsion indeks reytingidagi oʻrni fan, ixtirochilik va texnologiyalar transferini rivojlantirish, ta'lim sifatini oshirish, inson kapitali va kadrlar salohiyatini rivojlantirish bilan uzviy bogʻliqdir. Shu nuqtai-nazardan, bugungi kunda milliy va xalqaro maydonda kadrlar malakasini oshirish tizimini verisifikatsiya asosida ta'lim sifatini oshirish, kadrlar kompetentligini rivojlantirish va zamonaviy ta'lim xizmatlarini diversifikatsiyalash, pedagog kadrlarning innovatsion va umummadaniy kompetentligini rivojlantirish, ularda mehnat bozoridagi oʻzgaruvchan tendensiyalarga tezkor moslashish imkonini beruvchi metakompetensiyalar (soft

skills)ni qaror toptirish innovatsion iqtisodiyot («innovation-driven economy»)ning strategik yoʻnalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Dunyo hamjamiyati va davlatlar oʻrtasidagi turli madaniy, ta'limiy va ijtimoiyiqtisodiy munosabatlarning integratsiyalashuvi ta'limning hamma bosqichlarida, shu jumladan, malaka oshirish tizimida ham ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan pedagogik kompetensiya mohiyatini yangi mazmunda koʻrib chiqishga undaydi.

Pedagogik kompetensiyani pedagogik hodisa sifatida oʻrganish jahonning yetakchi ilmiy markazlari va oliy ta'lim muassasalarida, jumladan, Buyuk Britaniyaning London universiteti qoshidagi Ta'lim institutida, Germaniyaning Bavariya akkreditatsiyalash, sertifikatlash va sifatni kafolatlash institutida, Fransiyaning Nant universitetida, AQShdagi Kaliforniya, Ogayo, Masachussets universitetlarida, Avstraliyaning Vullongong universitetida olib borilmoqda.

Tadqiqot doirasida xalq ta'limi tizimida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning umummadaniy kompetentligini rivojlantirish jarayonlarini modellashtirish mazmuni, bosqichlari, kollaborativ va metakompetensiyalar integratsiyasiga asoslangan kompetensiyalar modeli asosidagi mexanizmlarni takomillashtirish yoʻnalishlari va pedagogik shart-sharoitlari oʻrganildi.

Prognostik yondashuvda pedagog kadrlarning umummadaniy kompetentligi yoshga oid qobiliyat va imkoniyatlar darajasini aniqlash; faoliyatni amalga oshirish imkoniyatlari va natijalarini kasbiy kompetentlik, faoliyatning ushbu turiga boʻlgan psixologik tayyorgarlik bilan integratsiyalashuvini hamda uning natijalari uchun ijtimoiy javobgarlik darajasini aniqlash; refleksiv-innovatsion rivojlanish imkoniyatlarini belgilash; kasbiy rivojlanishning muayyan darajasi tahlili asosida shaxs imkoniyatlarini yanada takomillashtirish jihatlarini e'tiborga olgan holda rivojlantirish masalasi ustun boʻlib kelmoqda.

Tahlillar asosida xalq ta'limi tizimida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning umummadaniy kompetentligini rivojlantirishning aksiologik-motivatsion, konseptual, texnologik, refleksiv va kreativ darajalari aniqlandi. Mazkur daraja bosqichlarining faoliyat talablari bilan oʻzaro aloqadorligi hamda mazmunan integratsiyasini ta'minlash asosida pedagog kadrlarning ekvilibratsion tuzilmasi ishlab chiqildi. Professiogramma qadriyatga oid koʻrsatmalar, oʻzini oʻzi baholash, tahlil qilish, refleksiya, kasbiy va ijtimoiy oʻsish, kasbiy mahoratini takomillashtirish usullari, kommunikativ koʻnikmalarni tashxislash asosida pedagog kadrlarning umummadaniy kompetentligini rivojlantirish mazmuni va ustuvor yoʻnalishlarini belgilash imkonini berdi.

Xalq ta'limi tizimida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning umummadaniy kompetentligini belgilashda tizimlilik, umumiylikdan xususiylikka tamoyiliga asoslanish, ya'ni korporativ-tayanch, profil kompetensiyalar tizimini individual-psixologik yondashuvga asoslangan metakompetensiyalar bilan uyg'unlashtirishga bugun alohida ehtiyoj tug'ilishi nazarda tutildi.

Ma'lumki, metakompetensiyalar – kasbiy, ijtimoiy va kognitiv kompetensiyalar integratsiyasi asosida shakllangan shaxsning mustaqil oʻzini oʻzi kasbiy rivojlantirish jarayoni samaradorligini ta'minlovchi shaxsiy sifatlar, motiv va qadriyatlar, qobiliyatlar yigʻindisidir. Xalq ta'limi tizimida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarining umummadaniy kompetentligi funksional kompetentlikdan farqli ravishda mustaqil harakatlanish va oʻzgaruvchan mehnat sharoitlariga tezkor moslashish, oʻz bilim hamda koʻnikmalarini amaliyotga muvaffaqiyatli joriy etish, innovatsion-ijodiy yondashuvlar asosida kasbiy rivojlanish traektoriyasini yangi rivojlanish yoʻnalishlari va strategiyalarini belgilash, shuningdek akmeologik rivojlanish motivatsiyasini ta'minlash imkonini beradi.

Tadqiqot doirasida olib borilgan soʻrovlar natijasida xalq ta'limi tizimida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlar tomonidan tahliliy-ijodiy fikrlash, muammo yechimiga qaratilgan optimal qarorlar qabul qilish, axborotlarni interpretatsiyalash va sohaga yoʻnaltirish, loyihalarni boshqarish, tarmoqlararo kommunikatsiya, tadbirkorlik, moslashuvchanlik kabi kompetensiyalarga ustuvorlik berilganligi, shu bilan birga, ularning aksariyati (62, 3%) ish tajribasidan qat'iy nazar, oʻz kasbiy bilim va koʻnikmalarini innovatsion talablarga muvofiq doimiy yangilab borishga ehtiyoj sezishi aniqlandi.

Shu jihatlarni e'tiborga olib, tadqiqotimiz natijalari asosida xalq ta'limi tizimida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning umummadaniy kompetentligini rivojlantirish modeli va uning klasterli tuzilmasi kolloborativ, ya'ni faoliyat turi uchun tayanch va yordamchi kompetensiyalar va metakasbiy kompetensiyalar tizimi integratsiyasi asosida ishlab chiqildi.

Ishlab chiqilgan mazkur model xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish jarayonida pedagog kadrlarning umummadaniy kompetentligini rivojlantirishning amaliy-texnologik tizimini kasbiy faoliyat muhiti talablari va ustuvor yoʻnalishlari mazmuni bilan oʻzaro aloqadorligini ta'minlashga qaratilgan integratsiyalashgan ijtimoiy-ta'lim muhitini ifodalaydi.

Tavsiya etilayotgan kompetensiyalar modeli pedagog kadrlarning kasbiy faoliyat doirasidagi aniq vazifalarni muvaffaqiyatli bajarishi uchun zarur boʻlgan tayyorgarlik darajasini ta'minlovchi kompetensiyalar majmui hisoblanadi.

Kompetensiyalar klasteri esa mazmun va mohiyat jihatidan biri-biriga yaqin va oʻzaro aloqadorlikdagi kompetensiyalar tizimini guruhlashtirilgan koʻrinishidan iborat. Aynan pedagog kadrlarning umummadaniy kompetentligini rivojlantirish jarayonlarida modelning qoʻllanilishi kadrlarning sohaga oid kompetentligini baholash, rivojlantirish va boshqarish strategiyalarini belgilash imkonini beradi[3].

Tadqiqot natijalari asosida ishlab chiqilgan kompetensiyalar modelining klasterli tuzilmasi sifatida ijtimoiy-huquqiy, shaxsiy, kommunikativ (lingvistik), AKT, refleksiv kabi kompetensiyalar klasteridan tashkil topgan korporativ(tayanch) kompetensiyalar hamda kasbiy-pedagogik, boshqaruv klasteridan iborat boʻlgan metakasbiy va kollaborativ (yordamchi) kompetensiyalar belgilandi. Shuningdek, ularning konstruktiv faoliyat turi talablaridan kelib chiquvchi xususiy indikatorlar tizimi yoritildi. Bunda konstruktiv faoliyat sifatida

Tadqiqot doirasida pedagog kadrlarning umummadaniy kompetentligini rivojlantirish modeli uzluksiz innovatsion-kasbiy rivojlanishga yoʻnaltirilgan rivojlangan mamlakatlar modellari - ta'lim ehtiyojlariga yoʻnaltirilgan yevropa, shaxsga yoʻnaltirilgan Janubiy Osiyo va kompetensiyalar sifatini nazorat qilish AQSh modellari asosida tashkil qilindi va aprobatsiyadan oʻtkazildi.

Pedagog kadrlarning umummadaniy kompetensiya modelini takomillashtirish prinsiplari, parametr va indikatorlarini ishlab chiqish uchun takomillashtirilgan Davlat talablari quyidagi tarkibda takomillashtirildi:

- 1. Umumiy qoidalar.
- 2. Mohiyati va qoʻllanish sohasi.
- 3. Normativ havolalar.
- 4. Xalq ta'limi tizimi pedagog kadrlari malakasini oshirish tizimi tuzilmasi.
- 5. Xalq ta'limi tizimi pedagog kadrlari malakasini oshirish turlari va shakllari.
- 6. Xalq ta'limi tizimi pedagog kadrlari malakasini oshirish mazmuni va sifatiga qoʻyiladigan umumiy talablar.
 - 7. Oʻquv yuklamasining hajmi; ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar koʻlami.
- 8. Xalq ta'limi tizimi pedagog kadrlari malakasini oshirishga qoʻyiladigan Davlat talablarining mazmuni.
 - 9. Malaka oshirish ta'limining tayanch o'quv rejalari.
- 10. Xalq ta'limi tizimi pedagog kadrlari malakasini oshirish ta'limining majburiy minimal mazmuni.
- 11. Xalq ta'limi tizimi pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimi huquqiyme'yoriy hujjatlari.

12. Xalq ta'limi tizimi pedagog kadrlarining malakasini oshirish sifatini xalqaro baholash tizimi asosida baholash.

Kattalar ta'limini tashkil etishning yuqoridagi xususiyatlarini hisobga olgan holda xalq ta'limi xodimlarining umummadaniy kompetentligini oshirishda ta'lim mazmunini shakllantirishning quyidagi mezonlariga amal qilindi:

- tinglovchining oʻqish jarayonidagi yetakchilik roli;
- oʻz maqsadlariga erishish, mustaqillik, oʻzini-oʻzi boshqarish imkoniyatining ta'minlanganligi;
- tinglovchining hayotiy (turmush, ijtimoiy, kasbiy) tajribasidan uning oʻzini va hamkasblarini oʻqitishda muhim manba sifatida foydalanish;
- oʻqish jarayonida olingan bilim, koʻnikma va malakalarni zudlik bilan qoʻllash imkoniyati;
- tinglovchi va professor-oʻqituvchining oʻqitishning barcha (rejalashtirish, amalga oshirish va baholash) bosqichlaridagi birgalikdagi faoliyati[4].

Xalq ta'lim xodimlari malakasini oshirish ta'limi mazmuni va sifatiga qoʻyiladigan Davlat talablarini takomillashtirishda malaka oshirish tizimining quyidagi vazifalariga alohida e'tibor qaratildi:

- 1. Uzluksiz malaka oshirish sharoitida xodim(pedagog, mutaxassis)ning umummadaniy kompetentligini oshirish.
- 2. Malaka oshirish ta'limining mazmunini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot va ta'lim tizimi rivojlanishining ustuvor yoʻnalishlariga mos ravishda yangilab borish.
- 3. Malaka oshirish tizimining kompetentli va raqobatbardosh pedagog kadrlarni tayyorlash ehtiyojlariga hozirjavobligini ta'minlash.

Yuqorida qayd etilganlardan kelib chiqib, malaka oshirish ta'limiga qoʻyiladigan Davlat talablarini ishlab chiqishda xodimlarning kasbiy faoliyati xususiyatlari, ehtiyojlari, umummadaniy rivojlanishi talablari va ta'limdagi ilgʻor texnologiyalarni oʻzlashtirish zaruriyati hisobga olindi. Bunda malaka oshirish ta'limi mazmunini xodimlarning kasbiy faoliyat xususiyatlaridan kelib chiqib belgilashda "Xalq ta'limi xodimlari asosiy lavozimlarining malaka tavsiflari" asosiy manba sifatida xizmat qildi.

Quyidagilar malaka oshirish boʻyicha *ta'lim dasturlari mazmuniga* qoʻyiladigan bazaviy talablar hisoblanadi: kasbiy malaka talablariga muvofiqlik; ta'lim va kadrlar tayyorlash sohasidagi davlat siyosatining asosiy yoʻnalishlarini bilishga qaratilganlik; malaka oshirishga jamiyat buyurtmasi va shaxs

ehtiyojining uygʻunligi; ta'lim turlari va bosqichlari boʻyicha davlat talablari(davlat ta'lim standartlari)ning uzviyligi va uzluksizligini ta'minlashga qaratilganlik; tinglovchilarning kasbiy bilimlarini yangilash va chuqurlashtirishga qaratilganlik; yangi, qoʻshimcha kasbiy malaka va koʻnikmalarni hosil qilish va takomillashtirishga qaratilganlik; ta'lim-tarbiyaning samarali usullari, texnologiyalarini egallash, takomillashtirishga qaratilganlik; zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalana olishni nazarda tutish; davlat talablari hajm va mazmunining malaka oshirish muddatlariga muvofiqligi [3].

Malaka oshirish kurslari jarayonida tinglovchilar bilan olib boriladigan ma'naviy-ma'rifiy ishlar saviyasini oshirish bilan bogʻliq yoʻnalish ularning umummadaniy kompetentligini oshirishga xizmat qiladi.

Malaka oshirish ta'lim muassasasida tashkil etiladigan ma'naviy-ma'rifiy va tarbiyaviy tavsifdagi tadbirlar(davra suhbatlari, ijodiy uchrashuvlar, badiiy kechalar, sahna koʻrinishlari, madaniyat maskanlariga tashriflar va boshqalar)ning tinglovchilar xohish-irodasini, oʻtkazilayotgan tadbirning kursdan keyingi kasbiy faoliyatga foydaliligini, shuningdek, tadbirlar mazmunining malaka oshirish kursi oʻquv dasturidagi mavzularga hamohangligini hisobga olgan holda tashkil etilishi yoʻlga qoʻyilishi muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "Ta"limtarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida" PQ-4884-son qarori/ Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi; 06.12.2020 y., 06/20/653/1592-son
- 2. Афанасьева Т.П., Немова Н.В., Профессиональное развитие кадров муниципальной системы образования. Кн.1. Развитие профессионального мастерства педагогических кадров. М., 2104.-С.98.
- 3. Мирсолиева М.Т., Султонов А.Ш., Гиясова У.Э. Социально-педагогические факторы развития тьюторской деятельности педагога в ВУЗах/ Society. Integration. Education. Proceedings of International Scientific Conference. Volume I,—Rezekne, 2016.—P. 158-164.

OLIY TA'LIM DIDAKTIKASIDA ZAMONAVIY TA'LIM TRENDLARINING ILMIY-METODIK YO'NALGANLIGI

SH.A.ABDULLAYEVA,

Boshlang'ich ta'lim fakulteti dekani, pedagogika fanlari doktori, professor

Maqolada oliy ta'lim didaktikasida zamonaviy ta'lim trendlarining ilmiy-metodik yoʻnalganligi, ularning xususiyati, oʻquv dasturlari va talablarni baholash tizimlari negizida qayta koʻrib chiqish zarurati haqida fikr bayon etilgan.

Tayanch tushunchalar: ta'lim trendi, oliy ta'lim didaktikasi, ta'lim sifati, rivojlanish, intellekt, innovatsion metodlar, raqamli texnologiyalar, teskari aloqa.

В статье рассматривается научно-методическая направленность современных образовательных трендов в дидактике высшего образования. Автором акцентируется внимание на том, что созрела необходимость пересмотра на основе учебных планов и систем оценки требований к этим направлениям.

Ключевые понятия: образовательное направление, дидактика высшего образования, качество обучения, развитие, интеллект, инновационные методы, цифровые технологии, обратная связь.

The article discusses the scientific and methodological orientation of modern educational trends in higher education didactics, their nature, the need to review them on the basis of curricula and requirements assessment systems.

Key words: educational trend, higher education didactics, quality of education, development, intelligence, innovative methods, digital technologies, feedback.

Zamonaviy ta'lim trendlarining xususiyati, eng avvalo, ta'lim mazmunida aks etadi. Shu sababli, sun'iy intellekt va yuksak texnologiyalarga tayanadigan "to'rtinchi sanoat inqilobi" insonga qo'yadigan talablarini oldindan modellashtirishimiz va ta'lim-tarbiya tizimini ularga moslashtirishiz kerakligini anglatadi. Oliy ta'lim muassasalarining faoliyati yetuk mutaxassislarni shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lishi muqarrar. Buning uchun aniq maqsad va vazifalarni belgilash, zarur tashkiliy qo'llab-quvvatlash tuzilmalarini yaratish, professor-o'qituvchilarni raqamli texnologiyalar bilan ishlashga o'rgatish, o'quv dasturlari va talablarni baholash tizimlari negizida qayta ko'rib chiqish zarur.

Ta'lim trendlari - bu uning oʻzgarishlarini belgilovchi tendensiyalaridir. Birinchidan, bu ta'lim paradigmasining asosi boʻlgan yangi sharoitlar va faol oʻqitish usullarini yaratishdir. Ikkinchidan, tanqidiy fikrlaydigan va funksional jihatdan savodli, oʻz bilimlarini doimiy ravishda yangilab turadigan, tez oʻzgarib turadigan dunyoda muvaffaqiyatli hayot uchun oʻz qobiliyatlarini tezda qayta

qoʻradigan, moslanuvchan mutaxassilarni tayyorlash demakdir.

Ilgʻor oʻqitish usullarini joriy etish jamiyatda madaniy oʻzgarishlarni talab qiladi. Oliy ta'lim muassasalarining tuzilishi yangi gʻoyalar almashinuvi, talabalarning muvaffaqiyatli loyihalarni bajarishi, ularni rivojlantirish va amalda qoʻllash maqsadida osonlashtiriladigan tarzda tuzilishi kerak.

Talabalarga haqiqiy amaliy koʻnikmalarni oʻrgatish kelajakda ish bilan ta'minlashda, shuningdek ularning kelgusida egallaydigan kasbiy malakalarini oshirishda yordam beradi, hamkorlikning samarali yechimlarini topish uchun kalit hisoblanadi. Hamkorlikda oliy ta'lim muassasalarining birlashmalarini yaratish, ularga ta'lim xizmatlarining jahon bozorida foydali pozitsiyalarini egallashga yordam beradigan alyanslar tuzish tendensiyasi mavjud.

Mamlakatimizda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va onlayn oʻquv materiallari keng tarqalgan boʻlsada, hozirda butun dunyoda, shu jumladan Oʻzbekistonda ham barcha aholi guruhlari uchun bir xil maromda Internetdan foydalanish yuklamasini bajarish imkoniyati mavjud emas. Shu sababli, kelajakda talab qilinadigan talabalarning kasbiy koʻnikmalari, ijodkorlik qobiliyatlari va tanqidiy fikrlash qobiliyatlari boʻyicha baholash mezonlarini ishlab chiqish OTMlar uchun eng ustuvor vazifadir.

Mamlakatimizda turli madaniyat markazlari jadal faoliyat olib boradi. Masalan, respublikada mavjud ellikka yaqin madaniyat markazlari Oʻzbekistonda yashab, mehnat qilayotgan turli millat va elatlar madaniyatlarini saqlab qolish va rivojlantirish uchun barcha shart-sharoitlar yaratib berilgan. Shu bilan birga mustaqillik yillarida xorijiy davlatlar universitetlarining mamlakatimizdagi filiallarini ochish ishiga asos solindi. Ulardan Buyuk Britaniyaning Toshkent xalqaro Vestminster universiteti, Toshkentdagi Singapur menedjmentni rivojlantirish instituti, Toshkentdagi Turin politexnika instituti, G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universitetining Toshkentdagi filiali, Gubkin nomidagi neft va gaz universitetining Toshkentdagi filiali, Moskva davlat universitetining Toshkentdagi filiallari mana shular jumlasidandir.

Bugungi kunda innovatsion texnologiyalar ta'lim trendlari sifatida baholanar ekan, bu uning oʻzgarishlari bilan bogʻliq boʻlgan dinamika koʻrsatkichini belgilaydi.

Bilimlarga asoslangan jamiyat va raqobatbardosh iqtisodiyotni shakllantirishga intilayotgan mamlakatlar har doimgidan koʻra aholining bilimlarini doimiy ravishda yangilab borish, xodimlarning malakasini oshirish va kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirish zarurati haqida koʻproq

tashvishlanmoqdalar. Bu universitetlar va korporatsiyalar oʻrtasidagi yaqin hamkorlik masalasidir. Axborot manbalarini tahlil qilish natijasida bugungi kunda zamonaviy ta'lim yoʻnalishlarini ikkita asosiy trend (yoʻnalish)ga ajratish mumkin:

1-trend. Oʻrganish insonning asosiy kundalik faoliyatiga aylanadi Har bir inson har kuni yangi narsalarni oʻrganishga ishtiyoqmand boʻlishi, oʻquv-biluv faoliyati haftasi 14 soatgacha davom etishi muqarrar. 2025 yilga kelib 60 yoshdan oshgan odamlar bugungi 20 yoshdagilar kabi uzoq vaqt oʻqiydilar, yoshlar esa bugungi kunga qaraganda ikki baravar koʻp tahsil olishga ehtiyoj sezishadi.

2-trend. Hayot davomida tahsil olish. Insonning hayoti davomida yangiliklarni oʻrganish, ularni oʻzlashtirish uchun ehtiyoj oshadi. Bu insonda texnologiyalar va gʻoyalarning tez oʻzgarishi bilan asosiy koʻnikmalarga aylanadi. Texnologiyalar va gʻoyalarning tez oʻzgarishi bilan asosiy koʻnikmalardan biri eskilarni «mustahkamlash» va yangi narsalarni oʻrganish qobiliyatlari boʻladi. Hozirgi ta'lim tizimi oʻzgarishi kerak, chunki endi hyech kim bitiruvchiga 4 yil ichida qanday bilim va koʻnikmalar kerakligini rejalashtira olmaydi. Shuning uchun qayta tayyorlash va malaka oshirish institutlari fundamental ta'limga qoʻshiladi. Raqamli texnologiyalardan foydalangan holda oʻquv jarayoni bilan bevosita bogʻliq boʻlgan quyidagi trendlarni e'tirof etmoqchimiz:

3-trend. Raqamli texnologiyalar rivojlanib borishi bilan insonlar tobora koʻproq farovonlik va qulaylik izlashga majbur qiladigan ehtiyojlari ortib bormoqda. Bu esa, onlayn kurslardan foydalangan holda ta'limni individuallashtirishni talab qiladi. Talaba kutilgan ehtiyojlariga toʻliq moslashtirilgan onlayn kurslar yordamida oʻquv jarayonidan koʻproq foyda olishi, oʻquv materialini oʻzlashtirishda optimal natijalarga erishishi mumkin. Shu bilan birga, individual yondashuv samarali boʻlishi ta'minlanadi.

4-trend. Teskari oʻqitish. Bu aralash ta'limning alohida holati – jonli tarzdagi, an'anaviy ma'ruzalar oʻrniga on layn va of layn tarzidagi mashgʻulotlarning tashkil qilinishi. Bunda professor- oʻqituvchilar faqat amaliy mashgʻulotlar uchun toʻliq tayyorgarlik koʻrishadi: savol-javob, suhbat, muloqot kabi ta'lim shakllari rivojlanadi.

5-trend. Ta'lim jarayonini avtomatlashtirish. Professor-oʻqituvchilar uchun tejamkor yechimga aylanadigan va eng muhimi, talabalarning ta'lim natijalarini yigʻish va saqlash jarayonlarini avtomatlashtirishga imkon beradigan oʻquv kurslari va materiallarini yaratish uchun Internetda maxsus vositalardan foydalanish.

6-trend. Mobil texnologiyalardan foydalangan holda ta'lim kapsulalarini yaratish. Uzoqdagi ta'lim sub'ektlari bilan jonli muloqot oʻrniga barcha ma'lumotlar kichik bloklarga, bilim qismlariga boʻlinadi, ularni tezkorlik bilan (yoʻlda, transportda, yugurish yoʻlakchasida) oʻzlashtirish mumkin. Buning uchun murakkab materiallarni qisqa, mantiqiy jihatdan toʻliq bloklar qatoriga ajratish kerak.

7-trend. Kengaytirilgan real voqyeaviylikdan foydalangan ta'lim. Ta'lim foydalanuvchi muhitiga moslashadi va ancha samaraliroq boʻladi. Kengaytirilgan reallik texnologiyalarining tarqalishi oʻquv jarayoniga sezilarli darajada ta'sir qiladi, ammo virtual haqiqat va unga kirish imkoniyati asosiy «tezlashtiruvchi» ga aylanadi. Odamlar vizual va eshitish hissi orqali onlayn ta'limni takomillashtirishi mumkin.

8-trend. Ta'limni geymifikatsiyalash (oʻyin sifatida oʻrganish). Vizualizatsiya va interaktiv ishtirok etish. Yigʻilgan ballar. Jamoa musobaqasi. Yangi bosqichga oʻtish. Hamma narsa kompyuter oʻyinlaridagi kabi, ammo oʻquv materiallari bilan yoʻgʻrilgan holatda amalga oshiriladi.

«Kiberjamiyat - bu zamonaviy axborot-kommunikatsiya, kompyuter, elektron, raqamli va Internet texnologiyalari orqali real va virtual makonlarda ishlab chiqarish va ijtimoiy hayotning dolzarb haqiqati sifatida birlashgan va birgalikdagi jamoaviy faoliyatni tashkil etgan odamlar jamiyatidan iboratdir» [3, 121]. Binobarin, bunday holda, kiber-jamiyatdagi aloqa oʻlchovi - bu kiberfazo orqali yoki toʻgʻridantoʻgʻri kiber-makon bilan shaxslarning dialogi,uning turli koʻrinishlarida namoyon boʻladi. Axborot ushbu dialogning vositasi va natijasiga aylanadi. Demak, talabalarda turli kompetensiyalar striming texnologiyalari asosida rivojlantirish uchun raqamli texnologiyalarga zarurat oshadi.

Zamonaviy dunyoda raqamlashtirish inson hayotining barcha sohalarini qamrab olar ekan, axborot jamiyatini shakllantirish jarayonida oʻzbek ta'limi sohasida ham tub oʻzgarishlar yuz bermoqda.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida''PQ-4884-son qarorida ham raqamli, smart iqtisodiyotga oʻtish uchun ishlab chiqarishni bosqichma-bosqich modernizatsiya qilish, avtomatlashtirish, robotlashtirish talab etilishi ta'kidlangan[1]. Binobarin ushbu jarayon mamlakatimizda bir necha bosqichlarda amalga oshirilishi, uning insoniy, ilmiy va ilmiy-texnologik, moddiy-moliyaviy ta'minoti boʻyicha ishlab chiqilgan majmuaviy dasturlar yangi Renessans gʻoyasi bilan mafkuraviy jihatdan bogʻlanishi shart. 'Ilmiy, ilmiy-texnologik ta'minot taqozosidan kelib chiqib, ta'lim-tarbiya sohasining barcha boʻgʻinlari uzluksiz isloh etib borilishi kerak' [5].

"Baytul hikma", Xorazm Ma'mun Akademiyasi, umuman, islom olami olimlari faoliyati oʻsha davrdagi xalqaro ilmiy integratsiyaning eng yorqin namunasidir. Birinchi va ikkinchi renessanslarning ma'naviy asoslarini va sabablarini hamda keyingi inqirozini chuqur oʻrganmasdan, biz Uchinchi Renessansni muvaffaqiyatli amalga oshira olmaymiz. Bugun ham bizga gʻoyaviy va ilmiy tolerantlik (bagʻrikenglik), ilmga, haqiqatga tashnalik, milliy mahdudlikni, gʻoyaviy mutaassiblikni tamomila inkor etish xos boʻlmogʻi lozim"[3]. Binobarin, har bir mamlakatda jamiyat talabidan kelib chiqib, yuksak axloqiy, kasbiy-professional darajada taraqqiy etgan kadrlarni tayyorlash davlat rivojlanishining pirovard maqsadiga mos keladi. Demak, raqamli texnologiyalar davrida urf-odatlarimiz ham takomillashtirilishi va zamonaviylashtirilishi zarur. Ijtimoiy ongda, odamlarning xatti-harakatlarida yangicha burilish yuz berishi, zamonaviy ideallar va qadriyatlar oldingi urf-odatlarimiz va qadriyatlarimiz zamirida shakllantirilishi lozim.

Raqamli texnologiyalar sharoitida uchinchi Renessans gʻoyasi ta'lim, madaniyat, ilm-fan sohalarida yuqori koʻrsatkichlarni, ya'ni AKT sohasida sun'iy intellekt yaratish, nanotexnologiya, biotexnologiyalar va shu kabi yoʻnalishlardagi vazifalarni rivojlantirishni nazarda tutadi. Bularning barchasi inson omiliga qaratilgan boʻlib, Prezidentimiz ta'kidlaganidek, insonning yaxshi turmush qurishi, farovon hayot kechirishiga moʻljallangan. "Har qanday buyuk rejalar, buyuk gʻoyalar inson ehtiyojlari, turmushi yaxshilanishi, erkinligi ortishi va ma'naviy kamoloti bilan bevosita bogʻlansagina, hayotiylik va reallik kasb etadi. Aks holda u havoyi orzu havasligicha qolib ketadi'[5]. Yuqoridagilardan koʻrinib turibdiki, uchinchi Renessans bizdan xalqaro hamjamiyatga ilm-fan, texnologiyalar, axborot, madaniyat va iqtisodiyot sohalarida yanada chuqurroq integratsiya boʻlishini talab etadi. Ammo oʻzligimizni, tilimizni, milliy xususiyatlarimizni, ma'naviyatimizni saqlab qolishimiz shart.

Zamonaviy ta'lim trendlarining ikkinchi omili o'qituvchi va talabalarning munosabatlari, psixologik muhit, o'qish jarayoni ishtirokchilarning on layn va of layndagi o'zaro munosabatlari, talabalarning idrok etish faoliyatlariga o'qituvchining rahbarligi hisoblanadi.

Zamonaviy ta'lim trendlarining rivojlantiruvchi vazifasi talaba nutqining, fikrlashi, shaxsning sensorli va harakatlanish sohalari, emotsional-irodaviy, intellektual sohalarini rivojlantirishda oʻz aksini topadi Zamonaviy ta'lim trendlarini oqilona yoʻnaltirish orqali boʻlajak mutaxassislarni aqliy rivojlantirish, aqliy faoliyat usullari, analiz qilish, taqqoslash, tasniflash, kuzatish, xulosa chiqarish, obektlarning muhim belgilarini ajrata bilish, faoliyat maqsadi va usullarini aniqlashni

bilishga oʻrgatish, uning natijalarini tekshirish malakasini rivojlantirishga erishiladi.

Zamonaviy dunyoda raqamlashtirish inson hayotining barcha sohalarini qamrab olar ekan, axborot jamiyatini shakllantirish jarayonida oʻzbek ta'limi sohasida ham tub oʻzgarishlar yuz bermoqda. 2020 yilning 24-sentyabrida Prezidentimiz tomonidan Oliy Majlis Senatida mamlakatimiz oʻqituvchilariga qaratib aytilgan tabrik nutqida mamlakatimiz uchinchi rennesansni boshidan kechirayotganligi toʻgʻrisida fikr bildirildi. Rennesans-"madaniyatda, ilm-fanda, san'atda, ta'lim-tarbiyada, umuman, jamiyat hayotida uzoq muddatli turgʻunlikdan keyin qayta jonlanib, tez rivojlanishni, ijtimoiy ong va qadriyatlar tizimi yangi sifat bosqichiga chiqishini bildiradi'[5]. Binobarin ushbu jarayon mamlakatimizda bir necha bosqichlarda amalga oshirilishi, uning insoniy, ilmiy va ilmiy-texnologik, moddiy-moliyaviy ta'minoti boʻyicha ishlab chiqilgan majmuaviy dasturlar yangi Renessans gʻoyasi bilan mafkuraviy jihatdan bogʻlanishi shart. "Ilmiy, ilmiytexnologik ta'minot taqozosidan kelib chiqib, ta'lim-tarbiya sohasining barcha boʻgʻinlari uzluksiz isloh etib borilishi kerak"[3].

Bugungi kunda innovatsion texnologiyalar ta'lim trendlari sifatida baholanar ekan, bu uning oʻzgarishlari bilan bogʻliq boʻlgan dinamika koʻrsatkichini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "Ta''limtarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida" PQ-4884-son qarori/ Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi; 06.12.2020 y., 06/20/653/1592-son
- 2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 25 yanvardagi "Xalq ta'limi sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatini qoʻllab quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari toʻgʻrisida'gi PQ-4963-son qarori/Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi; 25.01.2021 y., 25/01/345
- 3. Arbuzov S. S. Realizatsiya informatsionno-texnologicheskoy modeli podgotovki buduщіх ITspetsialistov v oblasti infokommunikatsionnых sistem i setey // Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii. 2014. № 8. S. 85–89.
- 4. Кулько В.А., Цехмистрова Т.Д. Формирование у студентов умений учиться: Пособие для учителей. -М.: Логос, 2018.-324с.
- 5. Erkaev A. Uchinchi Renessans nima?/ https://xs.uz/uzkr/post/uchinchi-renessans-millij-goya

TA'LIM SIFATINI BOSHQARISHDA AXBOROT XIZMATINI TASHKIL QILISH BO'YICHA XORIJ TAJRIBALAR

F.A.ABDULLAYEV,

A.Avloniy nomidagi xalq ta'limi muammolarini oʻrganish va istiqbollarini belgilash ilmiy-tadqiqot institutining "Uzluksiz kasbiy ta"lim" kafedrasi mudiri, pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)

Maqolada axborot xizmatini tashkil qilish boʻyicha xorij tajribalari oʻrganilib, respublika pedagogiak oliy ta'lim muassasalari ta'lim menejmentida ta'lim sifatini oshirish masalalari oʻz ifodasini topgan. Unda didaktik jarayonning sifatini oshirish, axborot xizmati tizimini modellashtirish, axborot-kommunikatsiya xizmatlaridan foydalanish usullarini takomillashtirish mexanizmlarini joriy etishga e'tibor qaratilgan.

Tayanch tushunchalar: axborot xizmati, ta'lim sifati, ta'lim menejmenti, didaktik jarayon, modellashtirish, axborot-kommunikatsiya xizmatlari, takomillashtirish.

В статье исследуется зарубежный опыт организации информационных услуг и отражены вопросы повышения качества образования в системе управления образованием педагогических вузов республики. Основное внимание уделяется повышению качества дидактического процесса, моделированию системы информационных услуг, внедрению механизмов улучшения использования информационных и коммуникационных услуг.

Ключевые понятия: информационное обслуживание, качество образования, управление образованием, дидактический процесс, моделирование, информационные и коммуникационные услуги, улучшение.

The article examines foreign experience in the organization of information services and reflects the issues of improving the quality of education in the education management of pedagogical higher education institutions of the republic. It focuses on improving the quality of the didactic process, modeling the information service system, the introduction of mechanisms to improve the use of information and communication services.

Key words: information service, quality of education, education management, didactic process, modeling, information and communication services, improvement.

Bugungi kunda rivojangan davlatlarda ta'lim tizimini axborotlashtirish keng tarqalgan. Ular asosan: ta'lim mazmunining tahsil oluvchilarning va ta'lim muassasasi ma'muriyati orasidagi axborot almashinuvi ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda amaliyotga yoʻnaltirilgan. Masalan, Amerikada, ta'lim muassasasidagi axborot xizmati ta'lim jarayoni sub'ektlarining birgalikdagi samarali faoliyatini muvofiqlashtirishga moʻljallangan boʻlib, kim va qanday faoliyatni bajarishi (funksional vazifalari, majburiyatlari, huquqlari, javobgarligi), bunda kim bilan va qay yoʻsinda oʻzaro munosabatda boʻlish lozimligini belgilash (taqsimlash), bunday vazifalarni amalga

oshirish boshqaruvni tashkil qilishga yoʻnaltirilgan. Pedagogik jarayon ishtirokchilarining oʻz (oʻquv,mehnat) faoliyati samarasi va unumdorligidan manfaatdorligi, undan qoniqishni ta'minlanishi, jamoada qulay ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirish va barqarorlashtirish uchun sub'ekt amalga oshiradigan xattiharakatlar uygʻunligini muvofiqlashtirishga moʻljallangan axborot xizmati tashkil qiladi.

Ta'lim jarayonida axborot xizmatidan foydalanish strategiyalarini takomillashtirish bilan bogʻliq ilmiy izlanishlar jahonning yetakchi ilmiy markazlari va oliy ta'lim muassasalarida, jumladan, Italiyaning Bolonya universiteti huzuridagi Layf Kouching instituti, Germaniyaning Gumbold universiteti huzuridagi Ta'lim instituti, Bavariya akkreditatsiyalash, sertifikatlash va sifatni kafolatlash instituti, Fransiyaning Sorbonna uiversiteti huzuridagi Ta'lim sifatini kvalimetrik tahlil qilish instituti, AQShning Yel, Prinston universitetilari, YaponiyaningTokio pedagogika universiteti, Rossiyaning Moskva davlat universitetining boshqaruv kadrlarini tayyorlash oʻquv-ilmiy markazi, A.S.Pushkin nomidagi Sankt-Peterburgdagi pedagogika instituti, Rostov-Dondagi Janubiy Federal universitetlarida (Rossiya) olib borilmoqda[3].

Axborot texnologiyalarini oʻqitish jarayoniga tatbiq etish asosida insonning hayoti davomida sifatli bilim olishiga imkoniyat yaratish, oʻqituvchi va talabalarning bilim olishini faollashtirish, ularni intellektual rivojlantirish, tayanch va fanga oid maxsus kompetensiyalarini shakllantirishda yangi gʻoyalarni topish va amaliyotga tatbiq etish zarurati ta'lim jarayonining sifatini oshirishda axborot xizmatini modellashtirish tizimini takomillashtirishni taqoza etmoqda. Shu bois, respublika pedagogik oliy ta'lim muassasalari ta'lim menejmentida axborot xizmati tizimini takomillashtirish va amaliyotga tatbiq etish dolzarb masalalardan biridir. Bu oʻz navbatida, didaktik jarayonning sifatini oshirish, axborot xizmati tizimini modellashtirish, axborot-kommunikatsiya xizmatlaridan foydalanish usullarini takomillashtirish mexanizmlarini joriy etish orqali zamonaviy ta'lim olish imkoniyatini yaratish zaruratini koʻrsatadi. Butun dunyo ta'lim muassasalarida "shaxs", "davlat"va "jamiyat" talablariga javob beruvchi ta'lim sifati tizimini yaratish asosiy omil qilib belgilanmoqda.

Rivojlangan mamlakatlar - AQSh, Rossiya, Xitoy, Yaponiya, Buyuk Britaniya, Fransiya, Germaniya kabi davlatlardagi oliy ta'lim tizimida oʻqitish sifatini oshirishda axborot xizmatidan foydalanish boʻyicha oʻtkazilgan tahlillar mazkur jarayonning oʻziga xos tarzda tashkil qilinayotganligini koʻrsatdi. Ma'lumki, 1999 yil iyun oyida 29 ta yevropa mamlakatlari vakillari Italiyaning Bolonya shahridagi eng qadimgi universitetlarning birida Bolonya deklaratsiyasini imzolashdi [4]. Ushbu deklaratsiyaga binoan, turli mamlakatlar ta'lim tizimida yagona sifatli oʻqitish makonini yaratish, oʻxshashlik tizimini tashkil qilish va shu asosda kompetensiyaviy yondashuvlar asosida oʻquv dasturlarini takomillashtirish, ochiqlik xarakteriga ega

boʻlgan ta'lim tizimini yaratish maqsadi ilgari surildi. Bugungi kunda Bolonyadagi deklaratsiya tiizimida 50 ortiq mamlakat ishtirok etmoqda. Bu jarayon ishtirokchilari yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash, yevropa tashkilotlari homiyligi ostida tahsil oluvchilar va professor-oʻqituvchilarning kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirishga imkoniyat tugʻdiruvchi yagona ta'lim muhitini yaratishda axborot xizmatidan fovdalanish kabi sa'y-harakatlarni amalga oshirishmoqda.

Pedagogika OTMlari uchun axborot texnologiyalari asosida ta'lim boshqaruvini tashkil etish, bo'lajak mutaxassislarni kasbiy kompetentliligini oshirish, dasturiy ta'minotini yaratish va amaliyotga tatbiq etish quyidagi ustuvor yo'nalishlarda amalga oshirilishi lozim:

xalqaro miqyosda oʻquv fanlarini sifatli oʻqitish;

ta'lim jarayoniga innovatsion va axborot texnologiyalarni tatbiq etish;

integratsiyalash imkoniyatlaridan foydalanish orqali talabalarning intellektual salohiyati, kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish, kompetensiyaviy yondashuv asosida kelajakda egallashlari lozim boʻlgan kasbiy sohalarga yoʻnaltiradigan zamonaviy metodik ta'minotni yaratish;

ta'lim sifatini ta'minlashga qaratilgan samarali amaliy tadqiqotlar olib borish. Ushbu oʻrinishlar talabalarni zamonaviy va istiqbolli mehnat bozori talablariga, innovatsion ta'lim muhitiga, oʻqitishning yangi strategiyalariga moslashtirish, doimiy yangilanib, oʻzgarib, takomillashib borayotgan ta'limiy axborot infrastrukturasi bazasining kasbiy faoliyatga aloqador parametlarini egallash, texnologik taraqqiyot talablari bilan uygʻunlashtirish, innovatsion texnologiyalar asosida rivojlantirishga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir.

AQShda oliy ta'lim turining koʻrinishi -Undergraduate school da oʻqish imkoniyati yaratilgan. Bakalavr darajasini egallash huquqini beruvchi ushbu koʻrinishdagi ta'lim muassasalariga kirish uchun umumiy oʻrta ta'lim maktabining 9-sinfi (Secondary shool)ni tamomlaganlar qabul qilinadilar. Ular pedagogik diagnostika natijalari asosida suhbat orqali oʻqish huquqiga ega boʻladilar. Talabalarning bilim oʻzlashtirish darajasi kunlik, haftalik, choraklik va yillik tashxislash natijalariga koʻra ball asosida jamlanib boriladi. Yuqori ballarga ega boʻlgan talabalar Undergraduate school ga suhbat orqali qabul qilinadilar. Demak, talabalarning bilim oʻzlashtirishlarini axborot xizmati orqali muntazam ravishda diagnostika qilib borilishi, ularning kelajakda ta'lim olish ehtiyojlarini qondirishga yoʻnaltirilganligi bilan tavsiflanadi. Rivojlangan mamlakatlardagi ushbu ilgʻor tajribalarni oʻrganish, tahlil qilish va shu asnoda milliy ta'lim tizimida axborot xizmatiga oid metodikalarini yaratish, pedagogik amaliyotga ularni tatbiq etish alohida dolzarblik kasb etuvchi ijtimoiypedagogik masalalar sirasiga kiradi[4,-34-b.

Raqamli ta'lim resurslari orqali talabalarning bilim egallash sifatini oshirishda Janubiy

Koreya ta'lim tizimini misol tariqasida keltirish mumkin. Bu mamlakatda oliy ta'lim tizimidagi axborot xizmati har o'quv yili uchun sifatli ta'lim olish modelini nazariy asoslash, ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish maqsadida tashkil qilinadi. O'zbekistondagi kabi, maktabdagi malaka oshirish doirasida metodbirlashmalarning doimiy faoliyati — fan o'qituvchilarining seminarlari tashkil etiladi. Ularda o'qituvchilami yangi elektron dasturlar, darsliklar, qo'llanmalar va uslublar bilan tanishtirish amalga oshiriladi, o'qituvchilar o'z hamkasblari va taklif etilgan mutaxassislardan maslahat olishlari mumkin bo'ladi. Shuningdek, ochiq darslar o'tkazish, ulami tahlil qilish, pedagogik treninglami tashkil qilish va boshqa ish usullari amalga oshiriladi [3,-129-b.]. Yaponiyada esa, oliy ta'limga bo'lgan ehtiyojni pedagoglar jamoasining o'zi aniqlaydi va o'z kuchi yoki mutaxassislarni taklif etish oraali axborot xizmatini tashkil qiladi.

AQSh, Germaniya, Singapur, Janubiy Koreya, Yaponiya, Xitoy kabi rivojlangan mamlakatlarda XXI asr shitob bilan almashayotgan axborotlar oqimidan talabalar uchun zaruriy ma'lumotlarni taqdim etish va ularni reproduksiyalashga imkon beruvchi ta'lim tizimini yaratish uchun bozor va ishlab chiqarish korxonalarining barcha ehtiyojlarini inobatga olish uchun ularda shakllantirilishi va rivojlantirilishi lozim boʻlgan kompetensiyalar tizimi ishlab chiqilgan. Masalan, Germaniyaning oliy ta'lim tizimi ikki toifaga: institut-Hohshule va universitet-Fachhohshulelarda tahsil oluvchilarning oʻqishlarini davom ettirishga hozirlaydi. Har bir ta'lim muassasasida axborot xizmati tashkil qilingan boʻlib, ularda bilim oʻzlashtirish va fanlarga oid kompetensiyalarni rivojlantirish; kompyuter savodxonligining rivojlanishini tashxislash; grafik redaktorlar bilan ishlash koʻnikmalarinining shakllanganlik darajalarini oʻrganish hamda umumiy mental darajadagi koʻnikmalarning shakllanganlik darajalarini aniqlashga qaratiladi.

Bugungi kunda yevropa mamlakatlarida oʻqituvchilarning oliy ta'limdan keyingi maktabdagi ta'limi malaka oshirishning yetakchi shakli sifatida qaralmoqda. Ushbu holatni e'tirof etgan holda, maktab negizida amalga oshiriladigan ta'lim malaka oshirishning yagona shakli emasligini qayd etish lozim. Bunga misol sifatida yevropaning Evridika axborot tarmogʻining koʻpgina mamlakatlarda malaka oshirish markazlari, pedagogik muassasalar va boshqa oliy ta'lim muassasalarida, katta yoshdagilar ta'limi muassasalarida va pedagoglarning kasbiy birlashmalari negizida olib borilayotgani haqidagi ma'lumotlarini keltirish mumkin.

Toʻplangan tajribalar mamlakatimizdagi pedagogika oliy ta'lim muassasalarini boshqarishda axborot xizmati tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Adabiyotlar tahlili axborot xizmatini tashkil qilish va uning imkoniyatlaridan foydalanish masalasida turli mamlakatlarda bir-biridan qator farqlanishlar mavjudligini koʻrsatdi:

Boʻlajak pedagoglarning kurs tayyorgarligi uchun muddatni tanlash: ish

vaqtida professor-oʻqituvchilarni rotatsiya qilish axborot xizmati vositasida amalga oshirilishi (Germaniya, Gollandiya, Daniya), axborot xizmatidan boʻlajak oʻqituvchi va ta'lim muassasasi professor-oʻqituvchisini attestatsiyadan oʻtkazish (Belgiyaning bir qismida, Buyuk Britaniya, Malta, Finlyandiya va Shvetsiyada), ishdan boʻsh vaqtda — ta'tilda, maqsadli ta'tilda axborotli xizmatdan foydalanish (Islandiya, Ispaniya, Lyuksemburg).

Talabalarning mustaqil izlanishlar olib borishlari uchun Avstriyada uzluksiz davom etadigan axborot xizmatidan foydalanilgan holat uchun har oyda kamida 15 soat, Gollandiyada esa – 166 soat vaqt bagʻishlashlari lozim.

Finlyandiya, Shvetsiya, Germaniya, Xitoy va boshqa mamlakatlarda boʻlajak kasbiy rivojlanish uchun talabalar har kuni axborot xizmatlari vositasida mustaqil ishlash uchun 4 soat vaqt ajratishadi, lekin AQSh va Yaponiyada katta oʻquv yuklamasi yoki qoʻshimcha vazifalar mavjudligi sababli ularningaxborot vositalari asosida oʻz ustida ishlashlari uchun 1.5 soat vaqt ajratiladi.

Singapur hukumati oʻz oʻqituvchilariga har yili 100 soat hajmda axborot vositalari asosida malaka oshirish majburiyatini yuklagan. Finlyandiyalik ish beruvchilar ham oʻqituvchilarning axborot-kommunikatsiya vositalari asosida malaka oshirishlarini har yili tashkil etishlari lozim.

Pedagoglarning oʻz ustida mustaqil izlanishlari, qayta tayyorlovdan oʻtishlari, malaka oshirishlarida axborot xizmatidan foydalanish darajasi ham farqlanadi. Masalan, Yaponiyada pedagogika oliy ta'limi muassasalari va fakultetlarining bitiruvchilari, maktabga qabul qilinishlaridan oldin bir yil davomida prefekturalarning oʻquv markazlarida onlayn-ma'ruzalarini tinglaydilar, seminar va boshqa mashgʻulotlarda ishtirok etadilar. Davlat ta'lim muassasalarida kamida 10 yil ishlagan (shundan 5 yili uzluksiz), nafaqa yoshiga yetmagan Lixtenshteyn oʻqituvchilariga esa kasbiy rivojlanish maqsadida (avvalo, oʻzlari dars beradigan fanning didaktikasi va metodikasi sohasida) jadal qayta One-layn tayyorlovdan oʻtish tavsiya etiladi. Oʻquv jarayoni oxirgi 5 yillikdagi oʻquv yuklamasidan kelib chiqib, 5-20 haftani tashkil etadi.

Gollandiya, Yaponiya, AQSh, Belgiya, Germaniya, Xitoy va boshqa ayrim mamlakatlarda axborot xizmatidan foydalanilgan holda ta'lim sifatini boshqarishga katta ahamiyat beriladi. Ayrim rivojlanayotgan mamlakatlar va bir qancha rivojlangan (Daniya, Fransiya, Italiya, Norvegiya, Lyuksemburg) davlatlarda axborot xizmati asosida oʻqituvchilar ixtiyoriy ravishda ta'lim dasturlarida ishtirok etishadi. Bunday pedagoglarning yevropada eng yuqori foizi Sloveniyada (76% koʻproq), eng kami – Polshada. Osiyoda bu borada yuqori koʻrsatkichlarga ega boʻlgan davlat – bu Koreyadir (yiliga 92% oʻqituvchi).

Ta'lim sifatini boshqarish: markazlashtirilgan va markazlashtirilmagan.

Masalan, Shvetsiyada pedagoglarning kasbiy rivojlantirish markazning ishtirokisiz amalga oshiriladi: bu sohada davlat hyech qanday vazifaga, davlat tomonidan nazorat tizimiga ega emas (u bozor munosabatlari asosida, mazkur xizmatga boʻlgan talab va ehtiyojdan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi). Finlyandiyada pedagoglarning kasbiy oʻsishiga ish beruvchilar — maktab direktorlari yoki munitsipal qoʻmitalar javob beradi. Yaponiyada aksincha, axborot xizmatini tashkil qilish davlat tomonidan nazorat qilinadi.

Oʻrganilgan barcha mamlakatlarda oʻqituvchilarning malaka oshirishi turli imtiyoz va ragʻbatlantirishlar orqali qoʻllab-quvvatlab turiladi. Hukumat oʻqituvchilar tomonidan oʻzgalarning ilgʻor tajribasini oʻrganishni tashkil etish maqsadida mamlakat ichida va chet ellarga xizmat safarlarini uyushtiradi, oʻqituvchilarni uslubiy materiallar bilan ta'minlaydi, malaka oshirish uchun ijodiy ta'tillar beradi. Ijodiy faoliyat koʻrsatayotgan oʻqituvchilarni ragʻbatlantirish maqsadida AQShda Oʻzbekistondagi kabi har yili "Yil oʻqituvchisi" koʻrik-tanlovi oʻtkaziladi, gʻoliblarga tantanali vaziyatda pul mukofoti va billur olma shaklidagi mukofot taqdim etiladi. Yaponiya davlati ham bu borada oʻz an'anasiga ega. Oʻqituvchining mustaqil ta'limi alohida ragʻbatlantiriladi. Kechki va sirtqi shaklda oʻz xohishi bilan oʻqiyotgan oʻqituvchilarga oylik maoshlarining oʻndan bir qismi miqdorida ustama haq toʻlanadi. Lixtenshteynda malaka oshirish pedagogga yuqoriroq ta'lim bosqichi muassasasida lavozimni egallash imkoniyatini beradi. Finlyandiyada oʻqituvchilarning uzluksiz ta'lim jarayonlaridagi ishtiroki ularning oylik maoshlariga va xizmat mavqyelarining oʻsishiga ta'sir etmaydi[6,85-b.].

Bozor iqtisodiyoti sharoitida ham shaxsiy tashabbuskorligini, ham kasbiy rivojlanishi haqini oʻzi toʻlashga tayyorligini namoyish etish orqali pedagog oʻzining kasbiy saviyasiga boʻlgan mas'uliyatni davlat bilan boʻlishishi rivojlangan davlatlardagi malaka oshirishning xozirgi kundagi muhim alomatidir [2]. Koʻp mamlakatlarda oʻqituvchilarning malaka oshirishi davlat tomonidan toʻlanishini qayd etish lozim.

Rivojlangan davlatlarda oʻqituvchilarni kabiy rivojlantirish dasturlarining mazmuni koʻp qirrali, kengaytirilgan tavsifga ega. Pedagoglarda eng koʻp qiziqishni AKT uygʻotadi (bu koʻp jihatdan ta'limni axbortlashtirish bilan bogʻliq). An'anaviy ta'limga ham qiziqish hali oʻz kuchini yoʻqotmagan: Koreya Respublikasida oʻqituvchilarning qiziqishini oʻziga jalb qilayotgan soha AKT emas, balki maktabda oʻqitilayotgan fanlarning mazmuni va oʻqitish metodlaridir.

Oʻrganilgan davlatlar va Oʻzbekistonda oliy ta'lim muassasalarida axborot xizmatini tashkil qilish sifat oʻzgarishiga olib kelishi, tayyorlanayotgan pedagogik kadrlar malakasini oshirishning moslashtiruvchi, toʻldiruvchi hamda innovatsion kabi umumiy funksiyalari mavjudligi aniqlandi: moslashish funksiyasining mohiyati oʻqituvchilarni zamonaviy ta'limiy vaziyatlarga, bilim, koʻnikma va malakalarini

shu kunning ijtimoiy-pedagogik talablariga moslashtirishga yoʻnaltirishdan iborat; toʻldirish funksiyasining mohiyati amaliy pedagogik faoliyat davomida kelib chiqqan yoki pedagogik ta'limni olayotganda vujudga kelgan boʻshliqlarni toʻldirishdan iborat; innovatsion funksiya oʻqituvchilarning psixologik-pedagogik tayyorgarligini ilmiy-texnikaviy rivojlanish natijalariga moslashtirish zaruriyatini aks ettiradi, pedagogni oʻz kasbi boʻyicha ijodiy izlanishga ruhlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 2 fevraldagi «Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi faoliyatini tashkil etish toʻgʻrisida»gi PQ-4151-son Qarori./https://lex.uz/docs/4188851
- 2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 iyundagi «Ommaviy axborot vositalari mustaqilligini ta'minlash hamda davlat organlari va tashkilotlari axborot xizmatlari faoliyatini rivojlantirish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida»gi PO-4366-son Oarori.
- 3. Абдуллаев Ф.А. Электронные образовательные программы в вузах Узбекистана.-Ташкент//Узлуксиз таълим, 2015.-21-23 с.
- 4. Абдуллаев Ф.А., Ас?аров А.Д. Умумий педагогика. Ў?ув ?ўлланма.-Тошкент: Университет, 2019. 258 б.
- 5. Abduqodirov A., Pardaev A. Pedagogik texnologiyalarga oid atamalarning izohli lugʻati. Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2012. 44 b.
- 6. Арбузов С. С. Реализация информационно-технологической модели подготовки будущих ІТспециалистов в области инфокоммуникационных систем и сетей // Педагогическое образование в России. 2014. № 8. С. 85—89.

TALABALAR BILIMI TRANSFORMATSIYASIDA RAQAMLI TEHNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH MASALASINING DOLZARBLIGI

S.T.RUZMETOVA,

Toshkent davlat texnika universitetining tayanch doktoranti

Maqolada oliy ta'lim muassasalarida raqamli tehnologiyalardan foydalanish,talabalar bilimi transformatsiyasida oʻqitishga boʻlgan yondashuvlarni yangilashga boʻlgan ehtiyojning paydo boʻlishi; tahsil oluvchining bilish darajasini oshirishga boʻlgan kompetensiyaviy yondashuvlarga ehtiyojlar haqida fikr bayon etilgan.

Tayanch tushunchalar: texnika oliy ta'lim muassasalari, raqamli tehnologiya, pedagogik shart-sharoitlar, bilim transformatsiyasi, intellektual rivojlanish, raqobatbardosh kadrlar.

В статье рассматриваются вопросы использования цифровых технологий в высшем образовании, необходимость обновления подходов к обучению в условиях трансформации знаний студентов и компетентностных подходов к обучению студентов.

Ключевые понятия: технические вузы, цифровые технологии, педагогические условия, трансформация знаний, интеллектуальное развитие, конкурентоспособные кадры.

The article discusses the use of digital technologies in higher education, the need to update approaches to teaching in the transformation of student knowledge; the need for competency-based approaches to student learning.

Key words: technical higher education institutions, digital technology, pedagogical conditions, knowledge transformation, intellectual development, competitive personnel.

Bugungi kunda texnika oliy ta'lim muassasalarida raqamli tehnologiyalardan foydalanish masalalariga katta e'tibor qaratib kelinmoqda, o'quv dasturlari, rejalari zamon tabalari asosida shakllantirilmoqda. Biroq, hanuzgacha texnika oliy ta'lim muassasalari talabalar bilimi transformatsiyasida raqamli tehnologiyalardan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlarini takomillashtirishda ayrim ziddiyatli jihatlar mavjudligicha qolmoqda:

birinchidan, hozirgi faoliyat yuritayotgan texnika OTMlarida talabalar bilimi transformatsiyasida oʻqitishga boʻlgan yondashuvlarni yangilashga boʻlgan ehtiyojning paydo boʻlishi;

ikkinchidan, tahsil oluvchining bilish darajasini oshirishga boʻlgan kompetensiyaviy yondashuvlarga ehtiyojining ortishi;

uchinchidan, oʻzini oqlamagan pedagogik sharoitlarda moddiy-texnika bazaning eskirgani, kompetentli mutaxassislarning yetishmayotganligi;

toʻrtinchidan, oʻqitish amaliyotini takomillashtirish zarurati, boʻlajak mutaxassisning kasbiy faoliyatida amaliy foydalanish holati uchun jamiyatning ijtimoiy buyurtmasiga boʻlgan talabning oshishi va boshqalar.

Rivojlangan mamlakatlar - AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Xitoy kabilarda ta'lim tizimida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va vositalarining rivoji zamirida ta'lim iste'molchilari tomonidan elektron xizmatdan foydalanish orqali bilimlarni oʻzlashtirish shakllariga boʻlgan ehtiyoj oshib bormoqda hamda bu yoʻnalishda keng qamrovli tadqiqot ishlari olib borilmoqda[3, 45-b.].

Mamlakatimizda ham ta'lim taraqqiyotini ta'minlash uchun bugungi kunda har sohada bo'lgani kabi ta'lim tizimida, shu jumladan oliy ta'limdagi faoliyatda ham axborot-kommunikatsiya va texnologik innovatsiyalarni keng joriy etish zarur talabga aylanmoqda. Bizgacha amalga oshirilgan ilmiy-tadqiqot ishlarida ta'limdagi innovatsion jarayonlarning mazmuni, mohiyati, shakllari, vositalari va uslublari, yangi pedagogik texnologiyalar borasida ko'plab tadqiqotlar va maxsus modellar ishlab chiqilgan bo'lib, ularning barchasi bizning tadqiqotimizning metodologik asosini tashkil etadi.

Biroq, texnika oliy ta'lim muassasalari talabalar bilimi transformatsiyasida raqamli tehnologiyalardan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlarini takomillashtirish alohida holda tadqiq etilmadi. Shu asosda, koʻrib chiqilgan tadqiqot yoʻnalishlari ichida biz maxsus e'tiborni talabalar bilimi transformatsiyasida raqamli tehnologiyalardan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlarini takomillashtirish mazmuni va mohiyati masalasi doirasida oʻrgandik. Chunki oliy ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan oʻqituvchining pedagogik faoliyati shaxsni tarbiyalash jarayonida ta'lim-tarbiya olish sharoitlarini yaratish, uning ehtiyojlarini qondirish va qobiliyatlarini ochish hamda rivojlantirishga yoʻnaltirilgan boʻlishi muqarrar.

Raqamli texnologiya —bu alohida faoliyat turi emas. Bu, aslida, ishbilarmonlik, sanoat ob'ektlari, xizmatlar tizimi, deganidir. "Raqamli" atamasi mazkur sohalarning barchasida axborot texnologiyalaridan faol foydalanishni anglatadi. Agar oddiy iqtisodiyotda moddiy buyumlar asosiy resurs hisoblansa, raqamli iqtisodiyotda bu qayta ishlanadigan hamda uzatiladigan axborot, ma'lumotlar boʻladi. Ularning tahlilidan soʻng toʻgʻri boshqarish boʻyicha yechim ishlab chiqiladi. Xuddi

shuningdek, ta'lim jarayonida ta'lim jarayoni sub'ektlarining oʻquv topshiriqlarini axborot texnologiyalarini qoʻllash tushuniladi[3].

Barcha tavsiflarni tahlil qilib, mualliflik nuqtai nazaridan "bilim transformatsiyasi" atamasiga quyidagicha ta'rif berildi:

Bilim transformatsiyasi –bu ma'lumotni oʻzgartirish, ya'ni rasmiylashtirilgan va norasmiy bilimlarning ijtimoiy jihatlari orqali bilimlarni tarqatish jarayonidir. Bilim transformatsiyasida bilimlar shaxslar oʻrtasida sodir boʻlgan ijtimoiy jarayonni anglatadi.

Gʻarb an'analariga koʻra, rasmiy bilimlarni egallash odatiy holdir. Shunga qaramay, ikkala turdagi bilimlarning ikkalasi alohida deb hisoblanishi kerak. Shuni ta'kidlash kerakki, shaxsda emas, balki shaxslar oʻrtasidagi ijtimoiy jarayonning oʻzgarishiga bilim transformatsiyasi deyiladi.

Ratsionalizm nuqtai nazaridan, insondagi bilimlar - individual shaxslarning ilm oʻzlashtirish jarayoni boʻlib, boshqa shaxslarning bilimlarni idrok etishlaridan, oʻzgalarning bilim oʻzlashtirishidan farq qilmaydi va «ijtimoiy oʻzgarish" holatida rasmiylashtirilgan va norasmiy bilimlarni sifat va miqdor jihatidan oʻzgartiradi.

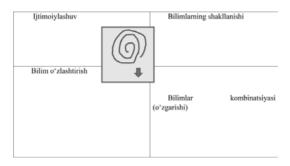
Norasmiy va rasmiy bilimlarning oʻzaro ta'siri orqali bilimlarni yaratishning taxmini bilim transformatsiyasining toʻrtta usuli borligini ta'kidlashga imkon beradi:

- 1) Rasmiylashtirilmagan bilimdan rasmiylashtirilgan bilimgacha boʻlgan chegara sotsializatsiya (ijtimoiylashuv);
- 2. Rasmiylashtirilmagan bilimdan rasmiylashtirilgan bilimgacha tashkillashtirish;
- 3. Rasmiylashtirilmagan bilimdan rasmiylashtirilgan bilimgacha kombinatsiya;
- 4. Rasmiylashtirilgan bilimdan norasmiy bilimgacha boʻlgan chegaraintereolizatsiya.

Ijtimoiylashuv masalalari guruh jarayonlari va tashkiliy madaniyat nazariyalari bilan bogʻliq; kombinatsiya axborotni qayta ishlash natijasida yuzaga keladi, intereolizatsiya. tashkiliy ta'lim bilan chambarchas bogʻliq. Ekstereolizatsiya - bu rasmiylashtirilmagan bilimlarni metafora, oʻxshashlik, tushunchalar, farazlar va modellar koʻrinishida rasmiylashtirishdir.

Yapon olimlari I.Nonaka va H.Takuchi bilimlarni oʻzlashtirishni spiralga oʻxshatishadi (1-rasm).

1-rasm. I.Nonaka fikri boʻyicha bilimlar spirali

Rasmda ifodalanganidek, ijtimoiylashuv (sotsializatsiya) oʻzaro aloqalar paytida norasmiy ravishda bir kishidan ikkinchisiga yashirin bilimlarni oʻzatishni oʻz ichiga oladi. Eksternallashtirish - bu yashirin individual bilimlarni aniq tashkiliy bilimlarga aylantirish. Kombinatsiya (tizimli bilimlarni shakllantirish) mavjud bilimlarni foydalanuvchilarga toʻgʻridan-toʻgʻri yetkazishni ta'minlaydigan muayyan shaklga birlashtirilgan va oʻzgartirish orqali aniq bilimlarni aniq bilimlarga oʻtkazish jarayonini anglatadi. I. Nonaka va X. Takeuchilarning bilim spirali quyidagilarni oʻz ichiga oladi: 1) aniq bilimlardan yashirin bilimgacha boʻlgan axborot; 2) aniq bilimdan aniq bilimgacha boʻlgan ma'lumot; 4) aniq bilimdan yashirin ma'lumotgacha boʻlgan axborot[4,91-b.].

Raqamli texnologiyalar talabalarda bilimlarni oʻzlashtirish transformatsiyasini tashkil etar ekan, ular orqali:

- 1. Professor-oʻqituvchilarda axborot texnologiyalari, bu sohadagi ilgʻor xorij tajribalari haqida tasavvur hosil qilish va ulardan amaliyotda foydalana olish kompetensiyalarini rivojlantirish;
- 2. Tahsil oluvchilarda esa ijodiy qobiliyatni rivojlantirish, bilim olishni faollashtirishga imkoniyat yaratish hamda kelgusidagi kasbiy kompetentliligini oshirishga xizmat qiladi.
- 3. raqamli texnologiyalar yordamida oʻquv jarayonini samarali tashkil etish, oʻqitish jarayonida ular asosida on layn va of layn seminar-treninglar, maxsus oʻquv kurslarini tashkil etish va amaliyotga tatbiq etishga imkoniyat yaratiladi;
- 4. Talabalarda boʻlajak mutaxassislikka yoʻnaltirilgan kompetensiya- larni axborot kommunikatsion texnologiyalar asosida oʻrganish hamda uni joriy etish

orqali takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Raqamli texnologiyalar asosida ta'lim jarayonlarini tashkil etish masalalari rivojlangan horijiy davlatlarning ilmiy ishlanmalarida oʻrganilmoqda. Shu yoʻnalishda biz adabiyotlar, monografiyalar, ilmiy tadqiqotlarni tahlil qildik.

Rus olimlari N.N. Zvereva, A.A. Kasyanlar tomonidan tayyorlangan "Metodologicheskoe znanie v soderjanii obrazovaniya" nomli maqolasida:"Ta'lim oluvchilar rivojlanishining yuqori darajasiga faqat rivojlantiruvchi ta'lim orqali erishish mumkin, bunda ta'lim oluvchilar bilimlarnigina o'zlashtirib qolmay, balki bilim olish usullarini ham o'zlashtiradi. Bilim olish usuli bu - sub'ektiv bilish vositalari bo'lib, ularsiz ta'lim oluvchilarning ijodiy faoliyati amalga oshmaydi''l — degan fikmi ilgari surishadi. Darhaqiqat, rivojlantiruvchi tizimda bilimlar ta'lim oluvchilarning faol mustaqil bilish faoliyati jarayonida olinadi, o'qituvchining asosiy vazifasi, ta'lim oluvchilarga ularning bu bilimlarga bo'lgan ehtiyoji va faolliklariga bog'liq bo'lmagan holda tayyor bilimlarni uzatishdan iborat bo'lgan an'anaviy tizimdan farqli, ta'lim oluvchi faoliyatini boshqarishdan iborat bo'ladi .

Adabiyotlar va tadqiqotlar tahlilidan mamlakatimizda raqamli texnologiyalar yordamida talabalarning bilim oʻzlashtirish transformatsiyasi masalasi toʻlaqonli oʻz yechimini topmaganligini koʻrsatadi. Ta'lim jarayoni ham uning har bir bosqichida mana shu yangilangan mohiyatni, innovatsion mazmunni yoshlar tafakkuriga singdirishi va ularni raqobatbardosh qilib jamiyatga yetishtirib berishi taqozo qilindi. Yangi bosqichda barkamol shaxs shakllanishiga doir barcha vazifalarni bir toʻxtamga keltirish, mazkur maqsadning nazariy va amaliy jihatlarini ishlab chiqish, oliy ta'lim tizimi uchun joriy etish mexanizmlarini belgilash kabi vazifalar ham dolzarblik kasb eta boshladi.

Mamlakatimizda 2020 yilning 23 sentyabrida yangi tahrirdagi "Ta"lim toʻgʻrisida"gi Qonun qabul qilindi. Unda belgilangan vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish asosida ta'lim jarayonining barcha bosqichlarini qamrab oluvchi, zamonaviy innovatsiya talablariga toʻla javob beruvchi ta'lim infrastrukturasi, ya'ni uzluksiz ta'limning yaxlit tizimi yaratildi. Ushbu tizim ta'lim sohasini tubdan isloh qilish, ta'limni yagona oʻquv-ilmiy ishlab chiqarish majmuasi sifatida kompleks rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Shu nuqtai nazardan, talabalar bilimi transformatsiyasida raqamli texnologiyalardan foydalanish ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida oʻrganildi va uning mazmunini yangilash va boyitish mavzui doirasida muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi.

Ta'lim muassasalarida oʻquv fanlarini sifatli oʻqitish, ta'lim jarayoniga axborot texnologiyalarini tatbiq etish, integratsiyalash imkoniyatlaridan foydalanish orqali tahsil oluvchilarning intellektual salohiyati, kreativ qobiliyatlarini oʻrganish, tahlil qilish, kompetensiyaviy yondashuv asosida kasbiy sohalarga yoʻnaltiradigan zamonaviy metodik ta'minotning sifatini oʻrganish ehtiyoji sezilmoqda[3,21-b.]. Shu bois, mutaxassislarni zamonaviy va istiqbolli mehnat bozori talablari, innovatsion ta'lim muhitiga, oʻqitishning yangi strategiyalariga moslashtirish, doimiy yangilanib, oʻzgarib, takomillashib borayotgan ta'limiy axborot infrastrukturasi bazasining kasbiy faoliyatga aloqador parametlarini egallash uchun axborotlashgan xizmatni quyidagicha tizim doirasida yaratish va amaliyotga tatbiq etish zarurati mavjud:

- yaratilgan oʻquv-uslubiy ta'minotni mashgʻulotlarga oʻz vaqtida yetib borishini ta'minlash;
 - ma'ruzachi o'qituvchilarnining mahoratini uzluksiz takomillashtirib borish;
 - fanni oʻqitishga doir yangi metod va texnologiyalarni operativ tatbiq etish;
 - kurslarda ta'lim sifati va samaradorligini ta'minlash;
 - talabalarning bilim, koʻnikma va malakalarini doimiy monitoringini olib borish;
- talabalar va magistrantlarning bilimini joriy, oraliq va yakuniy nazoratini axborot xizmati asosida monitoringini tashkil etish.

Shunday qilib, ta'lim tizimi oldidagi muammolarni hal etish uchun yangi axborotni oʻzlashtirish va oʻzlashtirgan bilimlarini oʻzlari tomonidan baholashga qodir, zarur qarorlar qabul qiluvchi, mustaqil va erkin fikrlaydigan shaxslar zarurligi muqarrar. Shuning uchun ham, bugungi kundagi oliy ta'lim tizimidagi pedagogik jarayonning bosh xususiyatlardan biri uning raqamlashtirilishi bilan belgilanadi. Dunyo ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarning keng qo'llanilishi tahsil oluvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirishga, kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilmoqda. Ushbu IT ta'lim texnologiyalari asosida ta'limni tashkil qilish masalalarini oʻrganishga alohida e'tibor qaratilib, ilmiy izlanishlar zamirida turli axborot-kommunikatsion ta'lim texnologiyalari asosida ta'limni samarali tashkil qilish masalalarini oʻrganishga qiziqish kuchaymoqda. Mamlakatimizda ham boʻlajak kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish, zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalardan foydalangan holda oʻqitishning ilgʻor metodlarini joriy qilish orgali yetuk mutaxassislarni tayyorlashga zamin yaratilmoqda. Shu bilan birga, talabalar bilimi transformatsiyasida raqamli texnologiyalardan foydalanish masalasini oʻrganishning ijtimoiy-pedagogik xususiyatlarini tadqiq qilishga ehtiyoj oshmoqda.

Bunda, oliy ta'lim muassasalarida raqamli texnologiyalar vositasida bo'lajak kadrlar, bugungi kun talabalari bilimini transformatsiyalash orqali ta'lim sifatini yangi pog'onaga ko'tarish, pedagogik shart-sharoitlarni takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "Oʻzbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta"lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisidagi" PF-6108-son Farmoni/Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi; 06.12.2020 y., 06/20/653/1592-son
- 2.Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "Ta"limtarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida" PQ-4884-son qarori/ Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi; 06.12.2020 y., 06/20/653/1592-son
- 3 Abdullaev F.A. Elektronnыe obrazovatelnыe programmы v vuzax Uzbekistana.-Tashkent//Uzluksiz ta'lim, 2015.-21-23 s.
 - 4. Нонака И., Х. Такеучи. Спираль знаний студентов.-М.: Радуга, 2019.-С.78.
- 5.Зверева Н.Н., А.А. Касьян "Методологическое знание в содержании образования". Ж.:Педагогика. 2019. №1. —С. 9-11

STEAM TEXNOLOGIYALARI MOHIYATI VA ULARNI OLIY TA'LIMDA QOʻLLASH TAMOYILLARI

L.I.SUVONOVA,

Navoiy davlat pedagogika instituti oʻqituvchisi

Maqolada oliy ta'lim muassasalarida innovatsion texnologiyalarning shakllaridan biri-STEAM texnologiyalari orqali ta'lim sifatini yangi pogʻonaga koʻtarish, bitiruvchilarda pedagogik texnikani rivojlantirish masalalari oʻz aksini topgan.

Tayanch tushunchalar: ta'lim, STEAM texnologiyalari, bilim, o'zlashtirish, sifat ko'rsatkichi, pedagogik texnika.

В статье рассматривается одна из форм внедрения инновационных технологий в высшем образовании - технология STEAM, поднимающая качество обучения на новый уровень, развивающая педагогическую технику у выпускников вузов.

Ключевые понятия: образование, STEAM-технологии, знания, мастерство, качественные показатели, педагогические приемы.

The article addresses the issues of raising the quality of education to a new level through STEAM technologies, one of the forms of innovative technologies in higher education, the development of pedagogical techniques in graduates.

Key words: education, STEAM technologies, knowledge, mastery, quality indicators, pedagogical techniques.

Mamlakatimizda boʻlajak kadrlarni tayyorlash tizimi takomillashmoqda, zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalardan foydalangan holda oʻqitishning ilgʻor metodlarini joriy qilish orqali mutaxassislarni tayyorlashga zamin yaratilmoqda. Ta'lim jarayonini zamonaviy texnologiyalar asosida takomillashtirilishi ushbu sohaning qonunchilik asoslarini ham mustahkamlanishiga olib keldi.

Oliy ta'lim muassasalarida innovatsion texnologiyalarning shakllaridan biri STEAM texnologiyalari orqali ta'lim sifatini yangi pogʻonaga koʻtarish, bitiruvchilarda pedagogik texnikani rivojlantirishni takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi kunpedagogika oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilari ertangi kun yetuk mutaxassislari boʻlib yetishishlari muqarrar. Ular mamlakatimizning umumiy oʻrta ta'lim maktablari, akademik litsey va kollejlarida faoliyat yuritadilar. Oʻqituvchi sifatida shakllanar ekan, har bir bitiruvchi zamonaviy texnologiyalardan xabardor boʻlishi talab etilmoqda.

Oliy ta'lim muassasalarida tayyorlanayotgan pedagogik kadrlar maktablarda tashkil qilinadigan va tatbiq etiladigan yangi texnologiyalarni rivojlantirish tendensiyalaridan chetlasha olmaydilar.

Bugungi kunda respublikamizning umumiy oʻrta ta'lim maktablarida ham STEAM ta'limi tashkil qilinmoqda. Ayniqsa, Prezident maktablari, turli ijodiy maktablarda ushbu texnologiyadan samarali foydalanilmoqda. Ushbu texnologiyani qoʻllash orqali tahsil oluvchilarda turli sohalardagi: matematika va boshqa aniq fanlar, muhandislik, dizayn, raqamli qurilmalar va texnologiyalarga oid bilimlardan foydalanishga zamin yaratiladi. Bugungi kunda ta'limni innovatsion tashkil qilishda turli pedagogik va axborot texnologiyalariga murojaat etilmoqda. Ta'lim amaliyotida bu muayyan murakkabliklarni vujudga keltiradi:

pedagoglarning metodistlar kasbiy salohiyati yoki shu yoʻnalishdagi boshqa mutaxassislarga bogʻliqligi;

uzluksiz ta'limning tabaqalanishi darajasining pastligi;

axborot xizmatidan barcha ta'lim jarayoni ishtirokchilarining foydalanish imkoniyatlaridagi tengsizlik (kishloq va shahar joylari bo'yicha).

STEAM dunyo ta'limidagi zamonaviy tendensiyalardan biri yoki ta'lim shakli sifatida keng tatbiq qilinar ekan, uning bugungi kunda ta'lim olish ehtiyoji sifatida paydo bo'lganligini e'tirof etish kerak.

STEAM qisqartmasi (siene - fan, texnologiya - texnologiya, injiniring - muhandislik, arts and math.

- san'at va matematika) ushbu fanlarga oid bilimlarni oʻzlashtirishni va ularni amalda qoʻllash qobiliyatini nazarda tutadi. STeM yondashuvi tufayli tahsil oluvchilarr bir vaqtning oʻzida bir nechta sohalarda rivojlanishini nazarda tutadi, ya'ni: informatika, fizika, texnika, muhandislik va matematika va b.. Masalan, LeGO Eduation ta'lim echimlari - dunyoga mashhur LeGO kompaniyalar guruhining bir qismi - bu aniq STeM-tadqiqot, muhandislik, matematik va dizayn kompetensiyalari va koʻnikmalarini rivojlantirishga qaratilgan.

Biz STEAM texnologiyalarini oliy ta'limda qoʻllash metodikasini ishlab chiqishga qaror qildik va bu masala aksariyat mamlakatlar uchun dolzarb hisoblanishini aniqladik. Ushbu muammoda oʻqituvchining kasbiy talab va ehtiyojlari bir tomondan, jamiyat rivojlanishining talablari ikkinchi tomondan gavdalanadi. Rivojlangan mamlakatlarda davlat pedagog kadrga bilimi va koʻnikmasini yangilash imkonini ta'minlaydi, bu esa oʻqituvchi, talabalar, oʻquv muassasasi va davlat manfaatlariga mos keladi. Mazkur mamlakatlarda kasbiy rivojlanishi uchun mas'uliyat pedagog va davlat oʻrtasida taqsimlanadi.

Xorijiy mamlakatlardagi ta'lim amaliyotini tahlil qilar ekanmiz, mazkur tajribani bizning ta'lim tizimimiz uchun e'tiborga ega xususiyatlarini ajratamiz: boʻlajak

mutaxassislarning mehnat bozoriga tayyorligini oshirish, ularning qiziqishlari, kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish va ta'lim muassasasining rivojlantirish dasturiga mos keluvchi ishlarni kuchaytirish; ta'lim berish va olish shakllarining xilma-xilligi; muqobil va istiqbolli oʻqitish shakli sifatida masofaviy ta'limni uzluksiz ta'limga tatbiq etish.

Yuqoridagi kabi muammolarni hal etish imkoniyatlaridan biri masofadan axborot xizmatini tashkil qilishdir. Mamlakatimizda ham kadrlar konsaltingini rivojlantirish maqsadida soʻnggi yillarda bir qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining «Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish toʻgʻrisida» 2019 yil 27 avgustdagi PF-5789-son Farmoni oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining kasbiy bilimi, koʻnikmalari va mahoratini uzluksiz yangilab borish mexanizmlarini joriy etish, zamonaviy talablarga muvofiq oliy ta'lim sifatini ta'minlash uchun zarur darajada kasbiy tayyorgarlikni oshirish, qayta tayyorlash va malaka oshirishning bevosita hamda kasbiy faoliyatga aloqador bilvosita shakllarini variativ va bir birini toʻldirish tamoyillari asosida amaliyotga joriy etishni ta'minlash, shuningdek, masofadan malaka oshirish ham ta'lim jarayonining sifatini oshirishda axborotli xizmat tizimini tashkil qilishga qaratilganligidan dalolatdir[1].

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi «Oʻzbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish boʻyicha Harakatlar strategiyasi toʻgʻrisida»gi PF-4947-sonli Farmoni, 2019 yil 11 iyuldagi "Oliy va oʻrta maxsus ta'lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida'gi PF-5763-son, 2019 yil 8 oktyabrdagi "Oʻzbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash toʻgʻrisida'gi PF-5847-son farmonlari, 2020 yil 6 oktyabrdagi «Axborot texnologiyalari sohasida ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish va ularni IT-industriya bilan integratsiya qilish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi PQ-4851 sonli Qarori hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarida pedagogik texnikani STEAM texnologiyalari asosida rivojlantirish dolzarb masalalar sirasiga kirishi e'tirof etilgan[1,2.3].

Soʻnggi yillarda oʻqituvchilar tobora koʻproq fanlararo va beshta ilmiy sohani hayotdan olingan aniq muammolarni hal qilish uchun yagona oʻquv tizimiga birlashtirishga asoslangan STEAM ta'limi amaliyotiga murojaat qilishmoqda.

Bugungi kunda oʻqitish amaliyotida STEAM yondashuvi ishonchli tarzda xalqaro ta'lim dasturlariga kiritildi va soʻnggi yillarda u xorij ta'lim muassasalarida tobora koʻproq qoʻllanilmoqda.

STEAM ta'limi-oʻqitishning negizida tizim faolligi yondashuvi, talabalarning mustaqil tadqiqot ishlarini olib borish, DTSda koʻrsatilgan talabalarni bajarish boʻyicha bilim, koʻnikma, malaka va kompetensiyalarini rivojlantirishga yoʻnaltirilgan.

STEAM bu tahsil oluvchilarga har qanday murakkablikdagi vazifalarni uddalashga imkon beradigan universal amaliyotga yoʻnaltirilgan yondashuv. Shu bilan birga, tahsil oluvchilar oʻzlarining bilimlarini amaliy ravishda amalga oshiradilar[].

STEAM ta'limi jarayonida qaysi tamoyillarga yondashiladi?. Bular:

Motivatsiya. Bu har qanday texnologiya prinsipiga asoslangan poydevor boʻlib hisoblanadi. STEAM texnologiyasi ishtirokchilari bir-biri bilan oʻzaro aloqada boʻlishlari lozim boʻlganliklari bois, ular ragʻbatlantirishning eng oddiy variantlari - dalda berish, maqomga ega boʻlish kabilardan foydalanadilar.

Kashfiyot va dalda. STEAM texnologiyasi tamoyillarini amalga oshirishda talabalarning yangi, kutilmagan tarkibni yaratish istagini saqlab qolish muhimdir. Yangi darajalarni ochish orqali ishtirokchilarning faolligi oshadi. Bu ta'lim ishtirokchilarini "jonli" jamoaga aylantirish uchun kerak boʻladi.

Nufuzni oshirish. Har bir talaba oʻz qadr-qimmatiga koʻra shaxs sifatida jamoada tan olinishini hohlaydi. "STEAM texnologiyasi buni status prinsipi orqali amalga oshirishni taklif qiladi. Ajablanarlisi shundaki, hatto sovrin ham talabalarni jamoa va pedagoglarning minnatdorchiligini olish kabi gʻayrat bilan oʻquv faoliyatini davom ettirishga unday olmaydi"[7,56-b.].

Shunday qilib, talabalarga STEAM texnologiyasi yordamida - fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikaga oid bilimlarni oʻzlashtirishni va ularni amalda qoʻllash qobiliyatini tashkil etish muammoli ma'ruza, ma'ruzamunozara, muayyan vaziyatlarni tahlil qilish, tashkiliy va aqliy oʻyinlar, oʻquv va kasbiy matnlarni tanqidiy tahlil qilish, loyihalar usuli, ijodkorlikni rivojlantirish boʻyicha treninglar, diagnostik oʻquv seminari, rivojlanish diagnostikasi asosida amalga oshirilishi mumkin. STEAM texnologiyasi asosida yoshlarning kreativ fikrlashini rivojlantirish, ularni ijodiy fikrlashga oʻrgatish va bunda ulardagi yashirin qobiliyatlarni rivojlantirish muhim boʻlib hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi «Oʻzbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish boʻyicha harakatlar strategiyasi toʻgʻrisida» gi PF-4947-sonli Farmoni/ Oʻzbekiston Respublikasi qonun hujjatlari toʻplami, 2017 y., 24-son, 487-modda, Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi
- 2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta"lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida" №PQ-2909 son qarori / Oʻzbekiston Respublikasi qonun hujjatlari toʻplami, 2017 y., 24-son, 487-modda, Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi,
- 3. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 11 iyuldagi "Oliy va oʻrta maxsus ta"lim sohasida boshqaruvni isloh qilish chora-tadbirlari toʻgʻrisida"gi PF-5763-son Farmoni/ Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 11.06.2019y
- 4. Грушевская В. Ю., Грибан О. Н. Системы управления контентом и обучением как инструменты создания информационной среды образовательного учреждения // Педагогическое образование в России. 2012. № 5 С. 49—55.
 - 5. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии-М.:Сила, 2005
- 6. Чернявская А.П., Байбородова Л.В., Харисова И.Г. Технологии педагогической деятельности. Часть І. Образовательные технологии: учебное пособие/ под общ. ред. А.П.Чернявской, Л.В.Байбородовой. Ярославль;-Изд-во ЯГПУ, 2012. 311 с.
- 7. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. М.: Народное образование, 2018. 256 с.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING BILIM O'ZLASHTIRISHINI DIAGNOSTIKA QILISH: AMALIYOT VA MONITORING

F.YULDASHEV,

Jizzax davlat pedagogika instituti oʻqituvchisi

Maqolada boshlangʻich sinf oʻkuvchilarining bilim oʻzlashtirishini diagnostika qilish: amaliyot va monitoring xususidagi masalalar oʻz aksini topgan.

Tayanch tushunchalar: boshlangʻich ta'lim, monitoring, bilim, oʻzlashtirish, sifat koʻrsatkichi.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с диагностикой усвоения знаний учащимися младишх классов: практика и мониторинг.

Ключевые понятия: начальное образование, мониторинг, знания, успеваемость, показатели качества.

The article addresses issues related to the diagnosis of primary school students' knowledge acquisition: practice and monitoring.

Key words: primary education, monitoring, knowledge, mastery, quality indicators.

Boshlang'ich sinflarda darslarni tashkil qilish mazmuni, mohiyati oʻrganilganda oʻqitishning didaktik tamoyillari muhim oʻrin egallashi aniqlandi.

Oʻqitish sifatining namoyon boʻlishida oʻqituvchilarning shaxsiy yutuqlari muhim oʻrin egallaydi. Ularning shaxsiy yutuqlari quyidagilarda aks etadi: ta'lim jarayonini takomillashtirish sohasidagi yutuqlari; oʻqituvchilarning metodik, ilmiy, ixtirochilik ishlari; oʻqituvchilarning turli tanlovlarda ishtirok etish darajalari; shaxsiy-ta'limiy quvvatlarini oshirishga yoʻnaltirilgan faoliyatlari; mustaqil bilim olish va oʻzlarini takomillashtirish yoʻnalishidagi ishlari kabilar.

Oʻqitish sifatini ta'minlashda asosiy oʻrin egallaydigan holatlardan yana biri oʻquv rejasining bajarilishidir. Oʻquv rejasining bajarilganligini bir qator holatlar tasdiqlaydi:me'yorlar va ularning bajarilishi;oʻquv rejasining alohida oʻziga xos yoʻnalishlari ijrosi;ta'lim sohalari;sinflami ixtisoslashtirish va maxsus yoʻnalishlarni tashkil etish;oʻquv rejasidagi maktab komponentiga rioya qilish; oʻquvchilar bilan individual ishlash koʻlami; oʻquvchilarning tanlovlariga asoslangan holda chuqurlashtirilgan ta'lim bilan qamrab olish; oʻquvchilarning oʻquv yuklamalari koʻlami kabilar.

Oʻqitish sifatini ta'minlashda umumiy oʻrta ta'lim muassasasi faoliyatining ijtimoiy samaradorligi ham sezilarli ta'sir koʻrsatadi. Bu quyidagilarda namoyon boʻladi:oʻquv jarayoni sub'ektlarida mazkur jarayondan qoniqishning hosil boʻlishi; oʻquv jarayonining tashkil etilishi, borishi, natijalari va sifatining

namoyon boʻlishi; oʻquv jarayoni sub'ektlarining oʻzaro hamkorligi; umumiy oʻrta ta'lim muassasasining mavjud mavqyei; umumiy oʻrta ta'lim muassasasida amal qiladigan strategiyalar kabilar.

Oʻquv jarayoni bir qator oʻziga xos koʻrsatkichlarlarga ega:

- a) oʻquv jarayonining yetakchi maqsadi bilim, koʻnikma, malakalarning oʻzlashtirilishi:
- b) oʻquvchilarning bilish layoqatlarini rivojlantirish, bilim, koʻnikma va malakalar vositasida ularning bilish mustaqilliklarini shakllantirish.
- v) didaktik jarayonning mazmuni barcha dasturlar uchun mazmun yagona hisoblanadi;
- g) oʻquv jarayoni doirasida oʻrgatish faoliyati davomida oʻqituvchining yoʻnaltiruvchilik, rahbarlik, maslaxat beruvchilik mavqyei namoyon boʻladi;

ye) oʻquv jarayoni doirasida pedagogik faoliyat oʻquvchilarning yetakchilik mavqyei bilan uygʻunlashadi.

Oʻquv jarayonida oʻqitish sifatiga sezilarli ta'sir koʻrsatadigan quyidagi tarkibiy qismlar ajratiladi:

- 1. Moyillik hosil qiluvchi oʻquvchilarni faol oʻrganish jarayoniga jalb qiluvchi va bilish faoliyatining barcha bosqichlarida faollikni saqlab qoluvchi qiziqishlari, ehtiyojlari, mayllari.
- 2. Yoʻnaltiruvchi oʻquvchilarning oʻquv-biluv maqsadini amalga oshirish uchun uni rejalashtirishlari va bashorat qilishlari.
- 3. Mazmunli-operatsion nuqtai nazardan axborotlarni qabul qilish, saqlash va qayta ishlash maqsadida yetakchi bilimlar va usullarni oʻzlashtirish.
 - 4. Quvvatiga koʻra diqqat, iroda va kechinmalar.
- 5. Nazariy-tahliliy jihatdan oʻquvchilarning oʻz-oʻzlarini mustaqil nazorat qilishlari, bajarilgan harakatlarning borishi va natijalarini mustaqil baholashlari, oʻzgalarning bahosiga tayangan holda oʻzlari va faoliyatlariga bergan baholari, oʻrganish jarayonlarini mustaqil boshqarishlari va tuzatishlar kiritishlari, oʻz-oʻzlarini boshqarishlari kabilar.

Tadqiqot doirasida oʻquvchilar oʻquv yutuqlarini baholash uchun matematika, ona tili, oʻqish predmetlari boʻyicha 2 variantdagi test topshiriqlari va ona tili va oʻqish fanidan matnni tushinish darajasini aniqlash boʻyicha 3 variantdagi test topshiriqlari tayyorlandi.

Matematika fani boʻyicha tuzilgan test topshiriqlarining bir qismi xalqaro baholash TIMSSdan olindi.

Oʻqish boʻyicha esa test topshiriqlari va matnlar PIRLS xalqaro tadqiqoti materiallarining foydalanishga ruxsat berilganlaridan tanlab olindi. Testlarning shu asosda tuzilishi bir qator afzalliklarga ega. Bir tomondan bunday yondashuv, oʻzbekistonlik oʻquvchilarning oʻquv yutuqlarini xalqaro shkalada baholash imkoniyatini bersa, ikkinchi tomondan Oʻzbekistonda amalda boʻlgan umumiy oʻrta ta'lim davlat standartlari va oʻquv dasturlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga yordam beradi.

Oʻquvchilar oʻquv yutuqlarini baholash milliy tadqiqotini oʻtkazishda maktab va oʻquvchilarni tanlash quyidagi reja asosida amalga oshirildi:

Tajriba-sinov bilan qamrab olingan maktablar oddiy rondomlashtirilgan tanlovdan foydalanildi. Nazorat guruhi esa ekspertlar tomonidan hududlar va maktablardan olingan ma'lumotlar asosida belgilandi.

Oʻqish boʻyicha oʻquvuchilar diqqatiga turli hayotiy vaziyatlarda uchraydigan matnlar havola etildi. Mazkur testlar oʻquvchilarda hozirgi kunda mavjud "oʻqish savodxonligi" tushunchasining shakllanganlik darajasini aniqlashga yoʻnaltirilgan. Mazkur tushunchaga asosan boshlangʻich sinf oʻquvchisi turli uslublarda yozilgan matnlarni tushunishi, ularning mazmuni boʻyicha fikr-mulohaza yuritishi, ularning mazmuni va ahamiyatiga baho berishi va oʻqiganlari yuzasidan oʻz fikrlarini bayon eta olishi zarur.

Test topshiriqlari oʻquvchilar tomonidan oʻqigan matn mazmunini tushunishini, matndan talab qilingan ma'lumotlarni topa bilishini, matn mazmunini chaqib uning ustki qatlamida turmagan axborotlarni topa bilishini, oʻqigan narsalarini va turli uslubdagi matnlarni qiyoslashni, ulardagi voqyea va hodisalarni umulashtirishni, oʻqigan matn mazmuni va qahramonlarni tavsiflashni, ularga baho berishni tekshirishga yoʻnaltirilgan.

Oʻqish fani boʻyicha testlarni jami 1024 nafar oʻquvchi bajardi. Ulardan 1 variantini 878 (34,8%) nafar, 2 variantini 68 (33,8%) nafar, 3 variantini – 323 nafar oʻquvchi yoki 31,4% yechdi

Test natijalarini xolisona baholash va oʻquvchilar bilim va koʻnikmalarini toʻgʻri aniqlash maqsadida shkalaga oʻtkazishdan foydalanildi. Shkalaga oʻtkazish quyidagicha amalga oshirildi: har bir test varianti boʻyicha oʻquvchilar natijasi chiziqli trancformatsiya orqali standartlashtirildi va klassik z-shkalisiga (z-scale) quyidagi formula asosida oʻtkazildi. Bunda z — ochkolar, x — test ochkolari, SD — ochkolarning standart deviatsiyasi

36

$$z = \frac{x - x \text{ o'rtacha}}{\text{SD}}$$

Milliy tadqiqotda oʻrtacha bali 500 va kvadrat uzoqlashishi 100 boʻlgan shkala tanlandi (yuqorida qayd etilgan xalqaro tadqiqotlardagi kabi). Shunday qilib, oʻquvchining bali 500+100×z-ochkolar

Milliy tadqiqotni oʻtkazish jarayonida oʻquvchilar bilimiga ta'sir etuvchi bir qator omillar ham oʻrganildi. Oʻquvchilarning qaysi hududda yashashi boʻyicha tahlillar quyidagilarni koʻrsatdi: oʻrganilgan hududlar orasida bir qator viloyatlarda oʻqish fani boʻyicha oʻquvchilar bilimi va koʻnikmasi oʻrtacha respublika koʻrsatkichidan yuqori ekanligi aniqlandi. Jumladan, eng yuqori koʻrsatkich Buxoro viloyati oʻquvchilari bilimida 556,5 ball sifatida kuzatilgan boʻlsa, mazkur koʻrsatkich Xorazm viloyatida 523,5 ball, Toshkent shahrida 519,5 ball va Samarqand viloyatida 515,2 ball darajasida qayd etildi.

Monitoring jarayonida oʻquvchilar bilimiga ularning uyida yaratilgan ijtimoiyta'limiy sharoit ta'siri ham oʻrganildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi «Oʻzbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish boʻyicha harakatlar strategiyasi toʻgʻrisida» gi PF-4947-sonli Farmoni/ Oʻzbekiston Respublikasi qonun hujjatlari toʻplami, 2017 y., 24-son, 487-modda, Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
- 2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta"lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida" №PQ-2909 son qarori / Oʻzbekiston Respublikasi qonun hujjatlari toʻplami, 2017 y., 24-son, 487-modda, Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
- 3. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 11 iyuldagi "Oliy va oʻrta maxsus ta"lim sohasida boshqaruvni isloh qilish chora-tadbirlari toʻgʻrisida"gi PF-5763-son Farmoni/Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 11.06.2019 y.

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA VEBINARLARNI TASHKIL ETISHNING SAMARALI KOʻRSATKICHLARI

G.ABILOVA,

Navoiy davlat pedagogika instituti katta oʻqituvchisi

Maqola oliy ta'limda vebinarlarni tashkil etish masalalariga bagʻishlangan boʻlib, unda bu jarayonda koʻp foydalaniladigan metodik usullar, vaziyatli muammolarni quyishda oʻqituvchi va talaba faoliyati haqida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar: oliy ta'lim, vebinar, on-layn, masofaviy ta'lim, talaba shaxsi, bilim oʻzlashtirish, faoliyat.

Статья посвящена организации вебинаров в высшей школе, где рассматриваются наиболее часто используемые методические приемы в этом процессе, роль преподавателей и студентов в решении ситуационных задач.

Ключевые понятия: высшее образование, вебинар, онлайн, дистанционное обучение, личность студента, обучение, деятельность.

The article deals with the organization of webinars in higher education, which discusses the most commonly used methodological methods in this process, the role of teachers and students in solving situational problems.

Key words: higher education, webinar, online, distance learning, student personality, learning, activity.

Oliy ta'lim muassasalarida vebinarlarni tashkil etish oʻziga xos xususiyatlarga ega. Vebinar- onlayn seminar (ingliz tilidan onlayn—"chiziqda", "aloqada)" yoki veb -konferentsiya, veb -seminar - bu Internet orqali onlayn uchrashuvlar yoki taqdimotlar oʻtkazadigan veb -konferentsiya turi. ... Hozirgi kunda veb -seminar masofadan oʻqitish tizimining bir qismi sifatida ishlatilmoqda.

Veb -seminarni turli yo'llar bilan boshlash mumkin. Buning uchun Zoom veb -portaliga kirib va «Veb seminarlar» ni bosgandan soʻng, xohlagan veb -seminarni topish va «Ishga tushirish» tugmasini bosish orqali uni tashkil etish mumkin.

Agar Zoom mijozidan foydalanilayotganda «Konferentsiyalar» yorlig'i bosiladi....

Oliy ta'limda vebinarlarni tashkil etishda koʻp foydalaniladigan metodik usullardan:

- a) vaziyatli muammolarni quyishda oʻqituvchi notoʻliq javoblarni toʻldirish, vaqtni tejash kabi komponentlarga e'tibor qaratiladi
- b) nazariy va amaliy masalalar yechimini topishga qaratilgan ijodiy topshiriqlar didaktik tamoyillar asosida ishlab chiqiladi:
- v) turli gʻoyalar toʻqnashuvi asosida boshqaruv xususiyatlaridan kelib chiqib tashkil etiladi (ekologik, iqtisodiy mazmundagi masalalarni loyihalash kabilar);

g) talabalarni ziddiyatli muammolar yechimini topishga undab, mustaqil qaror chiqarish malakalarini oshirishga moʻljallandi. Bunda turli faktlar taqqoslanadi, qiyosiy tahlildan soʻng mantiqiy izchillikdagi qisqa rezyumelar qabul qilinadi.

1-Blok. «Dasturiy ta'minotlarni tayyorlashning shart-sharoitlari». Oliy ta'limda vebinarlarni tashkil etishda pedagogik, psixologik, ijtimoiy omillarning ta'lim olish motivatsiyasiga boʻlgan ta'siri haqida ma'lumot toʻplash. Ta'lim sifati modelini rivojlantirishda dasturiy ta'minot uchun zarur boʻladigan dasturlar, axborot-kommunikatsion ustqurmalar, vositalarni tayyorlash, shart-sharoitlarni oʻrganish.

2-Blok. «Axborotli ta'lim muhitida oʻqitish sifatini oshirishga moʻljallangan komponentlar». Oliy ta'limda vebinarlarni tashkil etishda sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga muvofiq oʻqitish va ta'lim olishning zamonaviy usullarini tadbiq etgan holda yuqori malakali kadrlar tayyorlash masalalariga oʻrin ajratiladi.

3-Blok. «Axborot xizmatida mutaxassis faoliyatini tashkil qilish va boshqarish». Oliy ta'limda vebinarlarni tashkil etishda zamonaviy pedagogik nazariyalar, ilgʻor tajribalar, axborot-kommunikatsion vositalar asosida oʻz faoliyatini tashkil qila oladigan, yangi dunyoqarashdagi shaxsni shakllantirish, ta'lim jarayonini optimal boshqarish boʻyicha vazifalarni belgilash. Ushbu blokda oʻquv-tarbiya jarayoniga ta'lim sifati koʻrsatkichlari talablar asosida kiritilgan yangiliklar hamda maxsus videometodik xizmat oʻquvlari, videoseminarlar, konferensiyalarda ma'ruzalar, ommaviy axborot vositalarida chiqishlar qilish, ilmiy-metodik jurnal, toʻplamlarda maqolalar nashr etish orqali ta'lim-tarbiya amaliyotiga tatbiq etiladi.

Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida vebinarlarni tashkil etishda o'quv dasturlari, darsliklar va mamlakatimiz ta'lim muassasalari ta'limida axborot xizmati tizimini takomillashtirishga qo'yilayotgan talablar doirasidagi tahliliy materiallar tegishli mutaxassislarga ta'lim sifatini isloh qilish va ta'lim standartlarini takomillashtirish uchun asoslangan qarorlar qabul qilishga xizmat qiladi.

Oliy ta'limda vebinarlarni tashkil etish kontekstida pedagogika oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish Moodle, Wordpress, PHP, Turbo Site, Bandicam, Audisity, Movavi Video, Editor Plusdan foydalanish orqali amalga oshiriladi.

Oliy ta'limda vebinarlarni tashkil etishda ta'lim sub'ektining muayyan maqsadlarga erishish uchun boshqarilayotgan ob'ektga ta'sir ko'rsatish metodlari o'rganilishi maqsadga muvofiq.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, oʻz tadqiqotlarimizda oliy ta'limda vebinarlarni tashkil etish uzluksiz, izchil faoliyat sifatida qarldi, ochiq va yopiq shakllardagi nazorat materiallari, test topshiriqlari amaliyotga keng joriy etilib, talabalarning bilim darajasini aniqroq va mukammalroq baholash tomoniga oʻsish imkoniyatini

yaratdi. Axborotlashgan nazorat materiallari faqat talabalarning bilim darajasinigina emas, balki bilimlarni tushunish, ularni qoʻllashga yoʻnaltirilgan test topshiriqlaridan kengroq foydalanish ishlarini tashkil etdi. Undan tashqari ijodiy, mantiqiy, muammoli topshiriqlar orqali ularning bilim, koʻnikma, malaka egallash jarayonlarini tashxislashga zamin yaratildi.

Tajriba - tadqiqot natijasida pedagogika oliy ta'lim muassasalarida vebinarlarni tashkil etish tizimi boshqaruv funksiyalariga tayangan holda amalga oshirildi. "Pedagogika va psixologiya" ta'lim yoʻnalishi respondent talabalari, 5A110901-magistratura mutaxassisligi ta'lim yoʻnalishlarida "Ta''lim menejmenti" oʻquv fanidan magistrantlarning va oʻqituvchilarning matematik modellar bilan birga matn, tablitsa, rasm, algoritm, dasturlarni yaratishni oʻz ichiga qamrab olgan axborotli modellarni yaratish va ular asosida turli modellar integratsiyasini yuzaga keltirish malakalari rivojlantirildi. Respondentlar oʻquv kursida yangi assotsiativ bilimlarni integratsiyali tizimlashgan holatda qabul qilishdilar.

Masalan, birgina "Informatika" mashgʻulotlarida 1-bosqich talabalari "Matematik modellar. Modellashtirish" mavzusidagi auditoriyadan tashqari mashgʻulotda matematik modelning texnik annotatsiyasi, koʻrinishini annimatsion vositalar asosida loyihalashga oʻrgandilar. Bunda talabalar «Ta'lim jarayonining sifatini oshirishda vebinarlarni modellashtirish» nomli mualliflik texnologiyasi asosida modellashtirishni quyidagi tarkibda amalga oshirishdi: geometrik modellashtirish; biologik modellashtirish; matematik modellashtirish. Ayniqsa, ular PHP, Turbo Site, Bandicam, Audisity, Movavi Video kabi dasturlardan foydalangan holda samarali natijalarga erishdilar.

Yoki, 5A110901-magistratura mutaxassisligi ta'lim yoʻnalishida "Ta"lim menejmenti" oʻquv fanidan magistrantlar "Ta"lim muassasasi pedagogik tizim va ilmiy boshqaruv ob'ekti sifatida" mavzusini oʻrganish jarayonida ta'lim muassasasi pedagogik tizimini, pedagogik tizimning harakatlantiruvchi omillari, pedagogik tizim tuzilishining tarkibiy qismlarini modellashtirishga oʻrgandilar. Bunda ular: *lingvistik modellashtirish*; iqtisodiy modellashtirish; ekologik modellashtirish koʻrinishlari bilan tanishdilar va oʻzlari ham turli modellarni loyihalashga oʻrgandilar.

Tajriba-sinovda qatnashgan tajriba guruhining 56 nafar respondentlari modellashtirish asosida quyidagi natijalarni qoʻlga kiritishdi:

1. Tadqiqotni oʻtkazish jarayonida testlarga 14 ta topshiriq (har bir variantda 7 tadan savol) TIMSS-2010 xalqaro tadqiqotining ochiq blokidagi materiallardan kiritildi.

2. Test natijalari tahlillari talabalarning 12 ta topshiriqni muvaffaqiyatli bajarganligini koʻrsatdi. Ularning oʻrtacha bali TIMSS ning oʻrtacha balidan yuqoriroq ekanligi aniqlandi.

Masalan, 1-variantning 14-savoli boʻyicha talabalar oʻrtacha koʻrsatkichi TIMSS ning oʻrtacha koʻrsatkichidan 12,7% ga yuqoriroq boʻlsa, 15-savol boʻyicha 18,5% ga, 2-variantning 4-savoli boʻyicha 20,8% ga, 11-savoli boʻyicha 22,4% ga, 16-savoli boʻyicha 16,6% ga yuqoriroqdir. Barcha 16 ta savol natijalari boʻyicha ham bu koʻrsatkich yuqori (0,7%).

Respondentlarning kasbiy va oʻquv-biluv faoliyatidagi yutuqlari pedagogik diagnostika metodlaridan foydalanilgan xolda tahlil qilindi. Bunda talabalarning kelgusi faoliyatlarida qoʻllaniladigan bilim va malakalari darajasi aniqlanib qolmasdan, balki natijalarning aniq sabablari ham koʻrsatildi. Professoroʻqituvchilar, rahbar va xodimlarning axborot-kommunikatsiya vositalari asosida ta'lim menejmentida axborot xizmati, raqamli elektron dasturiy ta'minotdan foydalanish bilan bogʻliq bir qator omillar ham oʻrganilib, ularning oʻzaro ta'sir etish darajasi tahlil qilindi.

Oʻtkazilgan tajriba-sinov natijalari OTMlarda joriy etilgan metodikalarning ijobiy dinamikasi ta'minlaganligini koʻrsatadi. Tavsiya etilgan mezonlar asosida tajriba yakunida rahbar xodimlarda-boshqaruv kompetentliligi, qaror qabul qilish, oʻz faoliyatini baholash malakalari rivojlanib, 7% ga, professor-oʻqituvchilarda oʻz faoliyatini optimal tashkil etish, boshqarish - 9% ga, talabalarda esa oʻz faoliyatlarini rejalashtirish, tashkil qilish koʻnikmalari -10 foizga oshganligini koʻrsatdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 11 iyuldagi "Oliy va oʻrta maxsus ta'lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish choratadbirlari toʻgʻrisida" PQ-4391-son qarori.
- 2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "Oʻzbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisidagi" PF-6108-son Farmoni/Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi; 06.12.2020 y., 06/20/653/1592-son.
- 3. Birlashgan Millatlar Tashkilotining "XXI asrning Oliy ta'limi" Butunjahon deklaratsiyasi http://docs/cntd/ru/document/901839539.

PEDAGOGIK JAMOADA IXTILOF VA NIZOLARNING PAYDO BO'LISH SABABLARINI ANIOLASH

SH.A.TADJIBAYEVA,

Toshkent viloyati Xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi katta oʻqituvchisi

Maqolada pedagogik jarayonda nizolarning paydo boʻlish sabablari va ularning profilaktikasi haqida fikr bayon etilgan. Muallif nizolarning oldini olishda tarbiyaviy ishlarning ahamiyati kabi masalalar ustida batafsil toʻxtalib oʻtgan.

Tayanch tushunchalar: pedagogik nizo, shaxs, taqlid, uqtirish, ishontirish, irodaviy hislatlar, toʻgʻri xulq me'yorlari, oʻqituvchi nutqi.

В статье рассматриваются причины конфликтов в педагогическом процессе и их предупреждение. Автор подробно рассматривает важность воспитательной работы в предотвращении конфликтов.

Ключевые понятия: педагогический конфликт, личность, имитация, убеждение, убеждение, сила воли, нормы хорошего поведения, педагогическая речь.

The article discusses the causes of conflicts in the pedagogical process and their prevention. The author discusses in detail the importance of educational work in conflict prevention.

Key words: pedagogical conflict, personality, imitation, persuasion, persuasion, willpower, norms of good behavior, teacher speech.

Pedagogik jarayonda sodir boʻlayotgan qarama - qarshiliklar, nizolarning sabablari xilma - xil boʻladi. Bulardan biri, maktab ma'muriyati oʻqituvchilarning fikri, tanqidiy mulohazalariga e'tibor bermasligi, notoʻgʻri muomala qilishi natijasida yuz beradi. Bu koʻpincha, maktab rahbarlarining ish uslubiga bogʻliq. Maktab rahbari oʻz sha'niga aytilgan tanqidiy fikrlarni toʻgʻri tushunib, qabul qilsa, oʻz kamchiliklarini bartaraf etishga intilsa oʻqituvchilarning kamchiliklarini koʻrsatish va tuzatishni talab qilish borasida ahloqiy huquqqa ega boʻladi.

Pedagogik odob nuqtai nazaridan tanqid shu kamchilikni sodir etgan kishining shaxsiga emas, balki kamchilikni bartaraf etishga, ta'lim - tarbiya ishini, pedagoglarning oʻzaro muomalasini yaxshilashga yoʻnaltirilgandagina toʻgʻri hisoblanadi. Muomala odobini shakllantirishda tanqid va oʻz - oʻzini tanqidning roli kattadir. Oʻziga, oʻz faoliyatiga tanqidiy yondoshmaydigan rahbar oqibatda magʻrurlikka, oʻzboshimchalikka mubtalo boʻladi. Mas'uliyat xissi pasayib ketadi. Odatda, bunday maktab rahbarlari oʻz martabasi, shuhrati va mansabini saqlab qolish uchun koʻzboʻyamachilikka yoʻl qoʻyadi. Afsuski, oʻqituvchilar va maktab rahbarlari orasida oʻz faoliyatiga tanqidiy qaray olmaydiganlar, koʻzboʻyamachilikka yoʻl qoʻyayotganlar anchagina uchraydi, oʻz - oʻzini tanqid esa yoʻq darajada, ayrim oʻqituvchilar tanqidga notoʻgʻri munosabatda boʻladilar.

Pedagogik jamoada xushmuomalalik, oʻzaro doʻstlik va hamkorlik pedagogik mahoratni oshirishga, ta'lim - tarbiya yoʻllarini yaxshilashga xizmat qiladi.

Bunday muxit ishni yaxshilashga qaratilgan prinsipial tanqid va oʻz - oʻzini tanqidni rad etmaydi. Oʻqituvchining xato kamchiliklarini toʻgʻri koʻrsata bilish, kasbdoshining mulohazalarini hamdardlik sifatida qabul qilish lozim. Kishi oʻz sha'niga aytilgan tanqidni toʻgʻri tushunishi — oʻqituvchining ahloqiy madaniyatidan, pedagoglik burchini yuksak darajada anglashidai dalolat beradi.

Oʻzbek psixolog olimi Gʻ.Shoumarov ta'kidlashicha, "nizo-bu rahbar, ishchi va boshqa xodimlar orasida muayyan masalalarni hal qilishda tomonlarning birbiri bilan bir yechimga kela olmaganligini bildiradi.

Jamoa a'zolari orasidagi nizolarning koʻpchiligi ishlab chiqarishning qoniqarsiz tashkil qilinganligi, rahbarlarning ish jarayonida oʻziga buysunuvchi jamoa a'zolarining ruhiy holatlarini hisobga olmaganligi, zarur ish sharoitining yaratilmaganligi va boshqa sabablar natijasida vujudga keladi" [4,61-b.]. Demak, nizolar qanchalik koʻp boʻlsa, mehnat jamoalarida ijtimoiy-ruhiy iqlim shunchalik yomonlashadi. Pedagogik jamoalarida ayrim nizo chiqarishga moyil shaxslar boʻlishi tabiiy. "Bunday shaxslar ish paytida foydali mehnat bilan shugʻullanish oʻrniga oʻzlarining nizolarida koʻrsatilgan masalalar rahbar xodimlar tomonidan qanday qabul qilinayotgani toʻgʻrisida fikr yuritib, oʻzlari va boshqalarni ishdan chalgʻitib, ishga halaqit beradilar. Bunday nosogʻlom vaziyat jamoat a'zolari asabiga tegadi, ayrim ishchi xodimlar bundan vaqtincha manfaatdor boʻlib, ular gʻiybatlar uyushtirib, vaziyatni keskinlashtirishga harakat qiladilar. Jamoadagi ijtimoiy-ruhiy holat yomonlashadi, bu esa oʻz-oʻzidan ishga salbiy ta'sir koʻrsatadi"[].

Gʻ.Shoumarov, E.Gʻoziev, N.Safaev, Sh.Barotov, A.Jabborov, B.Umarov, Z.Nishonova, M.Bekmurodov, V.Karimova, Q.Nazarov, D.Muhamedova, Z.Kamaletdinova, N.Sogʻinov, G.Toʻlaganova, M.Otajonov, E.Quljonov, N.Komilova singari Oʻzbekiston olimlarining fikriga koʻra, kishi ongi, xulqi, xarakteri mikro va makro muhitdagi faoliyat orqali boshqariladi. Ijtimoiy muhitdagi nizolar va ixtiloflar kishi ongi va xulqida turli ogʻishlarni keltirib chiqaradi.

"Yoshlar submadaniyati – bu, yigit va qizlarning oʻz imkoniyatlarini namoyon qilish, roʻyobga chiqarishga boʻlgan kuchli xohishlari ifodasi boʻlsa, ikkinchidan, jamiyatdagi hayot tarzi, qabul qilingan xulq-atvor me'yorlari va qadriyatlarga nisbatan oʻziga xos koʻrinishdagi stixiyali qarshiligidir. Uchinchidan, submadaniyat koʻrinishlari yoshlar uchun ularning oʻzi koʻpam tushunavermaydigan turli muammolardan himoya vositasi sifatida maydonga chiqadi. Umuman olganda, yoshlar submadaniyati – ezoterik, eskapik, urbanistik madaniyat boʻlib, yoshlar tomonidan ularning oʻzlari uchun yaratiladi. Uni rasmiy, umumqabul qilingan jamiyat madaniy hayoti tizimi tarkibidagi oʻziga xos madaniy tizim deyish mumkin. Ushbu tizim esa uning egalari hayot tarzi, qadriyatlar ierarxiyasi, dunyoqarashi va yoʻnalganligini bildiradi''-deb yozadi[]. Muallif fikrini davom ettirib, "hozirgi davrda

zamona yoshlarini tashvishlantirayotgan bir qancha ijtimoiy muammolardan boxabar boʻlish ularning hayotiy qadriyatlari yoʻnalishini aniqlashda va shunga mos holda ta'lim-tarbiya ishlarini rejalashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlarni oʻylantiradigan muammolar sirasiga bandlik, ularning moliyaviy-iqtisodiy holati masalalarini, kelajak, istiqbol bilan bogʻliq rejalarini kiritish mumkin'. Haqiqatdan ham, nizo va ixtiloflarning oldini olishda yoshlarning destruktiv gʻoyalar, guruhlar ta'siriga tushib qolishining sabab va motivlarini aniqlash hamda mazkur holatning oldini olishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlar tizimini yaratish, taklif va tavsiyalar ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotlar natijalaridan ma'lum boʻlishicha, oʻquvchilar oʻrtasida nizo va ixtiloflarning paydo boʻlishi ijtimoiy-pedagogik, ijtimoiy-psixologik va iqtisodiy muammolarga borib taqaladi. Turli yoshlar submadaniyatlarining a'zolari va ularga mansub boʻlmaganlar ham umumiy qadriyatlarga ega boʻlish ehtimoli mavjuddir. Bunday qadriyatlarga erkinlikka intilish, katta avloddan mustaqil tarzda xattiharakatlarini amalga oshirish istagini kiritish mumkin. Yoshlarning oʻzlarining fikricha, bunday mustaqillik nafaqat iqtisodiy, balki dunyoqarash jihatidan, hayotiy pozitsiyalarni va axloqiy tamoyillarni tanlash nuqtai nazaridan ham boʻlishi zarur.

Ilmiy manbalarni oʻrganish, tahlil qilish natijasida, nizolar va ziddiyatlarni boshqarish uchun ularni yuzaga kelish sabablarini bilish zarurligi anglanadi.

Fikrimizcha, nizolarning kelib chiqish sabablari bir necha guruhlarga boʻlinadi (1-jadval)

Nizolarning kelib chiqish sabablari

1- jadval.

No	Nizolarning kelib chiqish	Mohiyati
	sabablari	·
11	Ta'sirlarga qarshilik qilish	Shaxs tomonidan
	kontrargumentlash	bildirilayotgan fikrlar yoki
	_	gʻoyalarga qarshi fikr bildirish
22	Konstruktiv tanqid	Qarama-qarshi fikr
		bildiruvchiga nisbatan axloq
		doirasida javob bera olish
33	Energetik mobillik	Quvvai hofizani asrash
44	Ijod	Nizo asosida yangi
		gʻoyalarni kashf etishga
		kirishish
55	Mas'uliyatdan qochish hissi	Aybni boshqalarga
		toʻnkash maqsadida, oʻzini
		chekkaga olish
66	Ruhiy oʻz-oʻzini himoya qilish	Ichki nizolar mavjudligi
		tufayli tashqi vaziyatlarga
		qarshilik qilish
7	Mensimaslik; Konfrontatsiya	Suhbatdoshining
		fikrlarini ichki qarshilik
		koʻrsatish

Jadvaldan koʻrib turganimizdek, konstruktiv nizolar uch omilga boʻysinishi seziladi: 1) muloqotda qatnashayotgan shaxs ruhiyatini deformatsiyalamasligi; unga salbiy ta'sir koʻrsatmasligi; 2) psixologik jihatdan etika normalariga mos boʻlishi (hamsuhbatining ruhiy holatini inobatga olishi); 3) ikkala tomon manfaatlariga javob berishi.

Pedagogik jamoada ixtilof va nizolarning pedagogik-psixologik xususiyatlari turli-tumandir. Pedagogik jamoalarida ijtimoiy-ruhiy iqlimning holati nizolar soni bilan belgilanadi.

Nizo(konflikt)larni toʻrtta asosiy turi mavjud, bular: shaxsning oʻziga xos ichki nizolar; inson shaxsiyati va guruh orasidagi nizolar; insonlar orasidagi nizolar; guruhlar orasidagi nizolardir.

Shunday qilib, pedagogik jamoalarda sogʻlom ruhiy iqlimni yaratish uchun rahbariyat, oʻqituvchi, psixologlar har bir oʻquvchining shaxsiy fazilatlarini, yoshi va qobiliyatlarini inobatga olishi zarur. Shuningdek, oʻquvchilar oʻrtasidagi hamkorlik va oʻzaro yordamni, bir-biri bilan chambarchas bogʻlaydigan ijtimoiy aloqa maromini, sogʻlom turmush tarzini va oʻqishdagi sogʻlom raqobatni tashkil etishga, faoliyati natijalarini ruyobga chiqarishda ma'suliyat sezish tuygʻusini mustahkamlashga, ijodiy gʻayrat va koʻtarinkilik ruhida oʻqishga sharoit yaratishga e'tibor berish zarur.

Shunday qilib, nizolar nafaqat pedagogik jamoaning manfaatlari va ehtiyojlarini qondirilishiga toʻsqinlik qilishi, balki, ayrim hollarda nizolar turli nuqtai nazarlarni yuzaga chiqarish, qoʻshimcha ma'lumot olish, turli alternativ variantlarni ishlab chiqish, va demak, toʻgʻri qarorlar qabul qilishga xizmat qiladi. Alohida oʻquvchilar orasida roʻy beradigan nizolar eng keng tarqalgan nizolar turi hisoblanadi. Koʻpincha u raqobatli tengdoshlar, yoki turli qarama-qarshi xarakterli, fikrlash doirasi va qadriyatlari tizimiga ega oʻsmirlar orasida roʻy beradi. Bu nizolar turini muvofiqlashtirish - eng murakkab ishlardan sanaladi. Keyingi guruh nizolari alohida shaxslar va guruh orasida yuz beradigan nizolardir. Albatta bu hol koʻpincha biror kishi butun guruhga qarama-qarshi, zid pozitsiyani egallashi hollarida roʻy beradi. Va nihoyat, guruhlar orasidagi nizolar turli guruhlar orasidagi qarama-qarshi fikrlar toʻqnashuvidan kelib chiqib, disfunksional vazifani bajaradi.

Nizo va ixtiloflarning kelib chiqishiga ayrim ruhiy holatlar ham sabab boʻladi. Pedagogik jamoaning a'zolari mayda - mayda toʻdalarga boʻlinib, guruxbozlik yoʻliga kirib ketsa, jamoada muomala odobi qoidalari, ma'naviy - ahloqiy vaziyat buziladi, bular boʻlmasga oʻqituvchilar orasida nizolar chiqaveradi. Pedagoglar jamoasining pedagogga qoʻyayotgan talablari, muomalasi adolatli boʻlmogʻi kerak.

Sogʻlom va ahil pedagoglar jamoasi yosh oʻqituvchilarni ahloqiy tarbiyalash, ularning pedagogik mahoratini oshirish maskanidir. Maktabda ahil pedagogik jamoa boʻlsa, ayrim oʻqituvchilarning xudbinligiga barham beriladi. Pedagoglar jamoasi oʻzining har bir a'zosiga hurmat bilan qarashi, uning yutuqlari va

kamchiliklaridan ogoh boʻlishi, ularni tuzatishga koʻmaklashishi zarur. Oʻquv yurtlarini bitirib, maktabga endigina kelgan yosh oʻqituvchi haqida alohida gʻamhoʻrlik koʻrsatishi zarur. Va oʻz oʻrnida ishga yangi kelgan yosh oʻqituvchining pedagoglar jamoasi bilan muomalasi, oʻzini tuta bilishi ham ahloqiy munosabatlar shakllanishida muximdir.

Ma'lumki, tarbiyaviy jarayon konfliktlarsiz sodir boʻlmaydi. Demak, pedagoglar jamoasining ijodiy faoliyatida fikrlar toʻqnashuvi boʻlishi ham mumkin. Ijodiy munozaralarda, pedagogik jarayonda vujudga keladigan tortishuvlarning ba'zilari oʻqituvchilar oʻrtasidagi yaxshi muomala munosabatlarni buzmasdan turib hal etiladi. Bunday holda jamoatchilikning fikri odob normalariga binoan umumiy manfaatni himoya qilayotgan, jamoaning ishiga ijodiy ruh, yangilik kiritayotgan oʻqituvchi tomonida boʻladi.

Ayrim hollarda esa bunday konfliktlar ijobiy hal etilsa ham ogʻir asoratlar qoldiradi. Shunday nizolar ham boʻladiki, pedagoglar jamoasi sha'niga dogʻtushiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 16 yanvardagi "Ta"lim sifatini nazorat qilish tizimini takomillashtirish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlari toʻgʻrisidagi" PQ-4119-son qarori/ Oʻzbekiston Respublikasi qonun hujjatlari toʻplami, 2019 y., 36-son, 488-modda;
- 2.Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 11 iyuldagi "Oliy va oʻrta maxsus ta"lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish choratadbirlari toʻgʻrisida" PQ-4391-son qarori
- 3.Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "Oʻzbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta"lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisidagi" PF-6108-son Farmoni/Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi; 06.12.2020 y., 06/20/653/1592-son
 - 4. Shoumarov G'.B. Ijtimoiy psixologiya.-T.:Universitet, 2021.-342b.
- 5.Qodirov Umarali Doʻstqobilovich "Yoshlarni destruktiv gʻoyalar ta"siridan himoyalashning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari" mavzusidagi 19.00.05 Ijtimoiy psixologiya. Etnopsixologiya ixtisosligi boʻyicha psixologiya fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati.-T.;2020.-B.11.

TEXNIKA OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALARNING JISMONIY SIFATLARINI DIFFERENSIAL METODIKALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH

O.Q.DAVULOV,

Navoiy davlat konchilik institutining "Ijtimoiy fanlar" kafedrasi oʻqituvchisi

Muallif tomonidan maqolada jismoniy jihatdan turlicha rivojlangan talabalarning jismoniy sifatlarini oʻstirish, yetuk kasbiy salohiyatga ega boʻlgan mutaxassislarda sogʻlom tafakkur va yuksak ma'naviy sifatlarni rivojlantirishga moʻljallangan differensial metodikadlar xususida fikr bayon etilgan.

Tayanch tushunchalar: differensial metodikalar; jismoniy madaniyat, kuch, epchillik, chaqqonlik, egiluvchanlik, yuksak ma'naviyat, rivojlanish, yetuk mutaxassis.

Автор рассматривает дифференциальные методы развития физических качеств студентов с разным физическим развитием, развития здорового мышления и высоких духовных качеств у профессионалов с высоким профессиональным потенциалом.

Ключевые понятия: дифференциальные методы, физическая культура, сила, ловкость, ловкость, гибкость, высокая духовность, развитие, зрелый специалист.

The author discusses differential methods for developing the physical qualities of students with different physical development, healthy thinking and high spiritual qualities in professionals with advanced professional potential.

Key words: differential methods, physical culture, strength, agility, agility, flexibility, high spirituality, development, mature specialist

Mamlakatimizda fan va texnologiyalar taraqqiyotining ustuvor yoʻnalishlari bilan integratsiyalashuvini ta'minlash jarayonlarida texnika oliy ta'lim muassasalari boʻlajak mutaxassislarida sogʻlom turmush tarziga amal qilishlari, jismoniy chiniqishlari uchun, ta'lim orqali yoshlarda valeologik koʻnikmalarni tarkib toptirishga keng imkoniyat yaratilmoqda. Ta'lim oluvchilarning kelgusi kasbiy layoqatini oshirishga erishish, sogʻlom tafakkur va e'tiqod uygʻunligi asosida ijtimoiy hayotga moslashtirish masalalari yetakchilik qilmoqda. Shuningdek, jismoniy jihatdan turlicha rivojlangan talabalarning jismoniy sifatlarini oʻstirish, yetuk kasbiy salohiyatga ega boʻlgan mutaxassislarda sogʻlom tafakkur va yuksak ma'naviy sifatlarni rivojlantirish masalalari alohida dolzarblik kasb etmoqda. Texnika oliy ta'lim muassasalarida talabalarning jismoniy sifatlarni rivojlantirish ularning kelgusidagi faoliyatlarida zarur boʻladigan mustahkam iroda, sogʻlom aql, sanogen tafakkur va insoniylik fazilatlarini tarkib toptirishga zamin yaratadi. Oʻzbekiston

Respublikasi Prezidentining 2020 yilning 24 yanvaridagi "Oʻzbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida"gi PF-5924-son, 2020 yilning 30 oktyabrdagi "Sogʻlom turmush tarzini keng tatbiq etish va ommaviy sportni rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida"gi PF-6099-son farmonlari, 2020 yilning 03 noyabridagi "Jismoniy tarbiya va sport sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va ilmiy salohiyatni oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida"gi PQ-4877-son qarori hamda Oʻzbekiston Respublikasining 2015 yil 04 sentyabrdagi "Jismoniy tarbiya va sport toʻgʻrisida»gi Oʻzbekiston respublikasi qonuniga oʻzgartish va qoʻshimchalar kiritish haqida "OʻRQ-394-son qarorlari hamda sohaga tegishli boshqa me"yoriy-huquqiy hujjatlarda¹ belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ushbu dissertatsiya ishi muayyan darajada xizmat qiladi.

jismoniy mashq va topshiriqlarning shakliga koʻra turlari talabalarning epchillik, egiluvchanlik, chaqqonlik kabi malakalarini rivojlantirish bilan birga, ularda kelgusi kasbiy faoliyatda turli vaziyatlarda oʻzini qoʻlga olish, vazmin, bosiq boʻlish; mas'uliyat hissini rivojlantirishga moʻljallanganligini koʻrsatadigan algoritmik tizimni tashkil etish maqsadga muvofiq.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarga taqdim qilinayotgan jismoniy mashqlar koʻp hollarda ularning chidamlililigini oshirishga moʻljallangan. Chidamlilik mashqlari turlarini quyidagicha turkumlash mumkin: **umumiy** (yurak-qon tomir) va **kuch** (mushak)larni rivojlantirishga yoʻnaltirilgan mashqlar. Ikkala holatda ham davomiylik va moʻtadil intensivlik nazarda tutiladi. Bu mashqlar mashgʻulotlar mobaynida muntazam va davriy holatda oʻtkaziladi. Biroq, differensial ta'limda talaba mushaklaridagi chidamlilik (bu mushaklarning ma'lum bir vaqt oralig'ida doimiy va takroriy ravishda kuch ishlatishi) e'tiborga olinishi lozimligini inobatga olsak, u deyarli barcha faoliyat turlarida muhim ahamiyat kasb etishini va shaxsning kelgusidagi umumiy salomatligiga ta'sir qilishini ta'kidlash mumkin. Chidamlilik nafaqat kuchga, balki o'pkaning hajmi va qon aylanish tizimining sogʻlikka ta'sir qiladigan organizmning gaz almashinish qobiliyatiga ham bogʻliq. Agar talaba muntazam iismoniy mashqlarni bajarar ekan, uning organizmi ya tanasi stress vaziyatlariga moslashuvchan bo'ladi. Differensial metodikalarda avvaliga qiyin bo'lgan mashqlar va komplekslarni bir muncha vaqt o'tgach bajarish inobatga olinadi. Shuningdek, talaba shaxsining chidamliligini oshirish uchun ularga harxil turdagi jismoniy yuklamalardan foydalanish tavsiya etiladi.

Tadqiqot uchun tanlab olingan OTMlarda jismoniy sifatlarni rivojlantiruvchi topshiriqlar differensial metodikalarni oʻtkazish shakliga koʻra tavsiya qilindi.

Masalan, 2020-2021 oʻquv yilida Toshkent davlat texnika universiteti, Navoiy davlat Konchilik institutining 1-bosqich talabalariga 1-semestrda "Jismoniy madaniyat" oʻquv kursining amaliy mashgʻulotlarida "Chidamlilikni rivojlantirish" mavzusida quyidagi jismoniy mashqlar differensial (toifalangan)turkumi taqdim qilindi:

(O'rtacha jismoniy sifatlarga ega talabalar uchun)

1-MASHQ

Arg'amchi

Oddiy argʻamchi (sakratgich) bilan talabalar oʻzida chidamlilikni rivojlantirishlari mumkin. Bu mashqni 1-2 minutdan 10 minutgacha bajarish kifoya. Sakrash paytida qoʻl, oyoq, yelka, qorin mushaklari egiluvchanligi oshadi

2-MASHQ

Yoysimon koʻprik

Yonboshlab yoting. Qorin va oyoq mushaklarining kuchlanishi bilan tanangizni yerdan koʻtaring. Tanangiz korpusini oyoq turgan chiziqqa moslang. Shu alfozda 15-60 soniya turing. Tanangiz korpusi "yoysimon koʻprik"ni hosil qilganidan soʻng, yana qorin, bel va oyoq mushaklarini qattiq kuchlanish asosida siqing.

3-MASHQ

Prujina

Gavdangizni tik tutib, tizzalaringizni yigʻib oling. Imkon qadar oʻng oyogʻingizga kuch yukini tashlang va vazningizni chap oyoq bilan oldinga siljiting. Mashqni chap oyoqda takrorlang. Sakrash paytida siz tomonlarni oʻzgartirishingiz mumkin. Harakat sekin emas, balki intensiv bajarilishi kerak. Jismoniy mashqni murakkablashtirish uchun oʻtirib-turib bajarish mumkin.

4-MASHQ

Tanani burish

Tanani burish orqali qomatni chiroyli va raso qilish mumkin. Buning uchun yelkaga yotib, oyoqlarni qoringa yigʻish kerak. Tananing old qismini yuqoriga koʻtarib, uning pastki qismini yerga mahkam joylashtirish lozim. Qoʻllar bosh tomonda joylashtiriladi. Press mushaklariga tayanib tananing old qismini pastga, soʻng, yana yuqori qarab harakatlantiramiz. Tananing yuqori qismi koʻtarilgandachoʻqur nafas chiqaramiz; tananing old qismi tushirilganda—chuqur nafas olamiz. Mashgʻulot mobaynida 25-30 marotaba takrorlanadi va talabalar hafta davomida 3 marotaba 30 marotaba takrorlashlari samarali natija berishi xaqida tavsiya beriladi.

5-MASHQ

Oldinga qarab harakat qilish

Oʻng oyogʻingizni oldinga qarab tashlang va yarim oʻtirgan holatda qoʻllaringizni tana boʻylab joylashtiring. Soʻng, oyoqlaringizni almashtirib, bu safar chap oyogʻingizni oldingizga qarab tashlang va yarim oʻtirgan holatda qoling.Oʻtirgan paytingizda tizzangiz ostida toʻgʻri burchak hosil boʻlishini unutmang. Ushbu mashq oyoqlarning chidamliligi va chiroyli tuzilishga ega boʻlishiga moʻljallangan, shuningdek, oyoqdagi ortiqcha vazndan xalos boʻlishga yordam beradi.

6-MASHO

Belni mustahkamlash

Belingizga yoting. Qoʻllaringizni tanangiz boʻylab joylashtiring. Panjalaringizni matga quying. Oyoqlaringizni ortga qarab yigʻib oling. Tizzalaringizni 70-89° (gradus) kenglikda joylashtiring. Tosni koʻtarib, tovoningizga kuch yukini tashlang. Bu holatda 2–5 sekund qoling. Mashqni bajarish paytida bel qismining tagida joylashgan mushaklaringizni tortilishini his eting. Tanangizni 1–2 marotaba nafas olganingizdan soʻng pastga tushuring. Mashq 15 marta bajariladi.

Shunday qilib, sport jihozlarini talab qilmaydigan ushbu differensial mashqlar talabalarning mushaklari chidamliligini oshirish, kuch yetganicha bir xil kuch mashqlarini takrorlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Azizxodjaeva N.N. Pedagogicheskie texnologii i pedagogicheskoe masterstvo. T.: Moliya, 2002.
- 2.Алимова Н.К. Развлекательное образование: монография/Н.К. Алимова, Е.Е. Семченко, С.В. Абдулина, Е.М. Ефимова. Киров: ПРИП ФГБОУ ВПО «ВятГУ», 2013-247 с.
- 3.Андреев В.И. Педагогика. Учебный курс для творческого саморазвития. Казань. Центр инновационных технологии. 2012. 608 с.

BOSHLANGʻICH SINF OʻQUVCHILARI KOMPETENSIYALARINING RIVOJLANISHINI XALQARO BAHOLASH DASTURLARIDAN FOYDALANISH ASOSIDA KUZATISH

D.Z.USMONOVA,

Andijon viloyati xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularni malakasini oshirish hududiy Markaz oʻqituvchisi

Maqola boshlangʻich sinflarda oʻqitish sifati monitoringini amalga oshirish, oʻquvchilar tomonidan davlat ta'lim standartlari talablarining bajarilish dinamikasini tizimli kuzatish, oʻqitish sifatiga ta'sir etgan omillarni aniqlash, ta'lim muassasalari, hududiy xalq ta'limi boshqaruvi idoralari, metodik xizmat va malaka oshirish tizimining faoliyatini baholashga qaratilgan masalalar yechimini topishga bagʻishlangan.

Tayanch tushunchalar: oʻquvchi, xalqaro baholash das turi, davlat ta'lim standartlari talablari, oʻqitish sifatiga ta'sir etuvchi omillar, ta'lim muassasalari, faoliyatni baholash.

В статье затронуты вопросы мониторинга качества обучения в начальной школе, освещены подходы систематического мониторинга динамики соблюдения требований государственных образовательных стандартов учащимися, выявление факторов, влияющих на качество обучения, образовательные учреждения, население региона. к задачам, направленным на оценку деятельности органов управления, методических служб и системы обучения.

Ключевые понятия: ученик, программа международного оценивания, требования государственных образовательных стандартов, факторы, влияющие на качество обучения, учебные заведения, аттестация.

The article monitors the quality of teaching in primary school, systematically monitors the dynamics of compliance with the requirements of state educational standards by students, identifies factors affecting the quality of teaching, educational institutions, regional population. is devoted to finding solutions to the problems aimed at evaluating the performance of the management system, methodological services and training system.

Key words: student, type of international assessment, requirements of state educational standards, factors influencing the quality of teaching, educational institutions, performance appraisal.

Xalqaro baholash dasturlarida muvaffaqiyatli ishtirok etish, bevosita ta'lim sifatini oshirish bilan bogʻliqdir. Unda ishtirok etish, nafaqat Oʻzbekiston, balki, jahon hamjamiyatida oʻquvchilarning oʻquv dasturlarini yodda saqlab qolganligini baholashdan ularning kompetensiyalarini baholash, ya'ni maktabda egallagan bilimlarini real hayotiy vaziyatlarda qoʻllay olishi, ijodiy va mantiqiy fikrlash koʻnikmalarini rivojlantirish va uni baholashga oʻtishda muhim vosita boʻlib hisoblanadi

Ta'lim muassasalarida yaxlit tizimning holati va dinamikasini kompleks

kuzatish, tahlil qilish, korreksiyalash hamda prognozlash jarayoni buguni kunda muhim boʻlib hisoblanadi. Shu jihatdan olganda, oʻquvchilar kompetensiyalarining rivojlanganligi darajasini milliy standartlarga nisbatan mosligini baholash oʻquv dasturlariga tayangan holda amalga oshirilib, imtihonlardan farq qiladi. Birinchidan, alohida olingan oʻquvchilarning bilim, koʻnikma va malakalari darajasi emas, balki tizimning faoliyat koʻrsatish natijalari oʻlchanadi. Ikkinchidan, milliy baholash natijalari muayyan yoshdagi yoki sinfdagi oʻquvchilar umumiy oʻzlashtirish darajasining uzoq muddatli monitoringini amalga oshirishga xizmat qiladi. Tanlash yoʻli bilan oʻtkazilgan umummilliy baholash ushbu tadbirni qisqa muddatlarda iqtisodiy jihatdan arzonroq oʻtkazish imkoniyatini beradi. Uning natijalari esa, muayyan oʻquv fanlari boʻyicha oʻquvchilar oʻquv yutuqlari toʻgʻrisida qimmatli ma'lumotlarni berishi mumkin.

Prezidentimiz Farmoni bilan "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta"limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" tasdiqlangan bo'lib, unda O'zbekiston Respublikasining 2030 yilga kelib PISA xalqaro baholash dasturining reytingi bo'yicha jahonning birinchi 30 ta ilg'or mamlakati qatoriga kirishiga erishish ustuvor vazifa etib belgilangan "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta"limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da mamlakatimizda 2030 yilga kelib PISA xalqaro baholash dasturining reytingi bo'yicha jahonning birinchi 30 ta ilg'or mamlakati qatoriga kirishiga erishish ustuvor vazifa etib belgilangan". 1

Mamlakatimizda Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari asosida dunyoda ta'lim sifatini baholash boʻyicha yetakchilik qilib kelayotgan xalqaro baholash dasturlari, jumladan PISA va PIRLS dasturlarida ishtirok etishga kirishildi.

Respublikamizning 14 ta hududida, jumladan, xorijiy ekspertlar ishtirokida Toshkent shahri, Samarqand, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida seminarlar tashkil etilib, umumta'lim muassasalarining 2800 nafarga yaqin jamoalari qamrab olindi, 260 nafar trener tayyorlandi.

Xalqaro tadqiqotlar boʻyicha 191 ta maktablarda PISA savollari negizida dastlabki tajriba-sinovlar oʻtkazilib, 4873 nafar oʻquvchilar qamrab olindi. TIMSS dasturi savollari negizida Jahon banki bilan hamkorlikda 150 ta maktablarda tadqiqot oʻtkazilib, 4051 nafar oʻquvchilarning matematik savodxonligi baholandi.

PISA va PIRLS doirasida tajriba-sinov oʻtkazish uchun 200 dan ortiq topshiriqlar tarjima qilinib, xalqaro lingvistika markazlari tasdigʻidan oʻtkazildi.

Bugungi kunda oʻquvchilarning ijodiy va mantiqiy fikrlash koʻnikmalarini rivojlantirishga bagʻishlangan 20 ta videodars va videoroliklar, 7 ta oʻquv-uslubiy

qoʻllanma va topshiriqlar toʻplami, shu jumladan 4 nomdagi metodik qoʻllanmalar 10,0 ming nusxadan chop etilib, barcha maktablarga yetkazildi, shu bilan birga ijtimoiy tarmoqlarda e'lon qilindi.

Foydalanilgan adabiyotlar, ilmiy ishlanmalarni tahlil qilish asosida xalqaro tadqiqotlarda boshlangʻich sinf oʻquvchilarining oʻqish, yozish savodxonligini baholashga katta e'tibor qaratilgan.

Ma'lumki, xalqaro baholash dasturlarida topshiriqlar namunalari respublikadagi bir nechta maktablarda tajriba-sinovdan oʻtkazilib, takomillashtirilgan holda nashr etilgan. Ulardan sinfdan tashqari va toʻgarak mashgʻulotlari davomida yoki mustaqil ravishda oʻquvchilarning savodxonligini oshirish, berilgan topshiriqlarni yechish orqali ularning ijodiy, mantiqiy fikrlash va hayotiy muammolarni hal qilish koʻnikmalarini rivojlantirishga erishish mumkin. Bunda oʻquvchilar tomonidan davlat ta'lim standartlarida belgilangan bilim, koʻnikma va malakalarning oʻzlashtirilish dinamikasi tizimli kuzatiladi, oʻquvchilar bilimidagi boʻshliqlar va ularning kelib chiqish sabablari aniqlanadi, boshqa maktablar bilan qiyoslagan holda kamchiliklarni bartaraf etish chora-tadbirlari rejalashtiriladi.

Boshlangʻich sinflarda oʻqitish sifati monitoringini amalga oshirishdan koʻzlangan maqsad oʻquvchilar tomonidan davlat ta'lim standartlari talablarining bajarilish dinamikasini tizimli kuzatish, oʻqitish sifatiga ta'sir etgan omillarni aniqlash, ta'lim muassasalari, hududiy xalq ta'limi boshqaruvi idoralari, metodik xizmat va malaka oshirish tizimining faoliyatini baholab, rivojlantirishga oid choratadbirlarni belgilash, keyingi holatni bashoratlash natijasida oʻqitish sifatini oshirishdan iborat. Shuning uchun zamonaviy shaxsga, raqobatbardosh mutaxassisga qoʻyilgan talablarning ortib borishi eng avvalo ta'lim muassasalari va hududiy xalq ta'limi boshqaruvi idoralaridagi alohida tuzilmalar tomonidan oʻqitish sifati monitoringini tizimli va maqsadli amalga oshirishni talab etadi [51].

Xalqaro baholashni yaqin 15 - 20 yilda tashkil etish yoʻlga qoʻyilib, ularda bir necha mamlakatlar oʻquvchilarining oʻquv yutuqlari tanlov yoʻli bilan baholanadi. Bunday keng qamrovli tadqiqotlarning asosiy maqsadi qamrab olingan muayyan yoshdagi yoki sinfdagi oʻquvchilarning bir yoki bir necha oʻquv fanlari boʻyicha oʻquv yutuqlarini baholash va bir qator mamlakatlar kesimida qiyoslashdan iborat. Misol tariqasida matematika va tabiiy fanlardan oʻtkazib kelinayotgan - TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study –Xalqaro matematika va tabiiy fanlarning oʻrganishdagi tendensiyalari)ni keltirish

mumkin. TIMSS ning birinchi xalqaro tadqiqotida 38 mamlakatning 4-, 8- va umumiy oʻrta ta'lim muassasalarining bitiruvchilari (11- va 12-sinf oʻquvchilari) qamrab olingan. Oxirgi uchinchi tadqiqotida esa 46 mamlakat oʻquvchilari qatnashganlar.

Yana bir xalqaro oʻquvchilar ta'limiy yutuqlarini xalqaro baholash dasturi - PISA (Programm for International Student Assessment) tadqiqoti hisoblanadi. Bu tadqiqot birinchi marta 2000 yilda oʻtkazilib, unda 32 mamlakatning 15 yoshli oʻquvchilari qatnashgan. PISA da asosiy e'tibor oʻquvchilarning oʻqish, matematika va tabiiy fanlar (fizika, ximiya, biologiya)dan olgan bilimlarini turli hayotiy vaziyatlarda qoʻllay olishlarini baholashga qaratilgan. Uchinchi xalqaro tadqiqot—PIRLS da turli mamlakatlar boshlangʻich maktablari bitiruvchilarining matnni oʻqish va uni tushunish darajasi baholanadi.

Mazkur tadqiqotlarning maqsadi — oʻquvchilar yutuqlari toʻgʻrisidagi ma'lumotlarni jamlash va ularni xalqaro miqyosda qiyoslashdan iborat boʻlib, uning natijalariga koʻra ta'lim siyosati masalalari hamda oʻquvchilarning oʻzlashtirishlaridagi tafovutlarni yaxshiroq anglab yetishga qaratilgan xalqaro muloqot amalga oshiriladi. Xalqaro tadqiqotlar nufuzining oshib borishi bugungi dunyoda globallashuv jarayonlari natijasida mustaqil hayotga kirib kelayotgan oʻquvchilarga mehnat bozorida qanday bilim va koʻnikmalar kerakligi toʻgʻrisidagi ijtimoiy buyurtmalarni hamda raqobatbardosh mutaxassislarga qoʻyilgan talablarning ortib borayotganligidan darak beradi.

Monitoring o'tkazishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- a) oʻquvchilarning umumiy oʻrta ta'lim davlat ta'lim standartlari talablarini bajarish darajasi hamda unga ta'sir etgan omillarni aniqlash;
- b) monitoring natijalariga koʻra oʻquvchilar bilimida aniqlangan boʻshliqlarni toʻldirish hamda ta'lim-tarbiya jarayoni sifatini oshirishga qaratilgan choratadbirlarni belgilash;
- v) monitoring natijalari, jamiyat, fan va texnika, texnologiyaning rivojlanishi bilan bogʻliq zarur talablar asosida davlat ta'lim standartlari sharhlari va oʻquv dasturlariga oʻzgartirishlar kiritish boʻyicha takliflar tayyorlash;
- g) turli pedagogik texnologiyalarning qoʻllanilishi natijalarini oʻzaro taqqoslash;

Monitoring maqsadi va vazifalariga koʻra nazorat ishlari qaysi fanlar kesimida va sinflarda oʻtkazilishi aniqlanadi. Bunda, monitoring jarayoni bilan davriy ravishda barcha oʻquv fanlarini qamrab olishni ta'minlash maqsadida bir yoki bir necha yillarga moʻljallangan reja - grafik tuziladi.

Fanlar boʻyicha DTS talablari, oʻquv dasturlari hamda amaldagi darsliklar mazmuni chuqur tahlil qilinadi. Oʻquvchi bilishi lozim boʻlgan bilim elementlari, oʻzlashtirishi lozim boʻlgan malaka va koʻnikmalarning roʻyxatlari tuziladi.

Tashqi monitoring oʻtkazish uchun nazorat materiallarini tayyorlash va ularni ekspertizadan oʻtkazish maqsadida tegishli boshqaruv organlari qoshida jamoatchi ekspertlardan fanlar yoʻnalishida ijodiy guruhlar tashkil etiladi.

Har bir fandan ijodiy guruh tomonidan bilim, koʻnikma, malaka va kompetensiyalarni qamrab olgan nazorat topshiriqlari (testlar, masalalar, savollar, diktantlar, insholar va h.k.) tayyorlanadi.

Topshiriqning murakkablik darajasi hamda ularni baholash mezonlari ishlab chiqiladi.

Monitoring jarayonida bir nechta nazorat turlaridan foydalanish mumkin. Jumladan, Yopiq test (javobi tanlanadigan) topshiriq — savol va unga oid 4 ta muqobil javobni qamrab olgan topshiriq, Ochiq test (ijodiy yoki javobi yoziladigan) topshiriq — oʻquvchiga javob berish imkonini beradigan savol (toʻgʻri javobdagi soʻzlar eng koʻpi bilan 4 tadan oshmasligi lozim), Yozma ish — oʻquvchidan ma'lum bir mavzu, qonuniyat, tushuncha, masala va voqyealar yuzasidan oʻz fikrini bayon etishni, ma'lum bir qonuniyatga asoslangan formulalarni misol va masalalar yechishda yozma ravishda qoʻllashni talab etadigan nazorat turi va boshqalar.

Kuzatish jarayonida foydalaniladigan nazorat materiallarini, shu jumaladan test topshiriqlarining tarkibi qanday boʻlishi katta ahamiyatga ega hisoblanadi.

Tayyorlangan nazorat topshiriqlari va soʻrovnomalarning sifati, sarf etiladigan vaqtni aniqlash maqsadida aprobatsiya oʻtkaziladi. Aprobatsiya natijalariga koʻra nazorat materiallari tahlil qilinadi va nazorat topshiriqlari, uni yechishga ajratilgan vaqtga tegishli oʻzgartirishlar, qoʻshimchalar kiritilib, tasdiqlanadi hamda monitoring jarayoniga tayyorlanadi.

Monitoring bilan qamrab olinadigan hududlar, tuman(shahar)lar va ta'lim muassasalarini tanlash istiqbol reja yoki saylanma ravishda reprezentativ randomlashtirilgan tanlash metodi asosida amalga oshiriladi [62].

Kuzatish jarayonini tashkil etish uchun buyruq asosida ishchi guruhlari tuziladi, har bir ishchi guruhga rahbar belgilanadi hamda guruh faoliyati ishchi guruh rahbari tomonidan tashkil etiladi va boshqariladi.

Tashqi nazorat uchun tanlangan sinflarda nazorat ishini maxsus tayyorlangan ekspertlar amalga oshiradilar. Ular nazorat ishini oʻtkazishdan oldin maxsus tayyorgarlik guruhlari yoki seminarda tegishli koʻrsatmalar olgan boʻlishlari lozim.

Nazorat ishini bajarish boʻyicha oʻquvchilarga tushuncha beradi. Bunda ekspert nazorat ishining umumiy savollari va ularga ajratilgan umumiy vaqt, test savollari shakli va ularni javob varaqasiga kiritish tartibi boʻyicha tushuntirish ishlarini amalga oshiradi.

Baholovchi ekspert oʻquvchilar barcha ma'lumotlarni tushunganliklariga ishonch hosil qilgandan soʻng ular nazorat ishi savollariga javob berishlarini boshlashlariga ruxsat beradi va sinf doskasiga nazorat ishi vaqtining boshlanishi va tugallanishini yozib qoʻyadi.

Ekspertlar nazorat ishini oʻtkazish uchun tanlangan umumta'lim muassasiga bir soat oldin borib, sinf xonalari holati, ularning joylashuvi bilan tanishadilar. Nazorat ishi bir necha sinflardan olingan taqdirda maktabning bir joyda joylashgan bir necha sinflari tanlanadi.

Har bir fandan oʻtkazilayotgan yozma ishlarni bajarish uchun ularning murakkabligi va oʻquvchilar yoshini hisobga olgan holda vaqt beriladi.

Shundan keyin oʻquvchilar nazorat ishini bajaradilar. Ushbu davrda oʻquvchilarning bir-birlari bilan muloqot qilishlari, savollar kitobi yoki javoblar varagʻini almashtirishlari, yordamchi vositalardan foydalanishlari taqiqlanadi.

Nazorat ishi oʻtkazilgandan keyin oʻquvchilarga 10 daqiqalik tanaffus beriladi. Keyin oʻquvchilar, oʻqituvchilar va maktab rahbarlari oldindan tayyorlangan soʻrovnoma (anketa)larni toʻldiradilar. Soʻrovnomalarni toʻldirish uchun 10-15 daqiqa vaqt beriladi.

Ichki nazorat tasdiqlangan rejaga koʻra nazorat oʻtkaziladigan sinfdagi oʻquvchilar tayyorgarlik koʻrib kelishlari uchun bir kun oldin ogohlantiriladi.

Umumta'lim muassasasida tashkil etilgan monitoring guruhi rahbari tomonidan eng kamida 2 ta variantdan iborat nazorat materiallari nazorat ishlari boshlanishidan 10 daqiqa oldin olib kelinadi va monitoring guruhi rahbari yoki a'zolari tomonidan nazorat ishlari olinadi.

Nazorat ishi bajarilgandan soʻng, oʻquvchilarning ishlari ekspert tomonidan yigʻib olinadi va barcha oʻquvchilar guvohligida alohida konvertga solinadi va muhrlanadi. Soʻng konvertlar monitoring guruhi rahbariga topshiradi. Ichki nazorat ishlari natijalari umumta'lim muassasasida tashkil etilgan monitoring guruhi a'zolari tomonidan tekshiriladi. Ichki nazorat ishlarini oʻtkazishda maktabning ichki imkoniyatlaridan kelib chiqib ximiya, fizika, biologiya informatika va boshqa amaliy fanlardan nazoratning amaliy turlaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Nazorat ishlari oʻtkazilgandan soʻng ular maxsus tayyorlovdan oʻtgan

oʻqituvchilardan tashkil topgan guruh a'zolari tomonidan tekshiriladi. Monitoring natijalari xolisligini ta'minlash maqsadida maxsus guruhga betaraf oʻqituvchilar kiritiladi. Nazorat ishi yopiq test topshiriqlaridan iborat boʻlsa, tekshirish jarayoni kompyuter dasturi yordamida amalga oshiriladi. Boshqa turdagi topshiriqlar amaliyotchi oʻqituvchilar tomonidan oldindan tayyorlangan baholash mezonlari asosida tekshiriladi. Nazorat ishlarining natijalariga kompyuter dasturi yordamida ishlov beriladi va tegishli ma'lumotlar tayyorlanadi. Tayyorlangan ma'lumotlar asosida tahliliy ma'lumotnoma tayyorlanadi, joriy natijalar avvalgilar bilan taqqoslanadi, muayyan oʻquv fanidan, muayyan sinfdagi, tuman va viloyat boʻyicha oʻqish sifatining dinamikasi va rivojlanishi aniqlanadi.

Oʻquvchilar bilimiga, oʻqitish sifatiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash, samarali va toʻgʻri boshqaruv yechimlarini topish maqsadida oʻquvchilar, fan oʻqituvchilari, maktab rahbarlari va ota-onalardan soʻrovnomalar olinadi.

Oʻqitish sifatiga ta'sir etuvchi omillar shartli ravishda 3 ta blokka boʻlingan holda oʻrganilishi kuzatilmoqda:

- 1-blok: Ta'lim muassasasida yaratilgan shart-sharoitlar bilan bogʻliq omillar;
- 2-blok: Ta'lim muassasasi pedagog kadrlarining (rahbarlari, oʻqituvchilar, metodbirlashma rahbarlari va boshq.) kasbiy mahorati hamda ularga koʻrsatilayotgan metodik yordam sifatiga bogʻliq omillar;
- 3-blok: Oʻquvchilarning qobiliyati, iqtidori, qiziqishiga va oilada yaratilgan sharoit, muhitga bogʻliq omillar.

Natijalar va aniqlangan barcha omillar tahlil etiladi, ulardan muayyan hudud, tuman(shahar) yoki maktabga tegishli boʻlgan asosiylari aniqlanadi, ular asosida xulosalar chiqariladi. Pedagog xodimlar va fan oʻqituvchilari uchun metodik tavsiya, qoʻllanma va yoʻriqnomalar, qaror va buyruqlar ishlab chiqiladi. Oʻquv jarayonining moddiy negizini mustahkamlash, oʻqituvchilar malakasini oshirish (mavzuli pedagogik kengashlar, seminarlar, ochiq darslarni oʻtkazish, uslubiy ishlarni takomillashtirish va boshqalar) chora-tadbirlari koʻriladi.

Monitoring bir kunlik nazorat boʻlmasdan, tizimli, uzviy, uzluksiz amalga oshiriladigan kuzatuvdan iborat boʻlishi shart.

Shunday qilib, oʻqitish sifati uchun DTS va oʻquv dasturlari talablari asosiy koʻrsatkich hisoblanadi. Monitoring – faqat DTS va me'yorlarning bajarilishini aniqlovchi, nazorat qiluvchi mexanizm boʻlib qolmasdan, ilm-fan taraqqiyoti, jamiyatdagi ehtiyoj va talablari asosida DTS, oʻquv dasturlari va rejalarga tegishli oʻzgartirishlar kiritish uchun asos boʻladigan takliflarni tayyorlashga xizmat qilishi

lozim. Oʻquvchilar tomonidan topshiriqlarni bajarishlariga sarflanadigan vaqt nazorat materiallarining soni va murakkablik darajasidan kelib chiqqan holda belgilanadi. Nazorat materiallari amaldagi oʻquv dasturlari asosida monitoring oʻtkazish davrigacha oʻzlashtirilgan mavzular asosida tayyorlangan boʻlib, oʻquvchilarning shu fandan olgan bilim, koʻnikma va malakalarini aniqlashga xizmat qilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 11 iyuldagi "Oliy va oʻrta maxsus ta"lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish choratadbirlari toʻgʻrisida" PQ-4391-son qarori.
- 2.Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "Oʻzbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta"lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisidagi" PF-6108-son Farmoni/Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi; 06.12.2020 y., 06/20/653/1592-son.
- 3.Birlashgan Millatlar Tashkilotining "XXI asrning Oliy ta"limi" Butunjahon deklaratsiyasi http://docs/cntd/ru/document/90183.

UMUMIY OʻRTA TA'LIM MAKTAB OʻQITUVCHILARNING UMUMMADANIY KOMPETENSIYALARINI DIAGNOSTIKA QILISH

I.R.JO'RAEVA,

Navoiy davlat pedagogika institutining 2-bosqich magistranti

Maqolada oʻqituvchining umummadaniy kompetentligini rivojlantirish, uning strukturaviy: kognitiv, pragmatik, aksiologik, menejerlik komponentlarini rivojlantirishga qaratilgan ahamiyati haqida fikr bayon etilgan.

Tayanch tushunchalar: umummadany kompetensiya, diagnostika metodlari, baholash, oʻqituvchi, milliy qadriyat, umumbashariy qadriyat, shaxsiy va kasbiy kompetensiya.

В статье рассматриваются вопросы развития общекультурной компетентности учителя, ее роль в развитии структурных компонентов: когнитивного, прагматического, аксиологического, управленческого.

Ключевые понятия: общая компетентность, методы диагностики, оценивание, учитель, национальная ценность, общечеловеческая ценность, личностная и профессиональная компетентность.

The article deals with the development of general cultural competence of a teacher, its role in the development of structural components: cognitive, pragmatic, axiological, managerial.

Key words: general competence, diagnostic methods, assessment, teacher, national value, universal value, personal and professional competence.

Mamlakatimizda Uchinchi Renessans talablari asosida ta'lim tizimini progressiv isloh qilish va rivojlantirish, pedagog va psixolog olimlar tomonidan olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlarning negizida tahsil oluvchilarning iqtidorini, kognitiv bilim sohasini, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, qiziqishlari va ehtiyoji asosida sifatli bilim berish, tahsil oluvchilarning kreativligini shakllantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Buning uchun maktab oʻqituvchisining umummadaniy kompetentligini rivojlantirish, uning strukturaviy: kognitiv, pragmatik, aksiologik, menejerlik komponentlarini rivojlantirishga qaratilgan ahamiyatini ta'minlash ehtiyoji mavjud.

Maktab oʻqituvchisi umummadaniy kompetentligini diagnoz qilishning mezonlari va metodlariga tayanadi. Shunda quyidagi mezonlardan foydalaniladi: tashkiliy, faoliyatli, motivatsion, kognitiv, kreativ, kommunikatsion, refleksiv.

Umuman aytganda, diagnostika natijalarini baholash va oʻzini oʻzi baholash quyidagi koʻrsatkichlarga asoslanadi: oʻqituvchi umummadaniy kompetentligini rivojlantirishning "quyi, oʻrta, optimal, yuksak darajalari".

Diagnostika metodlari: diagnostik suhbat, bevosita kuzatish, anketa soʻrovnomasi, test sinovi, oʻzini oʻzi baholash.

Olib boruvchi oʻqituvchilar guruhga diagnostik metodikalarning varaqalarini, testlarni, anketalarni tarqatadi, diagnostika maqsadi/anketalar boʻyicha testni va soʻrovnomani koʻrsatmasi boʻyicha; shuningdek savollarga qanday javob berishi kerakligini va soʻrovnoma varaqalarni qanday toʻldirish kerakligini tushuntiradi.

Ishtirokchilar soʻrovnoma varaqalarini koʻrsatma boʻyicha belgilangan vaqtda toʻldiradilar. Shundan soʻng ularni olib boruvchiga miqdor va sifat hisobkitobi va tahlilini oʻtkazish; shuningdek, diagnostika natijalarini farqlash va umumlashtirish uchun topshiradilar. Diagnostikaning qoʻlga kiritilgan umumlashgan natijalarini olib boruvchi guruh bilan (mazkur guruhning umumlashgan koʻrsatkichlari) muhokama qiladi, individual natijalarni esa (farqlangan individual koʻrsatkichlar) har bir oʻqituvchiga alohida (konfidensial holda) yozma yoki ogʻzaki ma'lum qiladi.

Diagnostikada quyidagi metodikalardan foydalanildi:

- 1) "O'qituvchining umummadaniy kompetentligini o'zini o'zi baholashi" anketasi (muallif ishlab chiqqan) refleksiv, faoliyatli, kommunikativ mezonlar;
- 2) "Kreativlik" psixologik testi shaxsning ijodiy mayllarini diagnostika qilish va kreativ profilini tuzish (N.Vishnyakova soʻrovnomasining adaptiv varianti) kreativ mezon;
- 3) Shaxs ijodiy faolligining diagnostik metodikasi (M.M.Kashapova, O.N.Rikitskayalar soʻrovnomasining adaptiv varianti)—faoliyatli, kommunikativ, tashkiliy mezonlar;
- 4) "O'qituvchi kasbiy-ijodiy o'zini o'zi rivojlantirishning o'zini o'zi baholashi" anketasi (muallif ishlanmasi) motivatsion, faoliyatli, kognitiv mezonlar.

Izoh: koʻrsatilgan mezonlarga diagnostik metodikalar va anketalarning mosligi savollarning mazmuni va ularga beriladigan javoblarga bogʻliq. Bizning nazarimizda, maqsad boʻyicha, yoʻnalganlik va mazmunning mantigʻiga koʻra metodika, test, anketalarning har bir savoli ijodiy faoliyat, shaxsning motivatsion va kognitiv (bilish) sohasi bilan, shuningdek, oʻqituvchining tashkilotchilik, kreativ, kommunikativ va refleksiv qobiliyatlari bilan mos kelishi va bogʻliq boʻlishi mumkin.

Shu bilan birga, trening va boshqa mashgʻulotlarda mazkur oʻqituvchilar bilan Olib boruvchi quyidagi tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar saqlanadi va ta'minlanadi:

- suhbatlar, mini-ma'ruzalar, diskussiyalar jarayonida tinglovchioʻqituvchilarni oʻqituvchining oʻzining va oʻquvchilarning umummadaniy kompetentligi, ijodiy qobiliyatlari, ijodiy salohiyatlari; pedagogik ijod, oʻqituvchining predmetli, metodik, kommunikativ ijodi haqidagi zaruriy ma'lumotlar bilan ta'minlaydi;
- ochiq ishchan va shaxslararo muomala yordamida mashgʻulotlar ishtirokchilari oʻrtasida erkin, majbur etilmagan ijodiy muhitni va ochiq, bir-biriga ishonchli boʻlgan muomala atmosferasini yaratadi; , takliflariga diqqat bilan

munosabatda boʻladi

- oʻqituvchilarning noodatiy savollariga, noan'anaviy gʻoyalariga va oʻquvchilar bilan ijodiy ishlash, ularning bolalar, oʻsmirlar, yoshlar ijodiy faoliyati nazariyasi va amaliyoti nuqtai nazaridan ta'lim berishi, tarbiyalashi va rivojlantirishi ahamiyatini baholaydi;
- ta'lim olayotgan tinglovchi-oʻqituvchilarning ijodiy faolligini faollashtiradigan topshiriqlardan (masalan, "aqliy hujum", mavzuviy munozaralar, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, yechish va boshq.) foydalanadi; trening va boshqa mashgʻulotlarning ijodiy atmosferasini qoʻllab-qoʻltiqlaydi.

Rivojlantiruvchi eksperimentda quyidagi texnologiyalar qoʻllanildi:

- 1. Pedagogik muloqot sohasida oʻqituvchi kommunikativ-ijodiy faolligini rivojlantirishning trening texnologiyalari;
- 2. Oʻqituvchi kreativligi va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning trening texnologiyalari;
- 3. Oʻqituvchi umummadaniy kompetentligini rivojlantirish va oʻzini oʻzi rivojlantirishining trening texnologiyalari.

Trening darslarida tinglovchi-oʻqituvchilar olib boruvchining topshirigʻini bajaradilar, koʻrsatilgan Dasturlarga singdirilgan koʻrsatma va talablarni bajara turib, murojaat qilinadi va harakat qilinadi. Bu mazkur sohalarda (ya'ni trening texnologiyalari realizatsiyasining maqsadlari)ularning umummadaniy kompetentligini rivojlantirishda ijobiy natijalarga erishishga olib keladi.

Shunday qilib, model realizatsiyasining algoritmi oʻz mohiyatiga, maqsadlariga, vazifalariga va mazmuniga koʻra sohada maktab oʻqituvchisi umummadaniy kompetentligini rivojlantirishning samarali va mahsuldor vositasi hisoblanadi: oʻqituvchining kreativ qobiliyatlarini; kommunikativ malakalarini; shaxsiy va kasbiy-ijodiy oʻzini oʻzi tarbiyalashni oʻz ichiga qamrab oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1. Зарицкий Д. Как я повысил продуктивность с помощью стриминга [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://habrahabr.ru/post/307536/ (дата обращения: 11.05.2017).
- 2. Ишемгулов М. Н. Правовой аспект в использовании «стрим-технологий» для документирования информации // Молодой ученый. 2016. № 17.—С. 195—198.

BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHILARINI KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA SIFAT BOSQICHLARIDAN FOYDALANISH

E.E.XURRAMOV,

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Maqolada bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchisining kelgusidagi kasbiy pedagogik faoliyatini tashkil qilish, uning o'z faoliyatini tanqidiy tahlil qilish ko'nikma va malakalari tarkib toptirish, pedagogik texnologiyalarni qo'llay olish mahorati haqida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar: ko'nikma, malaka, pedagogik texnologiya, mahorat, bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchisi, kasbiy pedagogik faoliyat, tanqidiy tahlil.

В статье рассматриваются вопросы организации будущей профессиональной педагогической деятельности будущего учителя физической культуры, формирования умений и компетенций к критическому анализу собственной деятельности, умения использовать педагогические технологии.

Основные понятия: умения, квалификация, педагогическая технология, умения, будущий учитель физкультуры, профессионально-педагогическая деятельность, критический анализ.

The article discusses the issues of organizing the future professional pedagogical activity of the future physical culture teacher, the formation of skills and competencies for a critical analysis of their own activities, the ability to use pedagogical technologies.

Key words: skills, qualifications, pedagogical technology, skills, future physical education teacher, professional pedagogical activity, critical analysis.

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchisining kelgusidagi kasbiy pedagogik faoliyatga qay darajada tayyorligini baholash uchun uning o'z faoliyatini tanqidiy tahlil qilish ko'nikma va malakalari tarkib topganligi, faoliyatida innovatsiyalarni, pedagogik texnologiyalarni qo'llay olish mahoratiga egaligi, tajriba-sinov ishlari rejasini va dasturini tuzishi va uni amalga oshirish malakasiga egaligi, o'zidan boshqa tadqiqotchi pedagoglar tajribalarini tahlil qilib, uni amaliyotda qo'llay olishi, fikr va tajriba almashib, metodik yordam ko'rsata olishi, mualliflik konsepsiyalarini yarata olish mahoratiga egaligi, ziddiyatlar oldini olish, pedagogik vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qila olishiga e'tibor qaratish lozim.

Jismoniy tarbiya o'qituvchisi kasbiy pedagogik faoliyatining ilmiy-metodik ta'minlanishi muhim ahamiyatga ega. Pedagogik jamoaning innovatsion salohiyati ta'lim tizimi ko'lamida innovatsion g'oyalar, loyihalar, texnologiyalarni joriy qilishda va ularni rivojlantirishda namoyon bo'ladi.

O'qituvchilarni kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash bir necha bosqichda amalga oshirilib, uzoq davom etadigan jarayon hisoblanadi.

1-bosqich: Kasbiy pedagogik faoliyatga psixologik jihatdan tayyorgarlik bosqichi. Buning uchun o'qituvchi didaktik prinsiplardan quyidagilarni bilishi kerak:

Mutanosiblik prinsipi - pedagogik ko'nikmalarni egallashga ehtiyoj bilan o'z faoliyatini o'zgartirishga ehtiyoj o'rtasidagi mutanosiblik.

Ijodiyot prinsipi - pedagogik jarayonda ob'ekt bilan sub'ektning birgalikdagi ijodiyoti.

Vaziyatdan chiqa olish - yangi, shu davrgacha ma'lum bo'lmagan vaziyatlardan chiqib ketish.

2-bosqich: Psixologik-pedagogik bilimlarni va pedagogik mahoratni shakllantirish bosqichi. Bunda: ijodiy faoliyat texnologiyasini egallash; avval egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni yangi vaziyatlarga ko'chira olish; asosiy yoki bosh muammolarni ajrata olish; ob'ektning yangi funksiyalarini ko'ra bilish; maqbul yechimlarni topa olish; o'z-o'zini va o'z faoliyatini tasniflay olish ko'nikma va malakalari shakllantiriladi.

Bakalavr va magistrantlarning pedagogik faoliyatga ilmiy-uslubiy jihatdan tayyorgarligini takomillashtirish uchun muammoli, maqsadli, mualliflik, axborot texnologiyalari, pedagogik texnologiyalarni o'rganish, masofadan o'qitish kabi kurslarini tashkil etish maqsadga muvofiq.

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash texnologiyalarini takomillashtirish maqsadida talabalar va magistrantlar o'taydigan pedagogik amaliyot monitoringini olib borish lozim. Pedagogik amaliyotning sifat-samaradorligini aniqlash uchun ichki va tashqi nazoratni bir vaqtda olib borish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Ichki nazorat maktab rahbariyati va metod birlashma tomonidan amaliyotni o'tagan 4-bosqich talabalari va 2-bosqich magistrantlari uchun mutaxassislik kafedrasi bilan hamkorlikda metodbirlashma seminarining ilmiy xulosasini berilishi kuzda tutiladi. Bunda pedagogik amaliyot o'tagan talaba va magistrant innovatsiyalarning qo'llanilishini amalda namoyish etishi, jismoniy tarbiyadan amaliyot dasturini amalga oshirish jarayoni nazorat qilinadi. O'tkazilgan pedagogik so'rovlar, tajriba-sinovlar, ilmiy tadqiqotlarning yakuni sifatida bugun pedagogika oliy ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan talaba va magistrantlar, umumta'lim maktablaridagi jismoniy tarbiya o'qituvchilarining innovatsion faoliyatga bo'lgan

munosabati, ushbu faoliyatni tashkil qilish qobiliyati o'rganildi. Bunda barcha ijtimoiy-pedagogik talablarni to'g'ri tushunadigan, pedagogik faoliyatning barcha muammoli masalalarini yangi uslubda yechishga tayyor, o'zi o'qitadigan o'quy predmeti bo'yicha chuqur bilimga ega, o'z ustida muntazam ishlaydigan va innovatsion faolivatni rejalashtiradigan o'qituvchilar pedagogik jamoaning salmogli qismini tashkil etishi aniqlandi. Biroq, ayrim o'qituvchilarda yetarli ijtimoiysiyosiy va jamoat ishlari uchun faollik mavjud emasligi, ijodiy yangilikka kam intiladigan, ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish uchun harakat qilishda sustlik qiluvchi o'qituvchilar ham borligi aniqlandi. Tajriba va motivatsiyaning yetarli darajada shakllanmaganligi ko'pchilik holatlarda yangi g'oyalarni joriy etishga jiddiy to'siq bo'lib qolayotganligi aniqlandi. Yangilikka befarq, tayyor materialdan foydalanuvchi, qiyinchilikka bardosh berishni istamaydigan, o'z fanlari va ta'limtarbiya ishlari bo'yicha yuzaki ma'lumotga ega, shaxsiy malakalarini oshirishni va o'z-o'zini tarbiyalashni har doim ham istamaydigan, nazariy bilim va kasb mahorati ustida ishlashi lozim bo'lgan o'qituvchilar ham pedagogik jamoalarda faoliyat vuritishmoqda.

Anketa so'rovlarida qatnashgan 67 foiz o'qituvchi faoliyatini yangilash jarayonida ichki va tashqi omillar ta'siri juda katta ekanligini ko'rsatishdi. Ichki omillarga pedagogning motivatsiyasi, mas'uliyatni his qila olishi, mehnatsevarligi, o'z ishi natijasini nazorat qilish malakasining mavjudligi, o'zining qadriyatlariga tayanishi, bajarayotgan ishga bo'lgan ishonchi kabi omillarni 56 foiz o'qituvchi kiritgan bo'lsa, tashqi omillar, pedagogik jamoa salohiyati, ilmiy-metodik va uslubiy manbalar, qo'llanmalar mavjudligi va sifati, tashqi motivatsiya (insonni o'z ishida erishgan muvaffaqiyatlarini boshqa odamlar tomonidan e'tirof etilishini istashi, shaxsiy fazilatlari, layoqati va qadriyatlarining o'zga kishilar yoki uning uchun ahamiyati bo'lgan guruh tomonidan tan olinishiga erishish istagi), vositali motivatsiya (maosh, mukofot, tashakkurnoma va boshqalar bilan taqdirlanish istagi), ilg'or tajribalarni o'rganish uchun shart-sharoit mavjudligi, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish malakasiga egaligi va boshqa ko'plab omillarni 73 foiz o'qituvchi belgiladi.

Kelajakdagi hayotini samarali kechishi uchun pedagog ongli tarzda qayta o'z faoliyatini tashkil etadi va buning uchun ta'lim jarayoni imkoniyatlaridan foydalanadi. Ayniqsa, bu jarayon talabalik davri, yoshlik davri, ayni ushbu jarayonni yo'lga qo'yish uchun muhim bosqich davri hisoblanadi. Ushbu konsepsiyaning keyingi g'oyasi pedagogik sub'ektivlikni rivojlanishi bilan bog'liq:

talaba "o'rganuvchi", "o'quvchi", "o'qitadigan" pozitsiya orqali o'tadi.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, radio va televidenie eshittirishlari va ko'rsatuvlari o'qituvchilar faoliyatini yangilashda va takomillashtirishda o'ziga xos vosita hisoblanadi. Ammo butungi kunda ommaviy axborot vositalaridagi o'quv ko'rsatuvlari sonining kamligi va saviyasi zamon talablariga javob bera olmaydi. Pedagogik jarayonda innovatsion faoliyatga tayyorlashning muhim xususiyati unga izchillik bilan yondashuvda namoyon bo'ladi.

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlashda talaba va magistrantlar faoliyatini yangilashga yo'naltirilgan muayyan shart-sharoitlarni yaratish, jismoniy tarbiya o'qituvchilari orasida pedagogik jarayonga yangilik kiritishning mohiyatini ochib berishga qaratilgan maxsus o'quv seminarlarini tashkil etish, ta'lim jarayoniga yangiliklarni tatbiq etishning ilmiy asoslarini puxta o'zlashtirilishiga erishish, ta'lim-tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishga nisbatan ijodiy yondashuv malakalarini shakllantirish, ijodiy ishlash borasidagi mahoratini oshirish va o'quv faoliyati samaradorligini ta'minlash talab etiladi.

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kelgusidagi faoliyatini tashkil etishga yo'naltiruvchi va muhim qo'llanma bo'la oladigan manba yaratilishini davr taqozo etmoqda.

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlashda quyidagilarga e'tibor qaratilishi lozim:

bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini ilg'or pedagogik texnologiya, innovatsiya, innovatsion ta'lim nazariyasi, uning mohiyati, pedagogik faoliyatni loyihalash borasidagi bilimlarni o'zlashtirishiga erishish;

talabalarda texnik vositalar va axborot texnologiyalari xizmatidan samarali foydalanish borasidagi amaliy ko'nikma va malakalarni hosil qilish;

ularda tahsil oluvchilar jamoasi bilan muvaffaqiyatli muloqotni tashkil etish, pedagogik faoliyatga nisbatan ijodiy yondashuvni shakllantirish;

psixologik-pedagogik vaziyatlarni baholay olish va ularga mutanosib xattiharakatni tashkil etish malakalarini shakllantirish;

pedagogik faoliyat mazmuni, ko'lami va samaradorligini oshirish vositalarini ko'rsatish va jismoniy tarbiya o'qituvchisining raqobatbardoshlik sifatlari haqida ma'lumot berish;

jismoniy tarbiya fani bo'yicha tashkil etiladigan mashg'ulotlar loyihasini ishlab chiqish, tahsil oluvchilar faoliyatini nazorat qilish, nazariy bilim, amaliy ko'nikma

va malakalarini baholash hamda ta'lim jarayonining samaradorligini aniqlashga imkon beruvchi dasturlarni ishlab chiqish kerak.

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilari maktab manfaatlarini shaxsiy qiziqishlari bilan muvofiqlashtira olishi lozim.

Shunday qilib, innovatsion faoliyatga tayyorlashda pedagoglarning psixologik tayyorgarligi, ularning shaxsiy imkoniyatlarini namoyish etishga yo'naltirish muhim ahamiyatga ega bo'lganligi sababli bu tadbirlar pedagogika oliygohlarida bakalavriatura va magistratura bosqichlaridayoq amalga oshirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" Qonuni. T.;2020, 23 sentyabr/ https://lex.uz/docs/5013007.
- 2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni/ https://lex.uz/docs/4545884.
 - 3. Popkin, Helen. Farm Ville invades the real world, MSNBC, June 1, 2021.-P.-78.
- 4.Stuart, Keith. 3D games enter a new generation, London: the Guardian,19 September 2021.-P.93.

BOSHLANGʻICH SINF OʻQUVCHILARINING OʻQUV FAOLIYATLARINI LOYIHA METODLARI ASOSIDA TASHKIL QILISH

M.A.IMINOVA,

Andijon viloyat xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi oʻqituvchisi

Maqola oʻquvchilarda loyiha metodi orqali oʻquvchilarda oʻquv faoliyatlarini tashkil qilish usullarining bir necha turlarini ochib berishga bagʻishlangan.

Tayanch tushunchalar: oʻquvchi, oʻquv faoliyati, boshlangʻich ta'lim, loyiha metodlari, samarali natija, oʻquv dasturlari, mustaqil ish.

Статья посвящена выявлению нескольких типов способов организации учебной деятельности студентов проектным методом.

Ключевые понятия: студент, учебная деятельность, начальное образование, методы проекта, эффективные результаты, учебные планы, самостоятельная работа.

The article is devoted to the identification of several types of methods of organizing the educational activities of students by the project method.

Key words: student, learning activities, primary education, project methods, effective results, curriculum, independent work.

Ma'lumki, mamlakatimiz boshlang'ich ta'limida PIRLS, EGRA, EGMA-xalqaro baholash dasturlaridan kutiladigan natijalar koʻp jihatdan oʻquvchilarning oʻqish, matematika, ona tili boʻyicha oʻquv faoliyatlarini toʻgʻri tashkil qilish bilan bogʻliq.

Boshlangʻich ta'lim jarayonida ta'limga muammoli yondashish oʻquv dasturlarida, oʻqituvchi bilimlarini bayon qilishda, oʻquvchilarning mustaqil ishlarida ham oʻz ifodasini topadi.

Bizning fikrimizcha, oʻquvchilarning oʻquv faoliyatlarini toʻgʻri tashkil qilishda loyiha metodlari yetakchilik qiladi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini loyiha metodlari asosida o'qitish ularda faoliyatni rivojlantirish, fikrlar aloqadorligini tahlil qilish, g'oyalardagi qaramaqarshiliklarni bartaraf qilishda, inkorni inkor etishda ijobiy natijalar beradi.

Loyiha metodlari asosida berilgan didaktik topshiriqlar oʻquvchilarni darsda egallagan bilimlarini toʻliq idrok etishga, oʻquv materiali ustida keng mushohada yuritishga undaydi. Ularda mustaqil fikrlash koʻnikmalarini hosil qiladi va eng asosiysi ijtimoiy munosabatlar tizimida tanqidiy fikrlashga imkon yaratadi.

Oʻquvchilarda fikrlash faoliyatida loyiha metodlaridan foydalanish ularning shaxsida qiziquvchanlik, oʻtkir zehnlilik, mustaqillik, oʻqishga qiziqish va ijodga intilish kabi fazilatlarni tarbiyalaydi.

Shu nuqtai nazardan olib qaralganda umumiy oʻrta ta'lim maktablarida boshlangʻich oʻqitishning yangi, ta'sirchan mexanizmlari, innovatsion yoʻllarini belgilab olish lozim boʻladi.

Bilish faoliyatini boshqarish boʻyicha loyiha metodlari quyidagi turlarga ajratish mumkin (1-jadval):

1-jadval. Loyiha metodlari turlari

LOYIHA MeTODLARI		
Didaktik yoʻnaltirilgan	Kichik guruxlarda oʻqitish	
Pedagogik yoʻnaltirilgan	Kompg'yuter yordamida o'qitish	
Shaxsga yoʻnaltirilgan	Ekologik tarbiyaga yoʻnaltirilgan	
Insonparvarlikka va shaxsga	Texnika vositalari yordamida	
yoʻnaltirilgan	o'qitish	
Hamkorlik texnologiyalariga	Repetitor tizimi va boshqalar	
yunaltirilgan		
Darslik boʻyicha oʻqitish	Dasturlashtiriladigan boshqaruv	

Boshlangʻıch ta'lım jarayonıda loyıha metodlarıdan elektron ta'lımiy resurslar vositasida foydalanishda oʻqituvchi birinchi navbatda shaxsning xususiyat va sifatlari tarkibiga alohida etibor qaratishi kerak. Shu bilan bir qatorda aqliy faoliyat usullarini shakllantirishga yoʻnaltirilgan-operatsion, estetik va axloqiy, ekologik munosabatlar sohasini shakllantirishga yoʻnaltirilgan emotsional-badiiy va emotsional — axloqiy, shaxsning oʻz-oʻzini rivojlantirish mexanizmlarini shakllantirishga yoʻnaltirilgan evristik loyiha metodlarini nazarda tutish maqsadga muvofiq.

Boshlangʻich ta'limda loyiha metodlaridan elektron ta'limiy resurslar vositasida foydalanish imkoniyatlari, ayrim alohida yoʻnalish va maqsadlarga asosiy e'tibor karatilgani bilan farqlanadi.Bular:

axborotning ma'no-mazmunini, undan foydalanish tartibini qo'llash orqali o'quvchilarga yetkazish faoliyati;

axborotning ma'no-mazmunini idrok qilish, undan koʻrsatilgan tartibda mustaqil foydalana olish;

boshlangʻich ta'limga oid axborotdan foydalanish va turli harakatlarni bajarish koʻnikmalarini oʻrgatuvchining oʻzi oʻrgangan darajada boshqalarning takrorlay olishini turli vosita va usullarni qoʻllab amalga oshirish faoliyati;

axborotdan foydalanish va turli harakatlarni koʻrsatilgan tartibda mustaqil bajarish koʻnikmalarini egallash;

tushunish, oʻrganish orqali axborotning ma'no-mazmuni, undan foydalanish yoki harakatlarni bajarish tartibi toʻgʻrisida bilim va koʻnikmalarni oʻzlashtirish.

Boshlangʻich ta'lim jarayonida loyiha metodlaridan elektron ta'limiy resurslar vositasida foydalanishda oʻquv materialini oʻzlashirish shartli ravishda quyidagi darajalarga ajratiladi:

- Kuzatuvchanlik, muammoga tadqiqiy yondashuv koʻnikmalarini oʻzlashtirish:
 - 2) amaliy faoliyatda qoʻllash;
 - 3) tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish,
- 4) xulosalar chiqarish asosida takomillashtirish faoliyatini amalga oshirish imkoniyatiga ega boʻlish.

Boshlang ich ta'lim jarayonida loyiha metodlaridan dinamik jadval, slaydlar, virtual ko'rgazmalar vositasida foydalanish mumkin. Masalan, "Atrofimizdagi olam" o'quv predmetidan virtual ko'rgazmalarda bo'g'doyning rkvojlanishi, hujayralarning bo'linishi, gulning otalanishi va boshqalarni ko'rsatish mumkin.

Boshlangʻich ta'lim jarayonida loyiha metodlaridan elektron ta'limiy resurslar vositasida mushohada qilishga oʻrgatish uchun oʻquvchilarga film yoki uning bir qismini koʻrgandan keyin undash lozim.

Oʻquvchilarning oʻz javoblarida koʻrgazmali metodlardan foydalanishi ularga hosil qilingan bilimlarini ishlatishga imkon beradi.

Loyiha metodlari oʻqituvchi tomonidan tashkil qilinadigan va yoʻnaltiriladigan, oʻquvchilar fikrini rivojlantirishga moʻljallagan soʻz, koʻrgazmalilik va amaliy ishning oʻzaro murakkab bogʻlanishda boʻlishini koʻrsatadi. Bular tabiat obʻektlarini tanib olish va aniqlash boʻyicha ishlar;hodisalarni kuzatish va qayd kilish; tajriba oʻtkazish (tajriba vositasida masalalarni xal qilish) kiradi.

Loyiha metodida beriladigan topshiriqlar, agar ularda oʻquvchilarning ilgari olgan bilimlarini amaliyotda qoʻllab xal qilinishi zarur boʻlgan savol hamda vazifa boʻlganda, ta'lim-tarbiyaviy jihatdan alohida qimmatli hisoblanadi: bunda uquvlar mexanik tarzda emas, balki bilimlarga asoslangan xolda rivojlanadi.

Shunday qilib, boshlangʻich ta'limda jarayonida loyiha metodlaridan elektron ta'limiy resurslar vositasida foydalanishda oʻqituvchilarda empirik, nazariy tafakkurni rivojlantirish, faqat tabiiy-ilmiy emas, balki umummehnat xarakteridagi eksperimental amaliy faoliyatda ham muvaffaqiyatga erishish mumkin boʻladi.

- Boshlang'ich ta'limda foydalanadigan didaktik topshiriqlar shakli mazmunidan alohida o'rganish kuzatiladi. Buning natijasida induktiv va deduktiv mushohada yuritish, analiz va sintez kabi aqliy operatsiyalardan yiroq, fragmentar fikrlash qaror topadi. O'quvchilar mantiqiy fikr ketma-ketligi izhor etishlari, muayyan masalalar yuzasidan hukm chiqarish, xulosa yasashga qiynalishadi.
- Boshlang'ich sinf o'qituvchisi darslarni loyihalashtirganda oydinlashtirilgan maqsadlarni tizimsiz va kompleks yondashmagan holda, tarbiyaviy imkoniyatlarga urg'u bermay, olib boradi, natijada ta'lim samaradorligi va tarbiyaviy ahamiyatga molik masalalar dinamikasi kuzatilmaydi;

Tadqiq qilinayotgan muammo doirasida o'qituvchilar va o'quvchilar bilan

oʻtkazilgan anketa-soʻrovnomalari tahlilidan quyidagilar ma'lum boʻldi:

- birinchidan, oʻqituvchilarning asosiy qismi faqat dastur va darsliklarda beligangan talablar, muayyan topshiriqlar mavjud boʻlgan hollardagina amalga oshirishadilar;
- ikkinchidan, dasturlarda tadqiq qilinayotgan mavzu doirasida hal etilishi lozim bo'lgan maxsus tavsiyalar berilmaganligi, o'qituvchining o'ziga xos har doim ham zaruriy ko'rsatmalarni tanlash murakkab ekanligi aniqlandi.
- uchinchidan, amaldagi dasturlar boʻyicha tuzilgan darsliklar va oʻquv qoʻllanmalarda loyiha metodlarini qoʻllash boʻyicha topshiriqlar aniq aks ettirmagan.

Internet va elektron pochta tizimi orqali tushunchalarni oʻzlashtirish uchun atigi 7,7% oʻquvchi murojaat qilishadi. Koʻrinib turibdiki, oʻquvchilarning oʻzlari bilimlarni oʻzlashtirishga qanchalik urinmasin, bu borada maxsus yaxlit koʻnikmalarni shakllantirishga qaratilgan metodika tarkib topmaguncha bu masala oʻz yechimini topa olmaydi.

Oʻz ishiga ijodiy, sidqidildan yondashadigan maktab oʻqituvchilarining tajribalari tahlil qilinganda zamonaviy ta'lim berishda asosiy urgʻu oʻquv materiallarini optimal darajada tanlash bilan birgalikda oʻqitish jarayonida *innovatsion* usullarni toʻgʻri tanlay olish zarurligi ham ma'lum boʻldi. Bunda

Oʻquvchilarning ijtimoiy tafakkurni shakllantirish, anglash, idrok qilish, mushoxada kilish koʻnikmalarini rivojlantirish jarayonini intensivlashtirish zarur. Bu esa oʻz navbatida mustaqilligimizni qadrlay oladigan, oʻzligini, jamiyat, davlat va oila oldidagi mas'uliyatni anglaydigan yetuk shaxsni shakllantirish kabi vazifalar bilan bogʻliq jarayondir.

Boshlangʻich ta'lim jarayonida loyiha metodlaridan elektron ta'limiy resurslar vositasida foydalanishda didaktik topshiriqlar oʻquvchiga moslashuvni va unga qulay sharoit va texnologik himoya bilan ta'minlashni talab qiladi. Bunda insonparvarlik maktabi amaliyoti tajribalarini xamda innovatsion faoliyatning aniq shakl va uslublarini inobatga olish lozim. Mazkur ishlarni amalga oshirishda quyidagilarga rioya kilishi shart:

- taqdim kilinayotgan oʻquv axborotining tizimliligi, uzviyligi va ketmaketligini inobatga olish;
- oʻquv materialining ixcham, soda, xajmd jixatidan kichik, ammo mazmunmoxiyatiga koʻra keng kirraligiga e'tibor berish;
- faktik ma'lumotlarga ega, Davlat ta'lim standarti asosida tayyorlangan didaktik topshiriklarni o'quvchi yoshiga oid taqdim qila olish texnikasiga amal kilish;
- oʻquv- ta'lim jarayonlarini shaxsning individual hislatiga qarab muvofiqlashtirish;
 - har bir oʻquvchi qobiliyati va qiziqishini rivojlantirish uchun kerakli

sharoitlarni yaratib berish;

- ta'lim- tarbiya faoliyatini differensiallash;
- oʻquv- tarbiya faoliyatida pedagogik-psixologik xizmat;
- o'quvchiga va uning kuchi hamda imkoniyatlariga ishonish;
- o'quvchini qanday bo'lsa, shunday qabul qilish;
- ta'lim-tarbiya ishlarini muvaffaqiyatini ta'minlash;
- maktabning maqsadli yoʻnalishini oʻzgartirish;
- har bir oʻquvchi rivojlanish darajasining asoslanishi;
- -oʻqituvchining shaxsiy ichki yoʻl-yoʻriqlari va ularni qayta yoʻnaltirish;
- insonparvarlik ta'limini kuchaytirish.

Ma'lumot mazmuni oʻquv materiallarida moddiylashtirilar ekan, loyihalash jarayonlarini boshqarish ma'lumot mazmuniga atroflicha pedagogik ishlov berish, tanlanadigan oʻquv materiallarini oʻquvchilarning real bilish imkoniyatlariga moslashtirishni taqozo qiladi. Shu yoʻl bilan hajm jihatidan ixcham topshiriklar, oʻquv majmualarining yaratilishi oʻquvchining xar tomonlama fikrlash kobiliyatini shakllantiradi. Yuqoridagi tezisga rioya qilish oʻrganilayotgan muammo doirasidagi jarayonni boshqarish, axborotlarni optimal tanlash, ta'limning samaradorligini oshirish va sifatini yaxshilash imkoniyatlarini oshiradi.

Fovdalanilgan adabiyotlar:

- 1. Загвязинский В.И., Гильманов С.А. Творчество в управлении школой. М., 1991. 61 с.
- 2. Зайцев Е.Л., Семина Л.И. Права, обязанности и ответственность участников образовательного процесса. М.: Педагогика, 1997. С. 37-41.
- 3. Захарина Т.Г. Новая методология образования как основа проектирования новой модели образовательного учреждения // Проектирование инновационных процессов в социокультурной и образовательной сферах. Матер. V Межд. конф. Сочи, 2011. С. 128-129.
 - 4. Зимняя И.А. Педагогическая психология. М.: Логос, 2000. 384 с.
- 5. Ильина Е.В. Рефлексивное управление обучением учащихся. Барнаул, 2019. 118 с.

FAN, ISHLAB CHIQARISH VA TEXNOLOGIYALAR INTEGRATSIYALASHUVINI TA'MINLASH JARAYONLARIDA BO'LAJAK MUTAXASSISLARNING KASBIY SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHDA SPORT KOUCHINGINING AHAMIYATI

S.A.AXMEDOVA,

Navoiy davlat pedagogika institutining Jismoniy madaniyat oʻqituvchisi

Maqola fan, ishlab chiqarish va texnologiyalar integratsiyalashuvini ta'minlash jarayonlarida boʻlajak mutaxassislarning kasbiy salohiyatini rivojlantirishga keng imkoniyat yaratilganligi zamirida sport kouchingining ahamiyati, uni rivojlantirish masalalariga bagʻishlangan.

Tayanch tushunchalar: sport kouchingi, integratsiya, texnologiyalar, mutaxassis, jismoniy tarbiya.

Статья посвящена вопросам развития спортивного коучинга в подготовке высококвалифицированных кадров в сфере интеграции науки, производственных отношений и технологий.

Ключевые понятия: спортивный коучинг, интеграция, технология, специалист, физическая культура.

Rivojlangan mamlakatlar ta'lim muassasalarida tahsil oluvchilarning sogʻligini saqlash va sport bilan shugʻullanishdagi ichki salohiyatni rivojlantirish, yoshlar orasida sogʻlom turmush tarzini tarkib toptirishga moʻljallangan ilmiy tadqiqotlar zamirida yoshlarni har tomonlama kamol toptirish va jismoniy sifatlarini rivojlantirish masalalarini tadqiq etishga katta e'tibor berilmoqda. Oliy ta'limda jismoniy tarbiya va sport sohasini qoʻllab-quvvatlash, sport oʻyinlari va qishki sport turlari (changʻi, chana uchish, fristayl va boshqalar)ni rivojlantirishga zamin hozirlanmoqda. Shuningdek, sport faoliyati va jismoniy madaniyat fani oʻqituvchilarini tayyorlashda kouching, ya'ni sport sohasida murabbiylik, yoʻlboshchilik qilish, tahsil oluvchi va tarbiyalanuvchilarda ijobiy sifatlarni qaror toptirishga moʻljallangan kasbiy faoliyatga tayyorlashni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishlar va zamonaviy bozor kon'yunkturasiga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Mamlakatimizda fan, ishlab chiqarish va texnologiyalar integratsiyalashuvini ta'minlash jarayonlarida boʻlajak mutaxassislarning kasbiy salohiyatini rivojlantirishga keng imkoniyat yaratilmoqda.

jismoniy tarbiya oʻqituvchilarida murabbiylik prinsiplarining toʻrt blokli bosqichdan iborat faoliyati shakllantirilishi maqsadga muvofiq, jumladan: bilimning

umumiy ilmiy tamoyillari, sport sohasidagi boshqaruvni ta'minlash tamoyillari, pedagogik jaroayonlarda qarorlarni qabul qilish tizimida murabbiylikdan foydalanish tamoyillari, murabbiyning ish sharoitlarini ta'minlash tamoyillari. Bunda ta'lim kouchingida quyidagi asosiy prinsiplarga tayaniladi:

shaxsga yoʻnaltirilgan ta'lim, yutuqlarni qoʻlga kiritish hissini shakllantirish, tahsil oluvchini ruhiy qoʻllab-quvvatlash, uning tafakkur darajasini oʻrganish, aniq reja asosida oʻz faoliyatini tashkil qilishga oʻrgatish. Binobarin, bularning barchasi, boʻlajak mutaxassislarda ta'lim jarayoniga mas'uliyat bilan yondashish va shaxsiy motivlari asosida ta'lim maqsadlariga erishishga xizmat qiladi.

Oʻrganilayotgan muammo boʻyicha asosiy psixologik-pedagogik ishlarning tahlili, tizimli, faoliyatga va shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuvlarga tayanish bizlarga tadqiqot boʻyicha shakllantirilgan "boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarini sport kouchingi asosidagi kasbiy faoliyatga tayyorligi" tushunchasi mohiyatini mualliflik nuqtai nazaridan ifodalashga imkon berdi. Boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarini sport kouchingi asosida kasbiy faoliyatga tayyorlashda pedagogik faoliyatning maxsus uslubini shakllantirishni ta'minlaydigan koʻnikmalar biz tomonidan mutaxassisning integratsiyalashgan kasbiy ahamiyatli sifati sifatida tushuniladi, bu jismoniy tarbiya oʻqituvchisining tashkilotchiligi, loyihachilik toʻgʻrisidagi bilimlari, koʻnikmalarining kombinatsiyasidir.

Boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarini sport kouchingi asosida kelgusidagi kasbiy faoliyatiga tayyorlashda samarali emotsional va ixtiyoriy tartibga solishni talab qiladigan stressogenizm, yuqori darajadagi mas'uliyat, shaxslararo munosabatlar tufayli yuzaga kelgan boshqaruv faoliyatining emotiogenik xususiyatiga urgʻu berilishi kerak. Shuning uchun, mutaxassislarning kasbga oid muhim fazilatlarini tavsiflashda, koʻp mualliflar hissiy tarkibiy qismlarni oʻz ichiga olgan xususiyatlarni ta'riflashadi: Bular: hissiy cheklash, hissiy holat, empatiya, ekspressiv sezgirlik, samaradorlik. Bular tahsil oluvchilarni oʻziga jalb qilish qobiliyati, deb ham tushuniladi. Quyidagilar: emotsional cheklash, hissiy ta'sir, empatiya, ta'sirchan sezgirlik, samaradorlik (odamlarni oʻziga jalb qilish, oʻz faoliyatini faollashtirish, hissiy-ixtiyoriy ta'sirlarning eng yaxshi vositalarini topish va ularni qoʻllashning toʻgʻri vaqtini tanlash qobiliyati), kommunikativ boshqaruv qobiliyatlari, muloqotda oʻz his-tuygʻularingizni boshqarish kabilar sport kouchingi asosida kelgusidagi kasbiy faoliyatiga tayyorlashning oʻziga xos

xususiyatlari kasbning mazmunli va samarali tarkibiy qismlariga bogʻliq. Bular: "boʻysunuvchilarga nisbatan kouch, har qanday darajadagi ma"mur, zamonaviy usullar asosida ishlarni tashkil etuvchi"[4, 137].

Hozirgi vaqtda sport kouchingi sohasida ta'lim sub'ektlari bilan ishlashda turli xil usullar va yondashuvlar qoʻllaniladi. Yangi usullardan biri sifatida yangi imkoniyatlarga yoʻl ochuvchi shaxslarning va umuman tashkilotning ishiga ta'sir qilishning muhim vositasi sifatida tan olingan kouching xizmati (I.Bobrova, R.Brod, V.Zimin, I.Lutsenko, N.Plotnikova, A.Savkin), kouching uslubidagi zamonaviy menejment - bu ta'lim sub'ektlariga ta'lim muassasasining ulkan qoʻshimcha manbai sifatida qarash, bu yerda har bir ishtirokchi koʻpgina vazifalarni mustaqil ravishda hal qila oladigan, tashabbus koʻrsatishga, tanlov qilishga, javobgarlikni oʻz zimmasiga olishga va qaror qabul qilishga qodir noyob ijodiy shaxsdir (E. A. Ermakova) I.L.Dobrotvorskiy).

Sport sohasi boʻyicha mutaxassislarni tayyorlash A.Atoev, S.Axmedova, A.Abdullaev, B.Ashmarin, R.Abdumalikov, A.Voronin, L.Ayrapetyans va boshqalarning tadqiqot ishlarida koʻrib chiqilgan.

Boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarini sport kouchingi asosida kelgusidagi kasbiy faoliyatiga tayyorlashda quyidagi jihatlarga alohida e'tibor qaratish joiz: oʻquv jarayoniga sport kouchingi texnologiyalarini joriy etish va samarali usullarini topish; ta'lim sub'ektlarning hissiy kompetensiyasini shakllantirishning asosiy mezonlari - oʻz-oʻzini anglash, oʻzini oʻzi boshqarish, hissiy sezgirlik, munosabatlarni boshqarish (B.N.Smirnov, V.D.Chernyavskiy,) mezonlar asosida hissiy kompetensiyaning ichki va tashqi tarkibiy qismlarini aniqlash.

Bugungi kunda Oʻzbekiston sporti tez rivojlanayotgan pallada sport kouchingi kasbiy kompetentlilikni rivojlantirishning tashkiliy-didaktik mexanizmlari asosida shakllantirilgan, loyihaviy ta'lim, aralash oʻqitish, tyutorlik xizmati va innovatsion-interaktiv texnologiyalarga asoslangan variativ faoliyatdir.

Boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarini kelgusi pedagogik faoliyatiga tayyorlashda sport kouchingi alohida dolzarblik kasb etadi. Jismoniy tarbiya oʻqituvchilari tomonidan tarbiyalanayotgan yoshlarda sport sohasida yangi marralarni zabt etishga boʻlgan motivatsiyani rivojlantirish uchun sport kouchingi dunyoning rivojlangan mamlakatlari ta'lim muassasalarida keng quloch yozmoqda. Sport kouchingi talabalarning kelgusi faoliyatida hamda jismoniy chiniishlarini yuksaltirishda va bu sohada natijaviylilikka erishishda muhim boʻlib, mutaxasisslarni sport klublari, seksiyalari va toʻgaraklarida faoliyat yuritishi uchun

tayyorlaydi. Ayniqsa, sport kouchingi boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarini umumiy oʻrta ta'lim maktablarida sport ishlarini jonlashtirishga xizmat qiladi. Shuningdek, sport sohasida rahbar, trenerlik vazifalarini bajarish, biznes sportini rivojlantirishga yoʻnaltirilgan vazifalarni amalga oshirishda sport kouchingi alohida ahamiyat kasb etadi [5, 18-b.].

Sport kouchingida deentologik omillar boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchisi shaxsining yuksak ma'naviy-axloqiy rivojlanishini belgilaydi va pedagogik takt (nazokat)ning yorqin koʻrinishi, shaxslararo munosabatlarda kirishimlilik, jamoaviy moslashuvchanlikka aloqador pedagogik shart-sharoitlarni namoyon etadi.

Har bir oʻz hayotida yuqori choʻqqilarga erishishni, uygʻunlikda boʻlishni istaydi. yutuqlari unga quvonch va muvaffaqiyat keltiradi, biroq, har bir kishiyam bir paytning oʻzida ham moliyaviy ham ijtimoiy yutuqlarga erishavermaydi. hayotida uchraydigan toʻsiqlarni yengib oʻtishga, unga toʻgʻri yoʻl koʻrsatishga kouch - psixolog yordam berishi, muammo yechimini topishga erishishda koʻmak berishi mumkin. Sport kouchi esa, har bir sportichning hayoti va faoliyati mobaynida mavjud boʻlgan toʻsiqlarni yengib oʻtishga, jismoniy tarbiya sohasida erishgan yutuqlarini rivojlantirishga, muvaffaqiyatsizliklarini esa, osongina hal etishga oʻrgatadi.. Shu sababli, boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarida ham sport kouchiga xos sifatlarni rivojlantirish bugungi kun talabidir.

Tadqiqot doirasida sport kouchingi texnologiyalarini joriy qilish natijasida, ta'lim sub'ektlarining hissiy kompetensiyasini tashkil qiluvchi quyidagi asosiy mezonlar-oʻz-oʻzini anglash, oʻzini oʻzi boshqarish, hissiy sezgirlik kasbiy faoliyatni boshqarishga yoʻnaltirilishi aniqlandi Ushbu mezonlar hissiy kompetensiyaning ichki va tashqi tarkibiy qismlarini aniqlaydi, ular hissiy kompetensiyaning umumiy darajasini tashkil qiladi [4; 58-b.].

Sport kouchingida kompetensiyalarga asoslangan yondashuv S.Boxnich, I.A.Zimnyaya, V.I.Zibarevalar ishlarida tadqiq qilingan boʻlsa [74,92,93], raqobatbardosh kadrlar tayyorlash muammolari yechimlarini topishga qaratilgan tadqiqotlarda an'anaviy ta'lim tizimida ijtimoiy tartib, jamiyatning manfaatlari va shaxsning ehtiyojlarini muvofiqlashtirishga qodir emasligi oʻrganilgan[].

Hozirgi paytda jahonda quyidagi tushunchalar asosida ta'lim sifatiga yondashiladi: 1) sifatli oʻquv jarayonini tashkil qilishda oʻqituvchi kompetensiyasini rivojlantirish; 2) ta'lim sifatini ta'minlashda zamonaviy yondashuvlarining asosiy negizi-turli xil boshqaruv, innovatsiya va axborot texnologiyalarini ta'limga joriy etishda oʻqituvchining layoqatini oshirish; 3) ta'lim-

tarbiya sifatining mahsulasi – natijani qoʻlga kiritish va boshqalar. Demak, sport kouchingi ham jismoniy madaniyat boʻyicha turkum fanlarni oʻqitishda oʻz oʻrni va mavqyeiga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 11 iyuldagi "Oliy va oʻrta maxsus ta"lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish choratadbirlari toʻgʻrisida" PQ-4391-son qarori
- 2.Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "Oʻzbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta"lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisidagi" PF-6108-son Farmoni/Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi; 06.12.2020 y., 06/20/653/1592-son
- 3.Birlashgan Millatlar Tashkilotining "XXI asrning Oliy ta"limi" Butunjahon deklaratsiyasi http://docs/cntd/ru/document/901839539
- 4.Ишемгулов М. Н. Правовой аспект в использовании «стрим-технологий» для документирования информации // Молодой ученый. 2016. № 17.—С. 195—198.
- 5. Хўжаев А. Спортивные достижения студентов как фактор повышения подготовки к олимпийским играм.-Ж.: Халк таълими, 2021.,№3.Б18-21.

BOʻLAJAK JISMONIY TARBIYA OʻQITUVCHILARINING VALEOLOGIK KOMPETENTLIGINI AMALIY METODLAR YORDAMIDA RIVOJLANTIRISH

O.O.SIROJOV,

Navoiy davlat pedagogika institutining "Sport klubi" raisi oʻrinbosari

Maqola boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarida valeologik kompetentlilikni rivojlantirish masalalariga bagʻishlangan boʻlib, unda Jismoniy madaniyat oʻquv mashgʻulotlarining metodik tahlili keltirib oʻtilgan.

Tayanch tushunchalar: valeologiya, sogʻlom tafakkur, jismoniy madaniyat, boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilari, kompetentlilik.

В статье расматриваются вопросы планирования учебных занятий по физической культуре, способствующей развитию валеологической комптентности будущих учителей физической культуры.

Ключевые понятия: валеология, физическая культура, будущие учителя физической культуры, компетентность.

The article examines the issues of planning physical education lessons, contributing to the development of valeological competence of future physical culture teachers.

Key concepts: valeology, physical culture, future physical culture teachers, competence.

Jismoniy tarbiya mashgʻulotlariga qoʻyilayotgan talablar mazkur jarayonni texnologiyalashni, ya'ni butun ta'lim jarayonining har bir bosqichini alohida-alohida loyihalash, oʻqituvchining maqsadi va talabalarning vazifalarini oydinlashtirish, ta'lim metodlarini toʻgʻri tanlash, kutiladigan natijalarni oldindan belgilashni shart qilib qoʻymoqda. Mazkur maqsadni amalga oshirish uchun dastlab quyidagilarni bajarish lozim:

- 1. Oʻqituvchi-talabalar hamkorligining shakllari va amalga oshirish metodlarini takomillashtirish;
- 2. Oʻqituvchining kasbiy-pedagogik bilimdonligi va valeologik madaniyatini rivojlantirish;
- 3. Hamkorlikka asoslangan oʻquv-biluv jarayonida oʻqituvchi oʻzining ijodiy nuqtai nazarini tadbiq qilishi uchun qulay didaktik vaziyatni vujudga keltirish;
- 4. Hamkorlikka asoslangan oʻquv-biluv jarayonida oʻqituvchining mahsuldor faoliyat koʻrsatish mayllarini rivojlantirish;
- 5. Oʻqituvchida hamkorlikka asoslangan oʻquv-biluv jarayonini boshqarish madaniyatini tarkib toptirish;

Boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarida valeologik kompetentlilikni rivojlantirish uchun, valeologik kompetentlilikka oid nazariy yondashuvlar, uning tamoyillari va tushunchalarini ular ongiga singdirish maqsadida seminarlar, treninglar, konferensiyalar tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Valeologik bilimlarning rivojlanganligi koʻrsatkichlari: sogʻlom tafakkur, moʻtadillik, ishtiyoq, oʻrganishning anglanganligi, ijodiy namoyon boʻlishi, nostandart oʻquv vaziyatlaridagi xulq-atvor, oʻquv vazifasini hal etishdagi mustaqillik kabilar bunga toʻliq imkon beradi.

Yukoridagi fikrlardan kelib chiqib aytish mumkinki, boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarida valeologik kompetentlilikni rivojlantirish birinchidan, talabalarning valeologiyaga oid bilimlarni oʻzlashtirishlariga; ikkinchidan, oʻzlashtirilgan bilimlardan amaliyotda foydalana olishlariga; uchinchidan, mazkur egallangan bilim va koʻnikmalar yordamida voqyea-hodisalarni ob'ektiv baholash, ularning ahamiyatini tushunib yetish, oʻzi uchun keraklilarini ajratib olish — yaxlitlikda mustaqil fikrlashini shakllantirish imkoniyatini hosil qiladi.

"Jismoniy tarbiya" fakultetlarida mashgʻulotlarni tashkil qilishda oʻqituvchilar quyidagi metodlardan foydalanib, auditoriya soatlarini tashkil qilishadi (1-jadval):

1-jadval. Boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarida valeologik kompetentlilikni rivojlantirishga yoʻnaltirilgan amaliyotda qoʻllanilayotgan metodlar

Soʻz orqali ifodalash metodlari	Koʻrgazmali his qilish metodlari	Amaliy metodlar
Hikoya	Jismoniy mashqlarni	Qat'iyan va qisman
Suhbat	amaliy koʻrsatish	reglamentlashtirilgan
Muhokama	Namoyish etish	mashq metodlari:
Koʻrsatma	Plakatlar	Boʻlaklarga ajratib
Topshiriq	Kinogrammalar	oʻzlashtirish
Debat	Sxemalar	Oʻyin,
Diskussiya	Maketlar, modellar	Bir butunligicha
	Rang va tovush	oʻrgatish - musobaqa
	signallari	

Jadvaldan koʻrinib turibdiki, amaliyotda pedagoglar uchala guruh metodlari vositasida talabalarda organizmning turli analizatorlari tizimi yordamida oʻquv materialini oʻzlashtirishni ta'minlashga xarakat qilishadi: talaba eshitadi, uqadi,

oʻzi xarakat jarayonini xis qiladi. Ishga ikkala signal sistemasi jalb qilinadi. Demak, boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarini harakat faoliyatini bajarishga oʻrgatishda amaliy metodlardan keng foydalanilmoqda.

Boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarida valeologik kompetentlilikni rivojlantirishga moʻljallangan bir qator darslar tahlil etildi. Masalan, 1-bosqich talabalari oʻrtasida "Toʻp yoʻnalishini oʻzgartirib olib yurishdan soʻng uni yelkadan bir qoʻllab savatga tashlash", "Basketbol shiti tagida turgan holatdan toʻpni yelkadan bir qoʻllab savatga tashlashni takrorlash", "Yoʻnalishni oʻzgartirib toʻp olib yurgandan soʻng, uni yelkadan bir qoʻllab savatga tashlash boʻyicha oʻquvchilar erishgan yutuqni baholash" kabi vazifalar bajarilganda, talabalarda axloqiy, irodaviy va estetik sifatlarni darsning hamma qismlarida tarbiyalash imkoni yaratildi. Masalan; " argonga chiqish", "uzunlikka sakrash", "balanddan pastga sakrash" vazifalari bajarilganda talabalarga xavfsizlikni ta'minlaydigan xatti-harakatlar oʻrgatilib borilishi natijasida, ularda sport anjomlariga nisbatan batartib munosabat tarbiyalandi, jamoaviylik xislatlari tarkib topdi. Xuddi shunday, "Qo'l va to'p" o'yinini o'tkazish natijasida 1-bosqich talabalarida organizm funksiyalarini umumiy va maxsus rivojlantirishga qaratilgan xatti-harakatlar amalga oshirildi. Shuningdek, mashgʻulotda nafas organlarini rivojlantirishga xam e'tibor qaratildi. Dars tahlillari natijasida, talabalarda sogʻliqni yaxshilash, jismoniy rivojlanish va maxsus jismoniy tayyorgarlikni rivojlantirishga barcha shart-sharoitlar mavjudligi aniqlandi. Biroq, boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarida valeologik kompetentlilikni rivojlantirish imkonini beruvchi texnologiyalarni takomillashtirishga ehtiyoj mavjud ekanligi, ularda valeologik bilimlar, harakat koʻnikma va malakalari va ularni har xil sharoitlarda ishlata bilishga oid metodikalar yetishmasligining guvohi boʻldik.

Kuzatuvlarimizdan ma'lum boʻlishicha, jismoniy tarbiya darslarining samarali boʻlishi uning uslubiy qonun-qoidalarini bilishga va ularga muntazam amal qilishga bogʻliqdir.

Tadqiqotda boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarida valeologik kompetentlilikni rivojlantirish imkonini beruvchi metodlarga qoʻyilgan umumiy talablar aniqlanganda, har qanday konkret xolatda u yoki bu metodni maqsadga muvofiq xolda qoʻllash qator talablarga rioya qilishni taqozo etadi:

- 1. Metodning ilmiy asoslanganligi (oliy nerv faoliyati bilan bogʻliqlik);
- 2. Qoʻyilgan vazifaga oʻqitishning muvofiqligi.

Aniq oʻquv vazifalarini oldindan belgilamasdan, ta'lim metodalarini toʻgʻri tanlash imkoni yaratilmaydi Masalan, jismoniy tarbiya mashgʻulotida brusyalarda

mashqlarni bajarishga oʻrgatish (oʻqitish) vazifasi qoʻyilgan boʻlsa, metod tanlanganda (jismoniy xarakat texnikasini boʻlaklarga ajratib, bajarish bilan oʻqitish metodlariga tayanish mumkin).

- 3. Ta'limning tarbiyaviy tavsifga ega ekanligi. Xar bir tanlangan metod aynan shu harakat faoliyatini oʻqitishning faqat samarali jarayonini ta'minlash nuqtai nazaridangina baxolanmay, tarbiya vazifalari pozitsiyasi talabiga koʻra ham baholanishi zarur.
- 4. Metodlarni qoʻllashda ta'lim tizimidagi tamoyillarga tayanish orqali oʻquv maqsadlariga erishish. Jismoniy tarbiya mashgʻulotlarida koʻrgazmalilik metodidan foydalanayotgan oʻqituvchi koʻrgazmalilik prinsipidan tashqari, yana boshqa tamoyillarga ham tayanadi.
- 5. Oʻquv materiali va sport anjomlarining muvofiqligi. Oʻqitish metodlari ma'lum darajada boʻlsada, bajariladigan jismoniy mashqlarning turlariga bogʻliqdir, ayrim xollarda faqat soʻz bilan ifodalash metodining oʻzi kifoya qilsa, nisbatan qiyin vazifalarda esa, koʻrsatish metodini ham qoʻllashga toʻgʻri keladi. Oʻynaladigan, gimnastika, sport va turizm tarzidagi mashqlarni oʻqitish oʻzining xususiy metodlariga ega emas. Metodlar jismoniy mashqlarning barcha turlari uchun bir xildir.
- 6. Talabalarning valeologik tayyorgarligi. Ayrim xarakat faoliyatlarini oʻzlashtirishda yaxshi tayyorgarlikka ega talabalar bajarilayotgan topshiriqning inson organizmi uchun foydali ekanligini, uni oʻzlashtirishda iroda safarbarligi lozimligini tushunishganligi bois, ushbu topshiriq qismlarga boʻlib muayyan metod vositasida amalga oshiriladi.
- 7. Oʻqituvchining sogʻlomlashtiruvchi texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari. Har bir jismoniy tarbiya oʻqituvchisi ta'limning barcha metodlarini toʻla hajmda egallagan boʻlishi lozim. Shuningdek, sogʻlomlashtiruvchi texnologiyalarning xususiyatlarini jismoniy tarbiya jarayonida hisobga olishi zarur.
- 8. Jismoniy tarbiya mashgʻulotlari uchun pedagogik shart-sharoitlar yetarli boʻlishi. Bunda pedagog salohiyati, oʻquv dasturlari, rejalarda oʻrganilayotgan mavzular toʻliq aks ettirilgan boʻlishi, sport maydonchalari, suv havzalari, sport anjomlarining yetarli boʻlishi kabilar inobatga olinadi. Malumki, mashqlami natijasi, uni qaysi sharoitda, nima uchun bajarilayotganligiga bogʻliq boʻladi. Masalan, oldinga egilish mashqi toʻgʻri yelka bilan sekin bajarilganda, yelka muskullari rivojlantiriladiva h.k.

Tajriba-sinov ishlarini amalga oshirish uchun belgilangan pedagogika oliy ta'lim muassasalarining "Jismoniy tarbiya" fakultetlarida pilot tajribalari va jarayonlari tashkil etilib, tadqiqot doirasida pedagogik kuzatuv olib borildi.

Kuzatish jarayonida jismoniy tarbiya oʻqituvchilari va talabalar bilan individual suhbatlar tashkil etildi. Suhbatlar davomida oʻqituvchilarning mashgʻulot jarayonining tashkil etishda qaysi jihatlarga koʻproq e'tibor berishlari va qaysi tamoyillar asosida ularni tashkil etishlari, faoliyat samaradorligi, talabalarning valeologik bilimlarni oʻzlashtirishga munosabati oʻrganildi. Natijada quyidagi xulosalarga kelindi:

- 1) Jismoniy tarbiya oʻqituvchilari mashgʻulotlarni tashkil etishda talabalarni faollashtirishga e'tibor qaratishadi;
- 2) koʻp hollarda mashgʻulotlarda, garchi, sogʻlomlashtiruvchi texnologiyalardan foydalanilsada, ular muayyan tizim asosida olib borilmaydi;
- 3) oʻqituvchilar faoliyat samaradorligini talabalarning bilim, koʻnikma va malakalariga qoʻyilgan miqdor koʻrsatkichlari asosida baholashadi. Aslida miqdor va sifat koʻrsatkichlari hisobga olinishi lozim;
- 4) boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarida valeologik kompetentlilikni rivojlantirish jarayoni modellashtirilmagan, ya'ni munosabatli, faoliyatli, qadriyatli yondashuvning uygʻunligi ta'minlanmagan. Oʻqituvchi va talabalar munosabatlarida demokratik tamoyillarga qaraganda, avtoritar boshqaruv uslubi ustunlik qiladi.

Shunday qilib, boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilari bilan oʻtkazilgan suhbatlar davomida ularning mashgʻulotlarda qiziqish doirasi, valeologik tafakkurni oʻstirishga moʻljallangan qoʻshimcha Foydalanilgan adabiyotlardan foydalanishlari, sport musobaqalarida qatnishish ishtiyoqi, zamonaviy sport turlariga munosabatini rivojlantirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 11 iyuldagi "Oliy va oʻrta maxsus ta"lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish choratadbirlari toʻgʻrisida" PQ-4391-son qarori.
- 2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "Oʻzbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisidagi" PF-6108-son Farmoni/Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi; 06.12.2020 y., 06/20/653/1592-son.
- $3.\,Birlashgan\,Millatlar\,Tashkilotining\,``XXI\,asming\,Oliy\,ta''limi''\,Butunjahon\,deklaratsiyasi\,http://docs/cntd/ru/document/901839539.$

JISMONIY CHINIQTIRUVCHI MASHQLAR YORDAMIDA OILALARDA MA'NAVIY-AXLOQIY MUHITNI BARQARORLASHTIRISH

X.K.RASHIDOV.

Navoiy davlat konchilik instituti mustaqil tadqiqotchisi

Maqola jismoniy chiniqtiruvchi mashqlar yordamida oiladagi farzandlarni tarbiyalash, rivojlantirish, ma'naviy-axloqiy muhitni barqarorlashtirish masalalariga bagʻishlangan.

Tayanch tushunchalar: jismoniy tarbiya, chiniqtiruvchi mashqlar, oila, faravonlik, farzand tarbiyasi, rivojlantirish, ma'naviyat, axloqylik.

Статья посвящена воспитанию, развитию детей в семье с помощью развивающих физических упражнений, а так же, стабилизации и духовной и моральной среды семейных отношений.

Ключевые понятия: физическое воспитание, физические упражнения, семья, развитие, духовность, нравственность.

The article is devoted to the upbringing, development of children in the family with the help of developing physical exercises, as well as stabilization of the spiritual and moral environment of family relations.

Key concepts: physical education, physical exercise, family, development, spirituality, morality.

Jamiyatning baxt-saodati farzandlar tarbiyasiga, oilaning jamiyatdagi oʻrniga bogʻliq boʻlib, hayotiy bilimlar shakllanadigan, xilma-xil insoniy va ijtimoiy ehtiyojlar qondiriladigan, inson hayotining asosiy jarayonlari yuz beradigan ijtimoiy birlashma oiladir.

Oila shunchaki jamiyatning boʻgʻini emas, balki xalqning an'anaviy qadriyatlarini avaylab-asrovchi ulkan tarbiyaviy kuchga ega asosiy omildir. Shu jihatdan olganda, jismoniy chiniqtiruvchi mashqlar yordamida oilalarda ma'naviyaxloqiy muhitni barqarorlashtirish muhim ijtimoiy-pedagogik vazifalar sirasiga kiradi.

Jismoniy tarbiya oila tarbiyasining bir komponenti hisoblanadi. Oilalar mahallalarda joylashgan boʻlib, ular milliy ijtimoiy fenomen sifatida milliy va umuminsoniy gʻoyalarning xalq ishonchi e'tiqodiga aylanishida muhim institutlardan biri hisoblanadi.

Oilalarning barqarorlashuvini ta'minlashda o'sha oila farzandlarida sog'lom turmush tarziga rioya qilish, ularni jismoniy chiniqtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Oila tinchligi va totuvligini asrashda oila a'zolarining jismoniy chiniqtiruvchi mashqlardan foydalanish tizimi fuyidagilarni nazarda tutadi: 1) tafakkur va tana

a'zolarining sogʻlomligini barqarorlashtiruvchi mashqlar; 2) koordinatsion harakatlarni amalga oshirish asosida ruhiy sogʻlikni ta'minlash; 3) bajarilgan harakatlarni biomexanik xarakteristikalarini amalga oshirishga qaratilgan mashqlar; 4) jismoniy harakatlarni bajarish orqali oila a'zolari oʻrtasida mu'tadillikka yoʻnaltiruvchi mashqlar; 4) oila a'zolarining vaznini barqarorlashtiruvchi mashqlar, tashqi sharoit oʻzgarganda, harakatlanish faoliyatini tiklash mashqlari. Binobarin, oila a'zolari faoliyatining muhim turlari — mehnat, oʻqish bilan birga oʻyin ham uning shakllanlanishi va rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Jismoniy chiniqtiruvchi mashqlar oiladagi farzandlarni tarbiyalash, rivojlantirish, unga ta'lim berish xususiyatlariga ega. Bevosita ular oiladagi farzand tarbiyasida muhim ahamiyatga ega boʻlib, idrok, sezgi, xotira, tafakkur, nutqni rivojlantirishga yordam berish orqali ularni ma'naviy-axloqiy, aqliy, jismoniy va estetik jihatdan tarbiyalashga xizmat qiladi.

Jismoniy chiniqtiruvchi mashqlarning tarbiyaviy ahamiyati oila a'zolarining hayoti davomida saqlanib qoladi. Agarda jismoniy xatti-harakatlarni rivojlantirishga xizmat qiladigan jismoniy chiniqtiruvchi mashqlar chaqqonlik, epchillik, chidamlilik, qat'iylikni tarbiyalasa, intellektual, konstruksiyali mashqlar ularni o'ylashga, fikrlashga, mantiqiy tafakkur yuritishga o'rgatadi.

Jismoniy chiniqtiruvchi mashqlar inson hayotining har bir davri uchun uning ruhiy va jismoniy rivojlanishini belgilovchi yetakchi faoliyat turi hisoblanadi. Faqat jismoniy chiniqtiruvchi mashqlar orqali shaxs voqyelikni, shu jumladan, kishilar ijtimoiy munosabatlarini, hulqini, xatti-harakatlarini bilib oladi.

Jismoniy chiniqtiruvchi mashqlar shaxsning oʻzini namoyon qilishi, hayotda oʻrnini belgilashi, oʻzini oʻzi boshqarish, oʻz imkoniyatlarini amalga oshirishdan iborat asosiy ehtiyojlarni qondirish imkoniyatini yaratadi. Jismoniy chiniqtiruvchi mashqlar ijtimoiy tajribalarni oʻzlashtirish va qayta yaratishga yoʻnalgan vaziyatlarda, faoliyat turi sifatida belgilanadi hamda bu jarayonda shaxsning oʻz xulqini boshqarishi shakllanadi va takomillashadi.

Jismoniy chiniqtiruvchi mashqlar xalqimizning azaliy udumlari, urf-odatlari va an'analariga tayangan holda, ulkan tarbiyaviy vazifani bajaradi. Bu yerda kuchli ta'sirga ega bo'lgan xulq-atvor, o'zaro munosabatlarni adolat va ma'naviy mezonlar asosida tartibga solish kabi imkoniyatlar mavjud. Jismoniy chiniqtiruvchi mashqlar sharqona urf odatlar, axloq-odob me'yorlarini shakllantirishga ham yordam beradi.

Tahlillarga koʻra, mamlakatimizda Qoraqalpogʻiston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida "Mahalla" jamgʻarmasining 14 ta boʻlimi, 213 ta tuman (shahar) boʻlinmalari hamda jami 9950 ta fuqarolarning oʻzini-oʻzi boshqarish idoralari, shu jumladan, 8369 ta mahalla faoliyatkoʻrsatmoqda¹. Ma'lumotlarga koʻra, respublikamizda 6289 ta mahalla fuqarolar yigʻini, 108 ta shaharcha, 1320 ta qishloq va 131 ta ovul

fuqarolar yigʻini saylangan². Mamlakatimizda barqarorlikni saqlab turish diniy mutaassiblik kayfiyatidagi koʻrinishlarni oldini olish, "Oʻz uyingni oʻzing asra" shiori ostida odamlarni ogohlikka chaqirish, mahalla posbonlarini shakllantirish va ularni faoliyatini yoʻnaltirish, oilaviy tantanalar va marosimlarni oʻtkazishda manmanlikka yoʻl qoʻymaslik ishlari bilan shugʻullanmoqda. Mahallalarda oʻn minglab posbonlar va profilaktika inspektorlari xalqimiz xavfsizligi va tinch hayotini kafolatlash uchun tunu—kun ish olib bormoqdalar. Yoshlarning nima bilan bandligi va ularning maqsadlari, diqqat-e'tiborni band etayotgan muammo va masalalar ham mahalla faollarining diqqatmarkazidadir. Olimlarning qayd etishicha, an'anaviy oʻzbeklar oilasida farzandlar tarbiyasi mahalla faollari tomonidan jiddiy nazorat qilingan. Tarbiya jarayonida mahallaning umumiy tartib-qoidalariga amal qilmagan a'zolari avval ogohlantirilgan, shundan keyin ham kutilgan ijobiy natija bermasa, mahallada hurmatli kishilar kafilligida qatiy chora-tadbirlar koʻrilgan, hato mahalladan badargʻa qilishgacha borishgan.

Oiladagi farzand tarbiyasida bolaning xarakterini, tabiati va dunyoqarashini belgilaydigan ma'naviy mezon va qarashlar yaxshilik va ezgulik, olijanoblik va mehr-oqibat, or-nomus va andisha kabi muqaddas tushunchalarning poydevori oila sharoitida qaror topishi tabiiydir. Shuning uchun ham aynan jismoniy chiniqtiruvchi mashqlar oila a'zolarida yuksak ahloqiy fazilatlarni shakllantirish; voyaga yetmagan yoshlarning jismoniy chiniqishlariga zamin yaratish, inson omilini shakllantirishga yoʻnaltirilgan boʻlishi lozim.

Oilada sogʻlom turmush tarzini barqarorlashtirish boʻyicha amaliy ish quyidagicha amalga oshiriladi:maqsadni belgilash, ya'ni oiladagi erishilgan yutuqlarni aniqlab, ularga suyangan holda ota-onalarning yana qanday imkoniyatlarga ega ekanliklarini hamda qanday yordamga muhtoj ekanligini belgilash; milliy xususiyatlar:: axloqiylik, oʻzini oʻzi anglash, milliy tuygʻu, milliy madaniyat, va shaxslararo munosabatni shakllantirish.

Bolalarning aqliy, jismoniy, axloqiy estetik tarbiyasiga oilada asos solinadi. Jamiyatning komil fuqarosini shakllantirish, tarbiyalash hozirgi zamon oilasining muhim funksiyasi darajasiga kiradi. Chunki shaxsning ijtimoiylashuvi dastavval oilada amalga oshadi.

Hozirgi zamon oilasining tobora ahamiyati ortib borayotgan funksiyalaridan biri uning felitsitologik funksiyasidir (italyancha «felitsite»- baxt degani). «Shaxsiy farovonlikka erishishga intilish oilaviy munosabatlar tizimida koʻp jihatdan hal qiluvchi omil boʻlib bormoqda. Oilada er-xotinning bir-birini toʻliq tushunishi-ulaming oʻzlarini baxtli his qilishlarini ta'minlaydi. Shuningdek, oʻzidagi mavjud tabiiyijodiy imkoniyatlarni (iqtidorni) roʻyobga chiqarish, jamiyat va oila doirasida sarflash ham insonga oʻzini baxtli his qilish imkonini beradi». Keyingi vaqtlarda insonning imkoniyatlari ortgan sari uning baxtga intilish darajasi ham ortib bormoqda.

Oilaning regulyativ funksiyasi oila a'zolari oʻrtasidagi oʻzaro munosabatlarni boshqarish tizimini, shuningdek, birlamchi ijtimoiy nazoratni, oilada ustunlik va obroʻni amalga oshirishni ifodalaydi. Bunda kattalar tomonidan yosh avlodni nazorat qilish va ularni moddiy hamda ma'naviy tomondan qoʻllab-quvvatlash nazarda tutiladi.

Ota-onalarning bolalarni tarbiyalashdagi eng birinchi vazifalari ularning sogʻligini saqlashdir. Buning uchun bola toʻyib ovqatlanishi, gigiena talablariga rioya etishi lozim boʻladi. Ota-onalar oʻzlarining mehnat faoliyatlari, xulq-atvorlari bilan ham bolaga namuna boʻlishlari shart. Oʻzaro oilaviy jamoada yaxshi iborali soʻzlashuvni tashkil etish lozim.

Ota-onalar bolalarining jismoniy chiniqtiruvchi mashqlar yordamida intizomlilikka oʻrgatish, darsga kech qolishlariga va sababsiz dars qoldirishlariga yoʻl qoʻymaslik; ularning gʻayrat va chidamliligini oshirish; bolalarni vijdonli va rostgoʻy boʻlishga, mustaqil ishlarga oʻrgatishga zamin hozirlaydilar.

Oiladagi sogʻlom muhit, odamiylik, insonparvarlik munosabatlari farzandning ruhiy dunyosiga ijobiy ta'sir koʻrsatadi. Ota-onaning oʻzaro yaxshi munosabati, mehribonligi, gʻamxoʻrligi oiladagi farzandlarning munosabatlarini toʻgʻri shakllantirishga yordam beradi. Ona qizida muloyimlik, shirinsuxanlik, qizlarga xos oriyat, uyatchanlik, ibo, iffat kabi fazilatlarni tarbiyalash bilan birga, unga uy-roʻzgʻor yumushlarini oʻrgatish ham lozim. Ota oʻgʻlida toʻgʻrisoʻzlik, mehnatsevarlik, olijanoblik, fidoiylik, saxovatpeshalik kabi hislatlarni shakllantirishi bilan birga uyda erkaklar bajaradigan barcha yumushlardan xabardor qilishi kerak.

Oʻzbekistonda ozod, obod Vatanni yaratish va umuman, islohotlarning taqdiri oxir-oqibatda bugun shakllanayotgan avlodning dunyoqarashiga, ijtimoiy moʻljalliga zamonaviy ilm-fan va kasblarni egallashiga, amaliy tashkilotchiligiga bevosita bogʻliq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 11 iyuldagi "Oliy va oʻrta maxsus ta"lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish choratadbirlari toʻgʻrisida" PQ-4391-son qarori
- 2.Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "Oʻzbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta"lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisidagi" PF-6108-son Farmoni/Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi; 06.12.2020 y., 06/20/653/1592-son
- 3.Birlashgan Millatlar Tashkilotining "XXI asrning Oliy ta"limi" Butunjahon deklaratsiyasi http://docs/cntd/ru/document/901839539

МОДЕЛЬ ВОСПИТАНИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗАХ И ЕЁ ВНЕДРЕНИЕ

Ш.П.БАТИРАЛИЕВА.

преподаватель Навоийского государственного педагогического института

Maqolada tarbiya modelini shakllantirish, shaxsiy va ijtimoiy muammolarni ijodiy hal qilish tajribasini shakllantirish, talabalarni sog'lom turmush tarziga ijtimoiy va ijodiy o'zini namoyon qilish imkoniyatlarini yaratish masalalari yoritilgan.

Asosiy tushunchalar: model, shakllantirish, kerakli tanlov qila olish, ko'nikmalarni shakllantirish, konstruktiv qaror qabul qilish, o'zini anglash.

В статье освещены вопросы формированияуя модели воспитания, формирование опыта созидательного решения личных и социальных проблем, создание возможностей для социальной и творческой самореализации студентов к здоровому образу жизни.

Ключевые понятия: модель, формирование, осуществление необходимого выбора, формирование навыков, конструктивное решение, самореализация.

The article highlights the issues of forming a model of upbringing, the formation of experience in the creative solution of personal and social problems, the creation of opportunities for social and creative self-realization of students to a healthy lifestyle.

Key concepts: model, formation, making the necessary choice, skills formation, constructive decision, self-realization.

Современные тенденции реализации воспитания в условиях вуза во многом опираются на учет индивидуальной траектории личностного развития, интересов личности студента. За последние годы многими исследователи все больше уделяется внимание инновационным технологиям, формам воспитания в вузе. Современная модель вузовского воспитания должна пониматься как эталон действующей модели воспитания в реальной педагогической практике. Модель воспитания может включать в себя следующие компоненты: структуру воспитательной работы, функции и механизмы её реализации; субъекты и объекты воспитания, его концептуальные основы, методы и средства воспитания, целевой компонент и др.

Формируя модель воспитания, необходимо учесть следующее: «Модель можно рассматривать как специальную форму кодирования информации... С помощью моделей из старых знаний могут возникать новые знания. И потому одной из важнейших задач науки является не только систематизация, кодирование известной информации и построение на этой основе системы моделей (теорий), но и создание методов теоретического анализа, т. е. раскодирования той информации, которая потенциально содержится в моделях и приводит к получению нового знания» [4, с.166]. Модель в научно-исследова-

тельских программах выполняет три основные функции: прогностическую, имитационную и проективную. Прогностическая функция основана на свойстве модели предсказывать вероятные изменения свойств и параметров исследуемых процессов и явлений с учетом действия различных факторов среды. Имитацонная функция концентрирует внимание исследователя исключительно на искусственном воспроизводстве естественных свойств исследуемого объекта, что является крайне важным при сложном характере объекта и неопределенности проблемной ситуации. Проективная функция предполагает исследование возможности интродукции в исследуемый объект, явление или процесс предварительно заданных свойств, чья реализация позволит достичь позитивных результатов. Конструируя модели, исследователь реализует процедуру моделирования. Под моделированием понимается процесс построения, изучения и применения моделей [4].

Большое значение имеет этап оценки модели, который включает в себя следующие шаги. 1) Верификация модели (модель ведет себя так, как это было задумано исследователем). 2) Оценка адекватности (проверка соответствия модели реальной системе); 3). Проблемный анализ (формирование статистически значимых выводов на основе данных, полученных в результате экспериментов с моделью).

Среди моделей выделяют статические и динамические модели. Статические имитационные модели нацелены на выявление структуры объекта. Такой способ моделирования особенно эффективен при недостатке информации о содержании обследуемого объекта, его характерных признаках. Динамические модели позволяют делать заключения о динамических свойствах объекта, не зависящих от начальных условий (либо при изменении таковых).

Основными требованиями к построению моделей являются:

- модель должна соответствовать полноте содержания своих элементов;
- модель должна отвечать свойству абстрактности, чтобы допускать варьирование значительного числа своих переменных;
- модель должна удовлетворять требованиям и условиям, ограничивающим время решения задачи;
- построению модели должны соответствовать технические средства ее выражения;
- реализация модели должна отвечать требованиям поставленной цели и намерениям по упрощению проблемной ситуации;
 - язык описания модели должен быть простым и доступным;
- желательно, чтобы в модели была заложена эмерджентность (способность к возникновению качественно нового, опережающего сегодняшнюю реальность);
- желательно, чтобы модель соответствовала современной высокой социо-культур-ной динамике.

Учитывая вышесказанное, следует проанализировать модель воспитания в вузе. Процесс организации воспитательной деятельности в вузе сталкивается в первую очередь с проблемами противоречивости ценностных идеалов, ситуации социальной неопределенности развития молодежи, продолжающимся снижением престижа учительской профессии и т.п.

Кроме того, возникают еще проблемы собственно реализации воспитательной деятельности в вузе. Неэффективность реализации данного процесса обусловлена рядом причин, среди которых следует отметить:

- наличие у части преподавателей и студентов отношения к воспитательному процессу как ко «второстепенному»;
- наличие выраженной неравномерности уровней развития воспитательной деятельности на различных факультетах и в институтах университета;
- недостаток механизмов стимулирования участников процесса реализации воспитательной деятельности, финансирования процесса в целом;
 - отсутствие развитой системы мониторинга воспитательной деятельности;
- сниженное внимание к воспитательной деятельности в условиях общежития студентов.

Имеют отличия также инструменты воспитательного влияния, например в вузе сегодня активно распространяются студенческо-преподавательские сообщества, волонтерские движения, постоянные выездные сборы (как обучающие, так и развивающие).

В качестве иллюстрации можно представить модель воспитательной деятельности вузов, в которых важным является создание эффективных условий для личностного развития и профессионального становления студента, будущего педагога. Данная цель может быть реализована при решении следующих задач:

- Задачи, решение которых направленно на личностное развитие студента:
- развитие нравственных, духовных и культурных ценностей личности студента (гуманизм, гражданственность, патриотизм, общая культура);
- формирование опыта созидательного решения личных и социальных проблем (осуществление необходимого (развивающего) выбора, формирование навыков конструктивного разрешения конфликтов и взаимодействия в группе, развитие личностной толерантности и т. д.);
 - создание возможностей для социальной и творческой самореализации;
 - приобщение студентов к здоровому образу жизни.

Задачи, решение которых способствует профессиональному становлению студента:

- формирование профессиональной мотивации;
- содействие освоению профессиональных педагогических способностей и компетенций посредством воспитательной деятельности.

Гуманистический подход - ориентация на личностные потребности студентов, опора на их лучшие личностные качества, решение возникающих проблем

процесса образования в пользу студента, вариантность и добровольность выбора студентами степени участия в решении личных и общественных проблем.

Системный подход. Все компоненты воспитательной деятельности интегрированы и взаимосвязаны, в связи с чем оказывают системное воспитывающее влияние на профессиональное становление будущих педагогов.

Деятельностно-событийный подход означает, что процесс воспитания в вузе во многом реализуется через деятельность, различные ее виды. Ожидание студентами ярких, интересных событий, происходящих в вузе, развивает потребность и ценность данного сообщества. Событие рождает эффект переживания общей судьбы для всего сообщества, в силу чего оно становится значимым и оказывает воспитывающие влияние.

Ценностно-ориентационный подход, в ходе реализации которого, обозначаются и интериоризируются студентами ведущие ценностные ориентиры (личность, созидание, свобода, развитие, ответственность, гуманизм, профессиональная компетентность), характерные для гуманной личности профессионально-компетентного педагога.

Субъектами воспитания выступают государство; органы местного самоуправления; средста массовой информации; семьи и близкие студентов; профессорско-преподавательский состав; сотрудники административного аппарата (заместители декана, кураторы); органы воспитательной работы; студенческие коллективы; производственные коллективы; учреждения культуры; общественные организации.

Объектами воспитания являются студенты, студенческие коллективы.

Структура воспитательной работы отражается в следующих направлениях воспитательной работы.

Воспитательная деятельность в рамках учебного процесса - усвоение ценностно-смысловых основ учебных дисциплин (элементы содержания базовых курсов, тематика спецкурсов, развивающе-воспитывающее содержание педагогических практик и научных исследований).

Социально-развивающее направление, включающее элементы гражданского, патриотического, духовно-нравственного воспитания, освоение социальной среды, предоставление студентам и формирование в студенческой среде социокультурных образцов отношений, поведения и в контексте профессионально-педагогической культуры;

Спортивно-оздоровительное, реализующее пропаганду физической культуры и здорового образа жизни; организацию физкультурных, спортивных мероприятий, объединений и коллективов;

Культурно-досуговое, включающее организацию досуговой и творческой деятельности студентов (смотры, конкурсы, выставки, праздники и т.п.), создание условий по развитию общей культуры студентов, будущих педагогов.

Научно-исследовательское, реализующее организацию научно-иссле-

довательского творчества студентов (студенческие научные сообщества, конференции, авторские научные студенческие проекты).

Профориентационное направление включает работу службы занятости и организацию вторичной занятости студентов, развитие мотивации к профессиональной педагогической деятельности.

Консультативно-профилактическое, предполагает организацию психолого-консультационной и профилактической работы (адаптация первокурсников, студенческая семья, профилактика нарушений, аддикций, ВИЧ-инфекций и т. п.), социально-психологическая поддержка студентов, находящихся в трудных жизненных ситуациях и нуждающихся в особых образовательных услугах (консультативные центры, социально-психологическое просвещение, психолого-педагогическая коррекция, дистантные формы учебно-воспитательного процесса, индивидуальные образовательные планы).

Функции модели воспитания и механизмы ее реализации - это те характеристики, о которых следует еще размышлять, для того чтобы сказать о них обобщенно, но в контексте данной модели. Если же учесть такое требование к построению модели, как то, что язык описания модели должен быть простым и доступным, то можно коротко сформулировать следующее: модель воспитания в вузе должна быть направлена на воспитание будущего специалиста, развитие у него личностных, социальных и профессиональных компетенций. Механизмами реализации этого могут быть воспитывающая деятельность, воспитывающие отношения, воспитывающая предметно-вещная среда и пронизывающие все воспитывающие традиции. Эффективная реализация данной модели и ее механизмов позволит в процессе воспитания показать личности студента жизненные ориентиры и перспективу, что будет стимулировать его жить далее в «режиме развития», даже при условии наличия трудностей и преград в жизнедеятельности. [4, с.176].

Социализация в широком смысле понимается, с одной стороны, как трансляция обществом культурного опыта (процессы социальной детерминации), а с другой — как усвоение, преобразование, присвоение и использование человеком в определенных целях этого опыта. Под содержанием процесса социализации в самом общем виде можно понимать усвоение человеком социального опыта. Содержанием социализации являются вырабатывающиеся в ходе данного процесса основополагающие социально значимые качества личности, представляющие собой некоторую целостность и определяющие человеческую активность и самодетерминацию личности. Одним из основных факторов, определяющих активность личности, является потребность. Она проявляется в противоречии между субъектом и внешними условиями его бытия. Следовательно, противоречия — это источник активности субъекта, они побуждают его к деятельности, направленной на изменение не удовлетворяющих его условий среды. В роли субъекта — носителя потребностей — могут выступать человек, семья, сословие, нация, общественные группы различного рода, человечество в целом. Потребно-

сти существуют на уровнях общества, социальной группы и личности. Противоречие между условиями жизни человека и его потребностями решается в процессе развития производства. Каждая ступень прогресса становится новым этапом в развитии, совершенствовании потребностей человека. Структура его потребностей меняется и количественно и качественно. В условиях современного общества круг необходимых потребностей расширяется. По мере прогресса в развитии общества, функционировании социальных институтов, успешной сощиализации человека все большую роль играют духовные потребности, которые оказывают решающее влияние на развитие науки, искусства, культуры в целом. Потребности личности формируются под влиянием ее социального положения, под воздействием всего образа жизни, духовной культуры общества, социальной психологии общественных групп, т.е. всей системы институтов социализации. В то же время от уровня развития духовных потребностей личности зависят в большой мере и степень ее включенности в общественную и культурную жизнь, ее дальнейшая социализация и жизненный путь. Таким образом, потребности выступают необходимыми объективными предпосылками деятельности субъекта, потенциальными основаниями его активности, которые усложняются по мере взросления человека. По сравнению с потребностями интересы являются более непосредственной причиной внешней активности и самодетерминации личности. Интересы — это особый род общественных отношений, которые не существукот абстрактно, без конкретных носителей — личностей, социальных групп, классов, различного рода общностей. Интерес, подобно потребности, направлен на определенный объект. В то же время в нем сильнее выражена субъективная сторона факторов, определяющих активность людей, концентрируется направленность сознания, воли, эмоции субъекта на объект и условия возможных в будущем действий по удовлетворению потребностей. Если потребности ориентированы прежде всего на предметы их удовлетворения, то интерес часто направлен на те институты, учреждения, от которых зависит распределение благ, обеспечивающих удовлетворение потребностей.

Литература:

- 1.Постановление Президента Республики Узбекистан «О дополнительных мерах по повышению качества образования в высших образовательных учреждениях и обеспечению их активного участия в осуществляемых в стране широкомасштабных реформах» №ПП-3775..-Ташкент, 2018 г. 05 мая
- 2. Указ Президента Республики Узбекистан «О коренном реформировании системы образования и подготовки кадров, воспитании современного поколения» Т.: Шарк, 2017. С. 62-63.
- 3. Саидов А. Новый Узбекистан и третий Ренессанс/https://yuz.uz/ru/news/novy-uzbekistan-i-tretiy-renessans)
 - 4.Сумина Т.Г. Методика воспитательной работы /ttps://elar.rsvpu.ru/bitstream/).

РАЗВИТИЕ ПРАГМАТИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Д.ИСТАМОВА.

докторант Навоийского государственного педагогического института

В статье рассмотрены вопросы интегрированного результата владения содержанием образовательного процесса, т.е, прагматической компетентностью, так же, освещена методика «SCAMPER», которая представляет собой схему постановки определённых вопросов, стимулирующих генерацию новых идей.

Ключевые понятия: прагматическая компетентность, методика «SCAMPER», генерация новых идей.

Maqolada o'quv jarayonining mazmunini, ya'ni pragmatik kompetentsiyani o'zlashtirishning yaxlit natijasi masalalari muhokama qilinadi, shuningdek, «SCAMPER» usuli yoritilgan bo'lib, u yangi g'oyalar paydo bo'lishini rag'batlantiruvchi savollar berish sxemasi hisoblanadi.

Таянч tushunchalar: pragmatik kompetentsiya, SCAMPER metodologiyasi, yangi gʻoyalar avlodi

The article discusses the issues of the integrated result of mastering the content of the educational process, that is, pragmatic competence, and also highlights the «SCAMPER» method, which is a scheme for posing certain questions that stimulate the generation of new ideas.

Key concepts: pragmatic competence, SCAMPER methodology, generation of new ideas.

За последние годы в нашей республике проведены глобальные изменения, которые коснулись все уровни непрерывного образования, ориентированные на обеспечение ее соответствия мировым стандартам. Создана развитая правовая база реформирования системы образования для изучения иностранных языков, в том числе, и русского, разработаны программы, основанные на зарубежном опыте, укреплена материально-техническая база.

В развитых странах мира проводятся научно-теоретические исследования в области совершенствования технологий обучения иностранным языкам, развития социокультурных знаний, навыков и умений студентов, теоретических основ непрерывного повышения их умений в изучении иноязычной лексики.

В нашей стране осуществляется работа по внедрению новых моделей формирования речевых умений у студентов, навыков поиска информации для овладения достаточным массивом знаний для профессионального общения на иностранном языке. Вместе с тем, изучение вопроса развития прагматических компетенций у будущих специалистов является востребованной, так как в настоящий момент необходимость обучения студентов умениям строить высказывания на иностранном языке, в том числе и на английском.

Как известно, в педагогике определение «компетенция» — это интегрированный результат владения содержанием образовательного процесса, выражаемым в готовности личностью применять знания, навыки и умения. Также умение применять способы деятельности в разных жизненных ситуациях с целью решения теоретических и практических задач. В нашем случае мы исследовали прагматическую компетенцию.

Прагматическая компетенция-это совокупность знаний, правил построения высказываний, их объединения в текст (дискурс), умения использовать высказывания для различных коммуникативных функций, умения строить высказывания на иностранном языке.

Профессиональная компетентность будущего учителя иностранного - языка состоит из: методической, психолого-педагогической, коммуникативной, филологической, общекультурной, информационно-коммуникационной, социально-педагогической, управленческой компетенций.

На сегодняшний день, современное профессиональное педагогическое образование в качестве методологической основы использует компетентностный подход. Многие ученые (Гальскова Е.Д., Соловова Е.Н., В.В. Сафонова и др.) сходятся во мнении, что это наиболее востребованный способ подготовки будущих учителей. Как можно научить студентов генерировать идеями и иметь прагматическую компетенцию? Генерация новых идей — процесс весьма непростой, хотя и очень увлекательный. Некоторые люди могут легко и просто придумывать всевозможные новые идеи, словно они у них наготове постоянно, другие же и после тщательных напряжённых размышлений не могут придумать ничего действительно интересного, кроме одной-двух идей из разряда «всё-это-уже-было». Это не хорошо и не плохо, просто у разных людей разное мышление и разные способности. И если вдруг у вас возникла потребность в том чтобы придумать новую идею, но в голову ничего толкового не приходит, вам на помощь придёт методика «SCAMPER».

Методика «SCAMPER» представляет собой схему постановки определённых вопросов, которые стимулируют генерацию новых идей. Другими словами, это методика креативности. Её автором считается Боб Эберле, однако усовершенствовал её американский журналист и исследователь творческого процесса Алекс Осборн. Методика основывается на мнении о том, что всё новое является модификацией того, что уже есть.

«SCAMPER» — это аббревиатура, где каждой буквой обозначается слово, описывающее самостоятельный способ работы с характеристиками изучаемой проблемы.

«SCAMPER»—это:

S — Substitute (замещение)

C — Combine (комбинирование)

А — Adapt (адаптация)

M — Modify/Magnify (модификация, увеличение)

P — Put to Other Uses (предложение другого применения)

E — Eliminate (устранение или сведение действия до минимума)

R — Rearrange/Reverse (обращение, изменение порядка)

Перед применением методики необходимо чётко поставить задачу: определить проблему, которая требует решения, или идею, которая должна быть разработана. Причём, использоваться методика может абсолютно в любой сфере: личной жизни, семейных отношениях, работе, бизнесе, предоставлении товаров и услуг и т.д. Как только задача поставлена, задаются вопросы по схеме «SCAMPER», которая включает в себя более 60 вопросов для генерации идей и примерно 200 слов, способствующих возникновению ассоциаций. Рассмотрим основные из них.

SUBSTITUTE (замещение)

Нужно поразмыслить о том, как и чем можно заменить часть имеющейся проблемы, сервиса или процесса; людей, схемы действий, эмоции и т.д., что уже само по себе нередко приводит к появлению новых идей.

Вопросы:

Как и чем можно заменить составляющие части?

Как и чем можно заменить имеющиеся правила?

Как и чем можно заменить форму?

Как и чем можно заменить запах, звук, поверхность, цвет?

Как и кем можно заменить участников процесса?

Можно ли изменить название?

Можно ли заменить одну часть другой?

Можно ли применить данную идею в новом направлении?

Можно ли изменить свои ощущения, связанные с этим?

Можно ли изменить своё отношение к этому?

Слова для ассоциаций: переключить, поменять местами, занять место, заменитель, подменить, придать форму, отложить, сменить место, заменить, сменить имя, освободить, заместитель, замена, обменять, изменить.

COMBINE (комбинирование)

Попытайтесь понять, можно ли скомбинировать несколько частей поставленной проблемы для её решения или усиления взаимодействия этих частей. Креативное мышление и генерация идей предполагают именно сочетание уже имеющихся, но изначально не связанных друг с другом частей проблемы или замысла для создания того, чего ещё нет.

Вопросы:

Можно ли скомбинировать несколько замыслов или их частей и как?

Можно ли скомбинировать результаты каждого замысла или их частей и как?

Можно ли скомбинировать поставленную задачу с чем-то другим?

Что может быть скомбинировано, чтобы расширилась область применения?

Какие части (материалы, товары, услуги) могут быть скомбинированы? Можно ли скомбинировать различные способности для достижения результата?

Слова для ассоциаций: объединить, соотнести, скомплектовать, связать, перемешать, соединить, собрать воедино, создать союз, совместить, смешать.

АDAPT (АДАПТАЦИЯ)

Задумайтесь о том, как с помощью уже имеющихся идей и способов решить новые задачи? Вполне вероятно, что это и будет нужным решением. Здесь важно руководствоваться тем, что все новые идеи состоят из частей уже существующих.

Вопросы:

Существуют ли аналоги, и на что это может быть похоже?

Сталкивался ли я уже с чем-то подобным?

Что ещё можно извлечь из этой ситуации?

Чем из уже существующего я могу воспользоваться, чтобы решить эту проблему?

Могу ли я скопировать кого-то и чьи идеи я могу использовать для себя?

Какие уже существующие идеи я могу адаптировать под себя?

Может ли моя концепция быть представлена в другим контексте?

Есть ли в других областях идеи, которые можно было бы применить?

Слова для ассоциаций: варьировать, трансформировать, устанавливать, перерабатывать, оценивать, проверять, переигрывать, модернизировать, соотносить, соответствовать, искать свой стиль, применять, заимствовать, копировать, связывать, подстраиваться, приспосабливаться.

MODIFY/MAGNIFY (МОДИФИКАЦИЯ, УВЕЛИЧЕНИЕ)

Поищите возможные способы расширения или модификации имеющихся идей. Таким образом можно добиться не только трансформации существующих вариантов решения проблемы, но и суметь увидеть её под новым ракурсом, а также увеличить эффективность своих действий.

Вопросы:

Что и как можно модифицировать?

Какие идеи можно расширить и как?

Как и что можно сделать с большей эффективностью?

Можно ли это легко повторить?

Можно ли придать имеющимся идеям и концепциям дополнительную ценность?

Слова для ассоциаций: сделать эффективнее, увеличить, акцентировать,

придать значимость, сделать интенсивнее, повысить, распространить, усилить, добавить, применить.

PUT TO OTHER USES (ПРЕДЛОЖЕНИЕ ДРУГОГО ПРИМЕНЕНИЯ)

Есть ли у имеющейся на данный момент идеи другие области применения? Есть ли среди того, что вы использовали ранее, что-то, при помощи чего вы могли бы решить настоящую проблему? Во многих случаях всего лишь одним способом можно решить несколько задач. Нужно лишь увидеть эту возможность.

Вопросы:

Как ещё это можно использовать?

Может ли это быть применено не только к тому, что планировалось, но и к чему-либо другому?

Как данную идею мог бы использовать ребёнок или пожилой человек? Можно ли применить имеющуюся идею, модифицировав её?

Как бы я оценил эту идею, если бы узнал её только сейчас?

Слова для ассоциаций: обрабатывать, оперировать, использовать преимущества, манипулировать, извлекать пользу, разбираться, расширять, задействовать, использовать, применять, делать доступным, переставлять, делать более удобным.

ELEMINATE (устранение или сведение до минимума)

Представьте, что случится, если некоторые из частей вашей нынешней идеи или концепции будут устранены или минимизированы с целью её дальнейшей разработки? Попробуйте избавиться от нескольких составляющих, варьируйте компоненты, переставляйте слагаемые местами — это поможет вам сузить круг проблем и перейти от общего к частному.

Вопросы:

Можно ли упростить эту проблему?

Что можно удалить из контекста без существенных изменений?

Какое условие не является обязательным?

Можно ли сделать исключение из правил?

Можно ли и нужно ли разделять проблему на несколько частей?

Можно ли придать этому меньший объём?

Слова для ассоциаций: стереть, сократить, упростить, убрать, очистить, смоделировать, ликвидировать, ограничить, подавить, избавиться, удалить, исключить, искоренить, игнорировать, контролировать, отменить, упразднить.

REARRANGE/REVERSE (ОБРАЩЕНИЕ, ИЗМЕНЕНИЕ ПОРЯДКА)

Задумайтесь над тем, есть ли возможность действовать в обратном порядке, изменить последовательность действий, что для этого нужно сделать и как это будет выглядеть? В некоторых ситуациях это позволяет быстро найти решение проблемы и способствует появлению новых идей.

Вопросы:

Какой порядок будет наиболее оптимальным?

Являются ли отдельные части взаимозаменяемыми?

Может ли быть иная последовательность действий?

Можно ли поменять местами причину и следствие?

Можно ли поменять местами положительные и отрицательные аспекты?

Что будет, если рассмотреть проблему в обратном порядке?

Что будет, если я буду действовать от обратного?

Слова для ассоциаций: удалить, переделать, повернуть, перевернуть, заменить, поменять, переставить, реорганизовать, изменить концепцию, поменять порядок, инвертировать, вернуть, прервать, переместить, изменить.

Как можно заметить, методика «SCAMPER» довольно проста в применении, хотя на первый взгляд может показаться иначе. Важно понять, что во многом она подразумевает поиск новых способов решения проблем и генерации идей, основывающийся на уже существующих решениях и идеях. Но в гораздо большей степени здесь важна именно практика, т.к. без неё методика не принесёт никакого результата.

Таким образом, применение метода «SCAMPER» на занятиях по английскому языку создадут возможность формированию новых идей, а также, поможет включению интересных способов решения проблемы.

Литература:

- 1. Адольф В.А. Подготовка педагога к инновационной деятельности в процессе профессионального становления. // Альма Матер. 2006. № 10. -120с.
- 2. Ахметгалиев А. А. Мотивация деятельности на уроках английского языка // Английский язык в школе. 2006. № 2. 90c.
- 3. Болотов В. А. Теория и практика реформирования педобразования в России в условиях социальных перемен. Волгоград: Учитель, 2001. 483 с.
- 4. Корнилова Л.А. Социокультурная компетентность как одна из составляющих профессионального мастерства учителя иностранного языка. Международный сборник научных трудов / В.М. Курицын. Шуя: Изд-во «Весть», ШГПУ, 2002. 160с.
- 5. Кузьмина Н.В., Реан А.А. Профессионализм педагогической деятельности. СПб, 1993. 411 с.
- 6. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании // Школьные технологии. -2004. -№ 5. -90c.
- 7. Михеев В.И. Методы измерения в педагогике: Учебное пособие. М. «Логос», $2003.-64\,\mathrm{c}.$
- 8. Пантилеева М.С. Контроль иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции будущего преподавателя иностранных языков // Теория и практика общественного развития. -2011. № 8. -220c.

ОРГАНИЗАЦИЯ РАБОТЫ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ И ЖЕНСКИМ СПОРТОМ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗАХ

Х.С.РАИМОВ,

Термиз давлат университети Жисмоний маданият факультети Жисмоний тарбия ва спорт назарияси кафедраси ўқитувчиси

Статья посвящена вопросам многофункциональности организацией женской физической культурой и спортом, позволяющих расширить набор предоставляемых услуг, диверсифицируя их в механизм управления образовательных учреждений;

Ключевые понятия: женский спорт, методические разработки, физическая кудьтура, сформированность, потребность, интенсивность участия, физкультурно-спортивная деятельность.

Maqola xotin-qizlar jismoniy tarbiya va sportini tashkil etishning ko'p funktsiyali masalalariga bag'ishlangan bo'lib, unda xizmatlar turini kengaytirish, ularni ta'lim muassasalarini boshqarish mexanizmiga diversifikatsiya qilish imkonini berishi xaqida fikr yuritilgan.

Таянч tushunchalar: ayollar sporti, uslubiy ishlanmalar, jismoniy madaniyat, shakllanish, ehtiyoj, ishtirok intensivligi, jismoniy madaniyat va sport faoliyati.

Resume: The article is devoted to the issues of multifunctionality of the organization of women's physical culture and sports, allowing to expand the range of services provided, diversifying them into the management mechanism of educational institutions;

Key concepts: women's sports, methodological developments, physical culture, formation, need, intensity of participation, physical culture and sports activity

Использования ресурсов ведомственных организаций физической культуры и спорта обуславливает необходимость разработки соответствующего механизма координации учебных занятий по физической культуре в педагогических вузах на основе цифровых технологий.

Исходя из положений о том, что физическая культура личности — это основа, объединяющая сформированность физической культуры личности, объективных и субъективных показателей, можно выявить существенные свойства и меру проявления физической культуры в деятельности студентов. К ним относятся: степень сформированности потребности в физической культуре и способы ее удовлетворения; интенсивность участия в физкультурноспортивной деятельности; уровень физического совершенства и отношение к нему; владение средствами, методами, умениями и навыками, необходимыми для физического совершенствования; системность, глубина и гибкость усвоения научно-практических знаний по физической культуре для творчес-

кого использования в практике физкультурно-спортивной деятельности; широта диапазона и регулярность использования знаний, умений, навыков и опыта физкультурно-спортивной деятельности в организации здорового стиля жизни, в учебной и профессиональной деятельности. Таким образом, о сформированности физической культуры личности можно судить по тому, как и в какой конкретной форме проявляются личностные отношения к физической культуре, ее ценностям. Сложная система потребностей личности, ее способностей предстает здесь как мера освоения физической культуры общества и мера творческого самовыражения в ней. В соответствии с критериями можно выделить ряд уровней проявления физической культуры личности.

В исследованиях профессора Б. Б. Мамурова «Теория и методика физического воспитания» (ВАК, Республика Узбекистан, 2018) освещены вопросы физического развития студентов, как биологического процесса в становлении, изменении естественных морфологических и функциональных свойств организма обучающихся. В работе Б. Мамурова указывается на то, что физическое развитие- управляемо. С помощью физических упражнений, различных видов спорта, рационального питания, режима труда и отдыха можно изменять в необходимом направлении показатели физического развития студентов. В основе управления физическим развитием лежит биологический закон упражняемости и закон единства форм и функций организма. Между тем физическое развитие обусловлено и законами наследственности, которые необходимо учитывать как факторы благоприятствующие или наоборот препятствующие физическому совершенствованию человека[]. Следовательно, идеи, цели, задачи, содержание, организация, система управления процессом физического воспитания носят исторически обусловленный характер, развиваясь на основе общественных отношений.

Система физического воспитания — это совокупность идеологических и научно-методических основ физического воспитания, а также организаций и учреждений, осуществляющих и контролирующих физическое воспитание граждан. Она направлена на развитие духовных и физических качеств человека, на подготовку его к определенному роду деятельности в конкретных социально-экономических условиях.

В книге кандидата медицинских наук, доцента М. Я. Абдуллаева «Легкая атлетика и методика обучения» (Ташкент,2017) рассматриваются вопросы физической культуры, которая имеет целесообразную двигательную деятельность в форме физических упражнений, позволяющих эффективно формировать необходимые умения и навыки, физические способности, оптимизировать состояние здоровья и деятельность студентов. В развитых формах физическая культура продуцирует эстетические ценности (физкульв течение жизни человека (длина, масса тела, окружность грудной клетки, жизненная емкость легких, мак-

симальное потребление кислорода, сила, быстрота, выносливость, гибкость, ловкость и др.). []. Следовательно, для студенчества существенным элементом физического воспитания является дальнейшее повышение уровня физической культуры, углубление знаний о физической тренировке, формирование устойчивой мотивации к систематическим занятиям физическими упражнениями как со спортивной, так и с оздоровительной направленностью.

В работе кандидата технических наук, доцента М.Д. Абдуллаева «Методика обучения избранным видам спорта - легкая атлетика» (2018), «Методы повышения общей и специальной физической подготовки бегунов» (2018 г.) дана характеристика легкой атлетике, классифицированы виды физических упражнений, развивающих силу, в сочетании с разносторонней физической подготовкой. Занятия легкой атлеьтикой,-пишет автор, «способствуют развитию силы, выносливости, ловкости, формируют гармоничное телосложение». В работе приводится система специальных силовых упражнений.

Исследователь А.К.Ибрагимов в своей монографии «Методы подготовки юных гандболистов» (2015), в книгах «Чтение спортивных игр и матчей», «Теория и методология физической культуры» (2019 г.) рассматривал вопросы физического воспитания как педагогический процесс, направленный на формирование здорового, физически совершенного, социально активного и морально стойкого подрастающего поколения. Физическое воспитание решает задачи укрепления здоровья, реализации потребности человеческого организма в двигательной активности всестороннего развития физических и духовных сил, повышения работоспособности, продления творческого долголетия и жизни людей, занятых во всех сферах деятельности. Присоединяясь к мнению автора, следует подчеркнуть, что физическое воспитание – категория общественной жизни, одна из сфер социальных отношений. Система физического воспитания тесно взаимодействует с другими его сторонами - умственным, нравственным, трудовым, эстетическим воспитанием. Она призвана оказывать влияние на формирование физического облика человека, сознательного отношения к труду, воспитание студенческой молодежи в духе патриотизма, интернационализма, беспредельной преданности Родине.

Все выше перечисленные научные разработки ориентированы на обоснование выраженности эмоционально-волевых и нравственных проявлений личности в физкультурно-спортивной деятельности (самостоятельность, настойчивость, целеустремленность, самообладание, коллективизм, патриотизм, трудолюбие, ответственность, дисциплинированность). Так же в них рассмотрены вопросы, касающиеся степени удовлетворенности и отношение к выполняемой деятельности; проявление самодеятельности, самоорганизации, самообразования, самовоспитания и самосовершенствования в физической культуре. Однако, вопрос совершенствования координации учеб-

ных занятий по физической культуре в педагогических вузах на основе цифровых технологий до сих пор остаётся малоизученным.

Использование цифрового тьюторинга не только помогает воссоздавать целостную картину дидактического процесса, но и способствует развитию эстетического отношения к спорту, как к искусству, воспитанию чувства патриотизма.

Тьюторинг — это форма индивидуализированного сопровождающего обучения. Задачи тьютора гораздо шире, чем задачи педагога: он не просто помогает студенту прийти к своей цели, но и помогает ему проанализировать свои способности, развить гибкие навыки и найти свое место в профессиональном мире.

Цифровой тьюторинг— это обучение, преподавание, консультирование, наставничество, проверка, форма взаимодействия обучающего и студента, характеризующаяся профессионально и личностно ориентированными сопровождением и поддержкой последнего, осуществляемая через ориентационный, активизирующий и коррекционно-оценочный этапы, приводящая к становлению субъектной позиции.

Совокупность педагогических технологий дифференцированного обучения двигательным действиям, развития физических качеств, формирования знаний, методических умений, технологий управления образовательным процессом, обеспечивающих достижение физического совершенства предполагает и индивидуальный подход в обучении. Этому может способствовать цифровой тьюторинг.

В результате использования цифрового тьюторинга не только повышается эффективность и качество занятия физической культуры, но и удается:

- повысить качество знаний обучающихся, приобщить всех студентов к занятиям физической культурой с учетом индивидуальных особенностей;
- выявить одаренных студентов, способных стать победителями и призерами олимпиад по физической культуре;
- научить использованию полученных на занятиях знаний в различных жизненных ситуациях;
 - развивать коммуникабельность, умение работать в команде.

Обучение двигательным действиям предусматривает возможность выбора операций для решения тех или иных двигательных задач. В этом случае каждый обучаемый может освоить двигательное действие в предпочтительном для себя составе операций, что станет основой для формирования его индивидуального, самого эффективного стиля деятельности.

Всестороннее изучение студента с помощью цифрового тьюторинга, сопоставление различных данных, позволяет выявить причины отставания студентов, установить главные из этих причин и осуществить педагогическое воздействие, основанное на методике дифференцированного обучения.

Личностно — ориентированная технология, технология дифференцированного физкультурного образования, здоровье сберегающие и информационно-коммуникативные технологии — важнейшие компоненты цифрового тьюторинга на современных занятиях по физической культуре.

Занятия физической культуры сегодня невозможно представить без применения следующих инновационных технологий:

а) Здоровьесберегающие технологии_позволяют сформировать у студентов необходимые знания, умения и навыки по здоровому образу жизни, научить использовать полученные знания, обеспечить возможность сохранения здоровья.

Данные технологии основаны на возрастных особенностях познавательной деятельности студентов, оптимальном сочетании двигательных и статических нагрузок, обучении в малых группах, использовании наглядности и сочетании различных форм предоставления информации.

Виды здоровьесберегающих технологий, используемых педагогами на занятиях физической культуры:

- *чередование видов деятельности* один из способов повышения эффективности занятия (чередование теории и практики: умственной и физической нагрузки обучающихся);
- комфортная обстановка позволяет выявить физическое и психологическое состояние студентов на момент проведения занятия, создать дружескую атмосферу и желание обучающегося быть активным участником;
- дозировка заданий это возможность не допускать перегрузки обучающихся:
 - индивидуальный подход создает для каждого ребенка ситуацию успеха;
- занятия на свежем воздухе, закаливание организма это эффективные средства для повышения устойчивости детского организма к простудным заболеваниям:
- воспитательная направленность занятия достигается за счет возможностей индивидуально-дифференцированного подхода к развитию качеств каждого обучающегося и формированию ценностного отношения к своему здоровью.

Метод регламентированного упражнения предусматривает: твердо предписанную программу движений (заранее обусловленный состав движений, порядок повторений); по возможности точное дозирование нагрузки и управление ее динамикой по ходу упражнений, четкое нормирование места и длительности интервалов отдыха; • создание или использование внешних условий, которые облегчали бы управление действиями занимающихся (применение вспомогательных снарядов, тренажеров, срочного контроля за воздействием нагрузки). Этот метод в физкультурно-спортивной практике имеет множество вариантов при общем, едином, целе-

вом назначении: обеспечить оптимальные условия для усвоения новых двигательных умений, навыков или направленное воздействие на развитие определенных физических качеств, способностей. Игровой метод может быть применен на основе любых физических упражнений и не обязательно связан с какими-либо играми футбол, волейбол и т.д. К особенностям игрового метода в частности относится «сюжетная» организация игры: деятельность организуется с замыслом, предусматривающим достижение определенной цели. Игровой сюжет обычно заимствован из реальной жизни (имитация охоты, трудовых, бытовых действий). Но игровой сюжет может создаваться и специально, исходя из потребностей физического воспитания или конкретных задач того или другого занятия, или как условная схема взаимодействия играющих (современные спортивные игры).

Игровой метод используется, чтобы комплексно совершенствовать двигательную деятельность в усложненных или облегченных условиях, развивать такие качества и способности, как ловкость, быстрота ориентировки, находчивость, самостоятельность, инициативность. При умелом руководстве этот метод можно применять для воспитания коллективизма, сознательной дисциплины и других нравственных психических качеств.

Соревновательный метод используется как в относительно элементарных формах (способ стимулирования интереса и активизации занимающихся при выполнении отдельного упражнения на занятиях), так и в самостоятельном виде в качестве контрольно-зачетных или официальных спортивных соревнований. Основная черта соревновательного метода — сопоставление сил занимающихся в условиях упорядоченного соперничества за первенство или высокое достижение. Соревновательный метод применяется при решении разнообразных педагогических задач. Это прежде всего совершенствование умений, навыков в усложненных условиях для воспитания физических, морально-волевых качеств. Фактор соперничества в процессе состязаний создает особый эмоциональный и физиологический фон, который значительно усиливает воздействие физических упражнений и способствует максимальному проявлению функциональных возможностей организма. Применять этот метод необходимо после специальной предварительной подготовки.

Посредством сенсорных методов обеспечивается наглядность, которая в физическом воспитании понимается весьма широко. Это не только визуальное восприятие, но и слуховые, и мышечные (проприоцептивные) ощущения.

Сенсорные методы могут реализоваться в форме: показа самих упражнений; демонстрации наглядных пособий; предметно-модельной и макетной демонстрации (с помощью муляжеймоделей человеческого тела, макетов игровых площадок с фигурками игроков); кино- и видеомагнитофонных демонстраций (просмотр кино-кольцовок, специальных учебных кинофильмов, видеозаписей выполнения упражнений); избирательно-сенсорной демонстрации для воссоз-

дания отдельных параметров движений с помощью аппаратурных устройств (метронома, магнитофона, системы сигнализирующих электроламп).

В общем перечне сенсорных методов могут быть представлены: метод направленного «прочувствования» движений, при котором обращается внимание на мышечные ощущения при различных вариантах выполнения двигательного задания; метод ориентирования, т.е. введение в задания предметных ориентировок (флажков, мишеней, специальной разметки зала); методы лидирования и текущего сенсорного программирования, в которых часто используется специальная электронная аппаратура, нередко с обратной связью (видео- и звуколидеры, указывающие, например, расхождение между заданным и фактическим темпами исполнения).

Дозированные физические нагрузки с учетом развития обучающегося, его группы здоровья, строгий контроль температурного режима, вентиляции помещения, контроль за состоянием спортивного оборудования и инвентаря, своевременный их ремонт, содержание в чистоте, контроль за наличием спортивной формы, применение специальных упражнений для профилактики и коррекции осанки, глаз, дыхательных упражнений — все это позволяет сохранить здоровье обучающегося и предотвратить травмирование во время занятия.

В цифровом тьюторинге методические знания обеспечивают возможность получить ответ на вопрос: «как использовать теоретические, знания на практике, как самообучаться, саморазвиваться, самосовершенствоваться в сфере физической культуры?» Практические знания характеризуют ответ на вопрос: «как эффективно выполнять то или иное физическое упражнение, двигательное действие?» Знания необходимы для самопознания личности в процессе физкультурно-спортивной деятельности. Прежде всего, это относится к самосознанию, т.е. осознанию себя как личности, осознанию своих интересов, стремлений, переживаний. Переживание различных эмоций, сопровождающих самопознание, формирует отношение к себе и образует самооценку личности. Она имеет две стороны — содержательную (знания) и эмоциональную (отношение). Знания о себе соотносятся со знаниями о других и с идеалом. В результате выносится суждение, что у индивида лучше, а что хуже, чем у других, и как соответствовать идеалу.

Литература:

- 1. Сластёнин В.А. Общая педагогика. Москва: Владос, 2003. 140 с.
- 2. Соловова Е. Н. Формирование филологической компетентности в профильной школе и вузе / Е. Н. Соловова // Иностранные языки в школе. -2006. -№8. -90c.
- 3. Соловова Е.Н., Махмурян К.С. Дневник по педагогической практике для студентов факультетов иностранных языков и профессиональной переподготовки: Учебное издание М.: «ГЛОССА-ПРЕСС», 2005. 64 с.

ПРИМЕНЕНИЕ КОЛЛАБОРАТИВНЫХ ПРОЕКТОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

М.Г.АРИПОВА.

преподаватель кафедры русского языка и литературы Навоийского государственного педагогического института

В данной статье рассматривается коллаборативная среда и её положительная результативность в повышении качества образовательного процесса на примере преподавания дисциплины «История русской литературы» в педагогических вузах.

Ключевые слова: коллаборативный проект, обучение, сотрудничество, технология.

Ушбу мақолада педагогика олий ўқув юртларида «Рус адабиёти тарихи» фанини ўқитиш мисолида ўқув жараёни сифатини оширишда ҳамкорликдаги муҳит ва унинг ижобий таъсири ўрганилади.

Калит сўзлар: хамкорликдаги лойиха, тренинг, хамкорлик, технология.

This article examines the collaborative environment and its positive impact in improving the quality of the educational process by the example of teaching the discipline «History of Russian Literature» in pedagogical universities.

Key words: collaborative project, training, collaboration, technology.

Коллаборативное (совместное) обучение — это такой подход, в рамках которого учебная деятельность построена на тесном взаимодействии между обучающимися, либо между обучающимися и преподавателем, где участники процесса получают знания через активный совместный поиск информации, обсуждение и понимание смысла усвоенного материала. Позитивность этой технологии заключается в создании атмосферы, позволяющей личности чувствовать себя свободно и безопасно в процессе обучения. Если студенты принимают такую систему обучения, то у них постепенно вырабатываются следующие принципы коллаборативной образовательной технологии:

- 1) взаимодействие и взаимозависимость членов группы;
- 2) личная ответственность каждого члена группы за собственные успехи и достижения всей группы;
 - 3) совместная учебно-познавательная деятельность в группе;
 - 4) общая оценка совместной учебной деятельности группы.

Используя принципы коллаборативной образовательной технологии на занятиях по дисциплине «История русской литературы» в педагогических вузах, можно достичь доверительных отношений между преподавателем и студентами.

Коллаборативная образовательная технология достаточно редко используется в современной системе образования, хотя совместное обучение рассматривается в мировой педагогике как наиболее успешная альтернатива традиционным методам обучения.

Повышение качества образования — задача всех типов образовательных учреждений. Проблема качественного обучения в сфере образования волнует каждое государство. Реформы в сфере образования стимулируют переоценке условий и установлению совершенно новой системы, отвечающей международным стандартам.

Национальные проекты по подготовке кадров и возрастающие требования к интеллектуальной и нравственной подготовке обучающихся отражаются в смене системы обучения. Финансовая самостоятельность образовательных учреждений должна способствовать серьезной конкуренции и повышению качества образования.

Качество образования — это соответствие знаний обучающихся государственным стандартам и успешное функционирование учебного заведения. Качество образования зависит от нескольких факторов, начиная от качества образовательной программы, педагогического состава, контингента обучающихся, средств образовательного процесса, образовательных технологий, управления образовательными системами и процессами. Педагоги используют эффективные формы и методы обучения для повышения качества знаний обучаемых. Проведение нестандартных занятий служит для развития критического мышления, творческого потенциала обучающихся. Трансформация занятия в интегрированный проект, который должен не только заинтересовать обучаемого, но и формировать положительную мотивацию к обучению и интерес к приобретению знаний.

Студенты активно взаимодействуют в процессе обучения друг с другом и преподавателем. Процесс обучения происходит с активным совместным поиском информации, обсуждением и пониманием смыслов.

Формирование и совершенствование проектной деятельности у студентов осуществляется с помощью работы в области с информаций, её источниками, способами и различных форм коммуникации.

Необходимо обратить внимание педагогов на:

вовлечение в коллаборативное обучение: умение критически размышлять, рефлексировать над использованием новых подходов, сравнивать с существующей практикой, обсуждать их эффективность.

Изучая дисциплины педагогического цикла (общая педагогика, инновационные технологии при преподавании русского языка и литературы, методика преподавания спецдисциплин, методика преподавания русского языка и литературы и т.д.), студенты изучают возможности образовательной

среды, для обеспечения качества учебно-воспитательного процесса, знакомятся со способами организации сотрудничества с участниками учебно-воспитательного процесса для совместного решения задач педагогической деятельности; практикуются в определении общих подходов в рациональном выборе оптимальных форм, методов, организации сотрудничества обучающихся студентов.

Суть проведения занятий по технологии коллаборативного (совместного) обучения заключается в направленности процессов концепции, коммуникации и рефлексии всех членов образовательного процесса.

Использование технологии коллаборативного проектирования является особенно важным в контексте формирования учителя русского языка и литературы. Ключевую роль при этом играет понятие компетентности учителя-филолога, которая рассматривается как интегративная характеристика личности специалиста, включающая филологические, профессиональноспециализированные, общекультурные, психологические и информационные компетенции, позволяющие будущему учителю русского языка и литературы на высоком уровне осуществлять профессиональную деятельность.

Проблема организации оптимальных взаимоотношений субъектов учебного процесса как условия эффективного интеллектуального развития личности, формирования индивидуальных познавательных способностей (сенсорных, перцептивных, апперцептивных, иманижитивных, мнемических, творческих), которые крайне важны в становлении профессиональных качеств субъекта, рассматривались в ряде работ ученых: Б.Г.Ананьева Э.А.Голубевой, Н.С.Лейтеса, А.Р.Лурии, В.Я.Ляудиса, В.С.Нургалиева, К.К.Платонова, С.Л.Рубинштейна, Б.М.Теплова, В.Д.Шадрикова и др.

Основная задача применения технологии коллаборативного проектирования - максимальное использование биологического ресурса - функциональной генетической предрасположенности обучающегося субъекта к восприятию информации на занятиях по русской литературе.

В настоящее время вся система образования опирается на языковое и логическое мышление, а образное мышление развивается недостаточно.

Теоретический анализ научно-педагогической, психолого-педагогической литературы показывает, что ни один, самый широкомасштабный и разрекламированный подход к инновационным технологиям не учитывает психофизиологические особенности студентов. Французский философ Монтень очень точно определил: «Мозг, хорошо устроенный, стоит больше, чем мозг, хорошо наполненный». Мы же последовательно от реформы к реформе увеличиваем количество информации, которую обязан усвоить обучающийся, не учитывая биологического ресурса и особенностей устройства и функционирования мозга субъекта учебного процесса.

С.А. Богомаз обращает внимание, что билатеральная асимметрия мозга сложное свойство мозга, отражающее различие в распределении нервно -психических функций между его правым и левым полушариями. [3] По многочисленным утверждениям научных источников, формирование функций происходит в плоде, а развитие под влиянием комплекса биологических и социокультурных факторов. Билатеральная асимметрия полушарий является причиной существования у человека соответствующей структуры психики. С явлением билатеральности связаны противопоставления, такие как конкретно - образное и абстрактнологическое мышление, конвергентное и дивергентное мышление, первая и вторая сигнальные системы восприятия, аналитичность и синтетичность, полезависимость и поленезависимость, ригидность и гибкость, экстраверсия и интроверсия и т.д. Разная степень выраженности этих психических свойств формирует склонность разных людей к преимущественной опоре на так называемое «левополушарное» и «правополушарное» восприятие и мышление с характерными для каждого индивида способностями, эмоционально-личностными характеристиками, а также типичными особенностями адаптационных процессов.

Полноценная психика предполагает согласованную и уравновешенную работу обоих полушарий. Около 40 лет назад крупнейший физиолог нашего века И. П. Павлов писал о двух типах людей: "Жизнь отчетливо указывает на две категории людей: художников и мыслителей, между ними резкая разница. Одни – художники... захватывают действительность целиком, сплошь, сполна, без всякого дробления... Другие – мыслители, именно дробят ее.., делая из нее какой-то временный скелет, и затем только постепенно как бы снова собирают ее части и стараются их таким образом оживить..." Следовательно, использование технологии коллаборативного проектирования имеет широкий диапазон возможностей и интересов студентов. У студентов при использовании технологии коллаборативного проектирования преобладает комбинированный индуктивно-дедуктивный способ изложения материала, дифференцированное запоминание, умение одновременно оперировать знаками, символами и художественными образами. Для них характерна пластичность мышления, возможность реализовать себя в любом виде деятельности. Полученная информация последовательно обрабатывается как в области техники, так и в области гуманитарных наук.

Овладение навыками коллаборативного проектирования в процессе подготовки учителей-словесников является актуальной задачей, способствующей их профессиональному росту, успешной конкурентоспособности на рынке труда. Развитие коллаборативных навыков предполагает формирование специалистов-филологов, которые будут способны к быстрому и эффективному решению задач в результате командной работы, правильно планируют время и распределяют силы, осуществляя грамотную коммуникацию с коллегами для реализации поставленной цели. Несмотря на значи-

тельный интерес к коллаборативному обучению, имеется дефицит разработок и методических рекомендаций по проектированию и созданию коллаборативной среды при обучении филологическим дисциплинам, которые предполагают внедрение проектно-ориентировочной модели, направленной на формирование компетенций учителя-филолога, обладающего не только исполнительными, но и управленческими навыками. Подход «студент — организатор и член команды» привносит новый взгляд на традиционное видение процесса обучения филологическим дисциплинам.

На наш взгляд, электронные ресурсы по дидактической организации коллаборативных проектов с целью трансформирования их в знаниевую сферу студентов педагогических вузов обогащают содержание педагогической практики, влияют на изменения в ее этапности, последовательности основных видов, сроков и форм проведения, что регламентируется методическими приемами.

Организационное взаимодействие коллаборативных проектов с целью трансформирования их в знаниевую сферу студентов предполагает согласование позиций субъектов единого образовательного процесса, преподавателей, методистов, учителей, будущих специалистов, проведение единой кадровой политики, организации учебно-профессиональной деятельности, сопряженность критериев оценки профессиональной практической деятельности будущего учителя. Организационно-управленческие условия построения практической подготовки будущего учителя в образовательном пространстве педагогической практики обеспечивают взаимодействие полноправных партнеров субъектов обучения. В этих условиях сохраняется преемственность знаниевой сферы студента, возможность апробировать новые формы обучения. При этом на первой ступени практической подготовки происходит освоение основных видов учебной деятельности, на второй - появляется возможность максимального приближения к условиям реального образовательного процесса.

В коллаборативных проектах будущий учитель имеет возможность развивать профессиональную компетентность в соответствии с индивидуальным образовательным маршрутом в адаптационном, пробно-тренировочном, закрепляюще-тренировочном, зачетно-тренировочном и самостоятельном режимах. Для определения уровня становления профессиональной компетентности будущего учителя в условиях педагогического эксперимента выбраны пять критериев: дисциплинарный, практический, комплексный, субъективный и экспертный. Применение перечисленных критериев позволило определить уровень сформированности профессиональных умений будущих учителей в условиях коллаборативных проектов с целью трансформирования их в знаниевую сферу студентов и оценить результативность предложенных рекомендаций. Логика организации коллабо-

ративных проектов с целью трансформирования их в знаниевую сферу студентов определялась логикой образовательного процесса.

При моделировании коллаборативных проектов основными этапами стратегической технологии подготовки студентов являются следующие: теоретический (ориентирующий); теоретико-практический (стимулирующий) и действенно-практический (дивергентный). Студент с самого начала ставится в деятельностную позицию, поскольку учебные модули по русской литературе представлены в виде предметов деятельности (учебной, квазипрофессиональной, учебно-профессиональной). Это позволяет задействовать весь потенциал студента — от уровня восприятия художественного текста до уровня социальной активности.

Таким образом, следует отметить, что развиваемые в ходе работы в команде коллаборативные методы обучения обусловлены формировать поставленную аналитическую задачу, предотвращать и решать возникающие конфликты, находить консенсус, вести дискуссию, убеждать партнера, приводить убедительную аргументацию. Формируется готовность к работе в коллективе, социальному взаимодействию на основе принятых моральных и нравственно-эстетических норм. Морально-этический аспект формирования навыков коллаборативного проектирования при выполнении заданий, предполагает учет таких принципов взаимодействия, как взаимная поддержка, гибкость, тактичность, терпимость, взаимопомощь, дисциплинированность, ответственность за качество выполняемой работы, от которого зависит успех общего дела, умение корректного выражения критики, доверие по команде и забота о нем.

Коллаборативная технология обучения формируют не просто ситуацию совместного выполнения задачи, а особую прозрачную обучающую среду, в которой студенты благодаря обмену знаниями и совершению общих интеллектуальных усилий, обучают друг друга, а также стимулируют друг в друге стремление к постоянному саморазвитию, повышению своей квалификации и мастерства.

Активное использование информационно-коммуникативных систем в ситуациях коллаборативного проектирования способствует повышению компьютерной грамотности студентов, формирует умение пользоваться широким спектром функций передовых оп-line-технологий. Совершенствуются навыки поиска информации в справочной и специальной литературе посредством компьютерных сетей, а также анализа и структурирования полученной информации, что особенно актуально в современных условиях бурных информационных потоков. Особое внимание уделяется развитию навыков организационно-управленческой деятельности (грамотное и своевременное выполнение задач, планирование и распределение функций, руководство коллективом, конструктивное взаимодей-

ствие, поиск продуктивных методов решения сложных проблем).

We-learning меняет акценты от традиционного обучения, создавая потребность изучать новые дисциплины. We-learning включает в себя простую и глубокую истину, что любое образовательное учреждение обладает накопленными знаниями и опытом, которым необходимо делиться. Преподаватель должен позиционировать себя как организатор, фасилитатор и проводник коллаборативного обучения. Новые модели обучающих программ, которые подразумевают «встроенные» функции коллаборативного и социального обучения и создание «обучающей среды».

Коллаборативная технология дает возможность взаимодействия любой формой формального обучения. Перед занятием студенты собираются online, чтобы обсудить свои цели. Во время занятия они взаимодействуют друг с другом, чтобы делиться опытом, полученным от преподавателя. После занятия создается сообщество практикующих, где студенты также могут поделится информацией о применении на практике полученного во время обучения. Использование коллаборативных проектов на занятиях возможно при помощи информационно-коммуникативных технологий.

ИКТ — насыщенная образовательная среда, которая позволяет создать на портале института единое информационное поле для всех участников учебно-воспитательного процесса. Прогнозирование, планирование и претворение в жизнь желаемых изменений в работе отдельно взятого направления либо целого института становится составной частью каждодневной работы педагогического коллектива.

Литература:

- 1. Арипова М.Г. Эффективность использования информационных технологий на занятиях по русской литературе в педагогических вузах // Материалы IX Международной научно-практической конференции, посвященной применению информационных и коммуникационных технологий в образовании и науке. 2020.; URL: http://birskin.ru/index.php/2012-03-27-12-36-17/49-8-/450-2020-05-26-16-07-36.
- 2. Арипова М.Г., Абдуллаева Ш.А. Электронный тьюторинг в коллаборативном проекте как основа трансформации знаний в обучении студентов русской литературе // Современные проблемы науки и образования. 2020. № 6; URL: http://www.science-education.ru/article/view?id=30410 (дата обращения: 30.12.2020).
 - 3. Владимиров С.В. Действие в драме. 2019. С. 115.

ТРЕБОВАНИЯ К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ТЕОРИИ И ПРАКТИЧЕСКИМ УМЕНИЯМ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА

Ш.АЛИМОВА.

преподаватель Навоийского государственного педагогического института

В статье затронуты вопросы совершенствования системы обучения теории и практическим умениям будущих учителей русского языка средствами медийных технологий, раскрыты в этой сфере цели обучения.

Ключевые понятия: совершенствование, обучение, теория, практические умения, русский язык, медийные технологии.

Maqolada bo'lajak rus tili o'qituvchilarining nazariyasi va amaliy ko'nikmalarini media -texnologiyalar yordamida o'qitish tizimini takomillashtirish masalalari ko'rib chiqilgan, bu sohada o'qitish maqsadlari ochib berilgan.

Asosiy tushunchalar: takomillashtirish, o'qitish, nazariya, amaliy ko'nikmalar, rus tili, media-texnologiyalar:

The article touches upon the issues of improving the system of teaching the theory and practical skills of future teachers of the Russian language by means of media technologies, discloses the goals of training in this area.

Key concepts: improvement, training, theory, practical skills, Russian language, media technologies.

В последние время неоднократно поднимается вопрос о профессиональной направленности теоретических и практических занятий по профилирующим дисциплинам, но, к сожалению, в методической литературе этот вопрос освещается еще недостаточно. Учитывая актуальность проблемы подготовки учителя русского языка, которая тесно связана с профессиональной направленностью в преподавании специальных дисциплин, мы обратились к вопросу формирования профессиональных умений и навыков учителя русского языка в процессе изучения курса «Современный русский язык» и педагогической практики.

На практических занятиях по методике преподавания русского языка студенты знакомятся с построением школьных программ и учебников, разрабатывают некоторые моменты урока, составляют схематичные планыконспекты уроков по различным грамматическим темам школьного курса согласно образцу, предложенному преподавателем, посещают уроки школь-

ных учителей и выполняют другие виды работ. Подобные занятия, безусловно, имеют определенное практическое значение для выработки у студентов необходимых умений анализа лингвистического материала и некоторых методических навыков в составлении плана-конспекта урока по шаблону. Однако, недостаточно тесная связь между этими профилирующими дисциплинами (занятия по современному русскому языку определяются только теорией языка и лингвистическими умениями, а занятия по методике преподавания русского языка в основном нацелены на формирование методических навыков, почти не затрагивая лингвистических особенностей вузовского и школьного курсов русского языка) мешает более эффективной подготовке учителя русского языка.

Проблема профессионально-педагогической подготовки учителя относится к числу наиболее важных и трудных в педагогическом образовании. Одним из решающих признаков профессиональной компетенции учителя на протяжении многих веков считалась глубина его специальной подготовки. Известный педагог и ученый Я.А.Коменский, считал профессию учителя самой почетной на земле. «Никто не может сделать людей мудрыми, кроме мудрого, никто - красноречивыми, кроме красноречивого, . никто - математиками, естественниками или метафизиками, кроме сведущих в этих науках»(3, 122-с).

Для выпускников педагогических вузов умения и навыки по специальности особенно необходимы, поскольку они призваны передавать знания грядущему поколению и готовить их к определенной специальности. Профессиональная квалификация учителя определяется не только знанием преподаваемого предмета, но и умением организовать процесс обучения с использованием разнообразных приемов и методов руководства познавательной деятельностью учащихся. Поэтому не всякий, знающий предмет, как пишет об этом К.Д.Ушинский, «способен стать хорошим учителем, преподавательская должность требует большой энергии и умений добросовестного выполнения ее «[4-21-с.].

Нами были подвергнуты анализу научные работы зарубежных и отечественных ученых - Э.Г.Азимова, Е.В.Виноградова, в области применения инновационных технологий в преподавании языков. Среди множества современных технологий, применяемых в процессе обучения русскому языку, наиболее перспективной и значимой, на наш взгляд, является технология

веб-квест и др.

Анализ литературы показал, что возможность принятия поставленного задания будущими специалистами зависит не только от сформированности их учебной деятельности, но и от деятельности педагога по постановке учебной цели. Перевод педагогом учебной цели - усвоение определенного знания, способа действия, формирование определенного качества - в учебное задание и его постановка перед будущими учителями русского языка является важнейшим моментом организации их учебной деятельности, определяющим её успешность, поскольку именно через решение образовательных задач педагог достигает цели образования. Умение сознательно формулировать и ставить перед будущими учителями русского языка учебные задачи, с помощью медийных технологий, является профессионально важной компетенцией педагога.

На наш взгляд, требования к постановке вопроса совершенствования системы обучения теории и практическим умениям будущих учителей русского языка средствами медийных технологий, деятельности целесообразно выделить следующие цели обучения:

- мотивированная постановка задачи: задача должна иметь смысл для студента, что обеспечивается взаимосвязью цели и мотива. Связь эта должна быть реальной и соответствовать представлениям личности об окружающей лействительности:
- ясная, понятная формулировка образовательной задачи: использование доступных понятий, учет понимания их значений в контексте задания; простые предложения и стиль изложения, в то же время не обедняющие языковой опыт будущих учителей; логичность (последовательность, непротиворечивость) изложения. Использование примеров, аналогий и средств наглядности, опора на опыт;
- четкая и конкретная формулировка образовательной задачи, способствующая однозначному пониманию этапов и способов, условий достижения результата учебной деятельности и его качественных и количественных характеристик;
- *краткость формулировки* выполняемого задания, позволяющая будущим учителям русского языка выполнить все задания, а также, этапы его выполнения, запомнить и удерживать в памяти в течение всей работы, что обеспечивает учет индивидуальных особенностей личности;

- *образность* и *эмоциональность* образовательной задачи как фактор целей и смыслообразования предстоящей деятельности; совершенствования системы обучения теории и практическим умениям будущих учителей русского языка средствами медийных технологий;
- *опора на внутреннюю мотивацию*: познавательный интерес как один из важнейших смыслообразующих мотивов деятельности будущих учителей и условие принятия образовательной задачи как личностно значимой;
- увеличение степени самостоятельности и творчества будущих учителей русского языка при выполнении заданий, повышение познавательной активности через вовлечение их в процесс самостоятельной постановки целей;
- *организация обсуждения*, установление обратной связи для обеспечения успешного (полного и точного) восприятия и понимания образовательной задачи, выделения и принятия цели предстоящей деятельности, а также для образования при помощи педагога намерения по достижению цели;
- *осуществление контроля* за выполнением образовательной задачи будущими учителями для обеспечения дополнительной мотивации и поддержания намерения выполнения задачи;
- *использование коллективной и групповой учебной работы* как дополнительного фактора мотивации, условия успешного принятия и удержания цели и самостоятельного целеобразования и целеполагания;
- создание благоприятного психологического фона деятельности будущих учителей: организация взаимодействия и сотрудничества, соблюдение интересов друг друга, симпатия, доброжелательность, открытость, эмоциональный контакт, корректность и тактичность, единообразие воспитательных воздействий на личность, опора на положительное начало в нем, создание ситуации успеха, уверенность в своих силах, заинтересованность и активность в работе, творчество будущих учителей.

Следовательно, совершенствование системы обучения теории и практическим умениям умениям будущих учителей русского языка средствами медийных технологий, достаточно продуктивен. Особенно по сравнению с распространенной практикой отождествления педагогических целей и педагогических задач, когда цели формулируются в терминах, описывающих действия педагога (раскрыть, объяснить, рассказать и т. п.). Однако,

определение и проектирование образовательных целей через описание личностных новообразований, медийных конструкций будущих учителей вступает в противоречие с новыми социальными ожиданиями в сфере образования. Традиционный подход к определению целей образования ориентирует на сохранение экстенсивного пути развития вузов. С позиций этого подхода чем больше знаний приобрел, будущий специалист, тем выше уровень его образованности.

Но уровень образованности, особенно в современных условиях, определяется не объёмом знаний, их энциклопедичностью. С позиций компетентностного подхода уровень образованности определяется способностью решать проблемы различной сложности на основе имеющихся знаний.

Литература:

- 1. Биктеева Л.Р. Об опыте обучения культуре русской речи.Ж.:Русский язык в СНГ, 2012, № 7, С.38-41.
- 2. Блинов Г.И., Панов Б.Т. Практические и лабораторные занятия по методике преподавания русского языка.-М.,2018. -299 с.
 - 3. Богоявленский Д.Н. Психология усвоения орфографии. М., 2017, 307 с.
- 4. Бойко А.Н. Изучение типичных недостатков в подготовке выпускников пединститута в течение первых пяти лет их работы в школе, - В сб.: "Формирование личности учителя в системе учебно-воспитательного процесса в педагогическом институте". - М., 2017, С. 51-60.
- 5. «Paris Agenda or 12 Recommendations for Media Education. Media Education Advances, Obstracles, and New Trends Since Crunwald: Towards a Scale Change?//Paris, UNESCO, 21-22.06.2007 https://www.hr-director.ru/article/67314-basket-metod-sposob-otsenki-18-m10.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПРИМЕНЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ

У.К.ТУРДИЕВ,

замдекана по учебной работе факультета Физическая культура Навоийского государственного педагогического института

Статья посвящена вопросам совершенствования механизмов координации учебных занятий по физической культуре в педагогических вузах, в ней освещен образовательная технология Пилатес.

Ключевые понятия: совершенствование, механизм, координация, учебные занятия, физическая культура.

The article is devoted to the issues of improving the mechanisms of coordination of physical education lessons in pedagogical universities, it highlights the educational technology of Pilates.

Key concepts: improvement, mechanism, coordination, training sessions, physical culture.

Maqola pedagogika oliy o'quv yurtlarida jismoniy tarbiya darslarini muvofiqlashtirish mexanizmlarini takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan bo'lib, unda Pilatesning ta'lim texnologiyasi yoritilgan.

Asosiy tushunchalar: takomillashtirish, mexanizm, muvofiqlashtirish, mashg'ulotlar, jismoniy madaniyat

Как показывает анализ учебных программ для бакалавров педагогических вузов, Физическая культура является учебной дисциплиной, находящейся в 1-м общегуманитарном блоке наук. Целью дисциплины является формированию знаний и умений по осуществлению учебно-воспитательной деятельности будущего преподавателя физической культуры, анализу своей деятельности и деятельности обучаемых (осознать и перенести на практику закономерности возрастно-половых особенностей формирования ФК и двигательных навыков).

Для совершенствования механизмов координации учебных занятий по физической культуре в педагогических вузах на основе цифровых технологий нами проанализированы квалификационные требования, предъявляемые к специалисту, дифференцированы на социальные, профессиональные и по уровню образования, государственные образовательные стандарты, типовые и учебные программы. Они определяют характер и содержание профессиональной подготовки преподавателя физической культуры, необ-

ходимые для последующей плодотворной деятельности специалистов, что подразумевает:

- 1) подготовку к активной, творческой профессиональной деятельности, обеспечивающей прогресс общества;
- 2) знание основ отечественной и мировой культуры, истории, систем физического воспитания различного контингента населения, спортивной подготовки, особенностей зарубежных систем физвоспитания.
- 3)умение оценивать исторические и современные процессы и проблемы общественной жизни страны, место и роль в ней профессиональной деятельности, умение диалектически мыслить и аргументировано отстаивать свою точку зрения;
 - 4) иметь современное экономическое и политическое мышление;
- 5) свободно владеть письменным и устным национальным языком, грамотной и развитой речью, использовать иностранные языки, изучаемые в вузе[].

Образовательный государственный стандарт по физической культуре в педагогических вузах (2017г.) декларирует развитие следующих компетенций у будущих специалистов: прагматическую, общекультурную, коммуникативную, репродуктивную (способность усваивать материал и накапливать знания, воспроизводить сложившиеся формы деятельности), адаптивную (способность применить знания на практике, трансформировать их применительно к тому или иному контингенту или особенностям деятельности), моделирующую (внесение творческого начала, разработка нового, позволяющие достичь наивысшего результата в деятельности занимающихся; локально моделирующую: умение успешно обучить упражнениям, обеспечить творческий подход; составить план круговой тренировки; системно моделирующую: осуществлять перспективное планирование и моделирование, успешно обеспечивать физическое и спортивное совершенствование занимающихся; разработать программу по физическому воспитанию студентов, отличающуюся от типовой) и др..

Теоретический анализ в рамках исследования послужил для дальнейшего совершенствования механизмов координации учебных занятий по физической культуре в педагогических вузах на основе цифровых технологий с последующим результатом-разработки модели. Для решения вопроса разработки модели координации учебных занятий по физической культуре

на основе цифровых технологий нами были проанализированы учебные планы, содержания электронных лекций научно-методической направленности. Вместе с тем, проанализированы процессы модернизации в сфере информационных услуг в вузах республики; возможности применения электронных информационных ресурсов как эффективного методического источника в процессе повышения качества образования.

Особенностью разработанной структурно-функциональной модели координации учебных занятий по физической культуре в педагогических вузах на основе цифровых технологий является планирование дидактических форм обучения, способ самореализации личности, при котором доминирующее социально-профессиональное устремление личности синтезирует вокруг себя другие ее стремления, обеспечивает определенную гармонию: чем активнее вовлечен в избранную сферу деятельности будущий специалист, тем глубже взаимосвязь профессиональной и непрофессиональной сфер жизнедеятельности. Следовательно, в подготовке специалистов усиливается роль совершенствования получения знаний.

Важное значение для подготовки конкурентоспособных специалистов приобретает педагогические условия организации образовательных технологий по физической культуре, использование современных программно-аппаратных комплексов, позволяющих оперативно оценивать и корректировать учебно-дидактический процесс. Одной из таких программ, указанной в структурно-функциональной модели, является оздоровительная программа Пилатес.

Включение системы Пилатес в учебные занятия по физической культуре способствует укреплению мышечного аппарата и улучшению осанки, а так же, урегулированию психоэмоционального состояния студентов. Соответственно, большая часть появляющихся на современном этапе различных технологий связана с постоянно совершенствующимися технологиями фитнеса. Термин фитнес-технология достаточно часто встречается в образовательных программах и различных научных исследованиях.

Одним из разновидностей фитнеса является Пилатес. Именно его чаще всего используют в своих занятия преподаватели по физической культуре. Пилатес-система физических упражнений, разработанная Йозефом Пилатесом. Данную систему упражнений использовали во время первой мировой войны в госпиталях для восстановления поврежденных органов.

Данная система состоит из упражнений для укрепления позвоночника и мускулатуры. Нагрузка направлена на более слабые группы мышц, служащие поддержанию осанки. Пилатесом могут заниматься все люди, находясь в любой физической форме.

Такая система тренировок одновременно мягко воздействует на тело и тренирует его. Она включает силовую нагрузку, растяжку и контроль за правильным дыханием. Развивает гибкость, силу, выносливость, помогает справиться со стрессом.

Выделяют несколько принципов в методике Пилатес.

Дыхание. Неправильные вдохи и выдохи способны навредить, испортить эффект от упражнений. Правильный вдох создается в области солнечного сплетения, тем самым при вдохе кажется, что дышат нижние ребра. Кислород снабжает кровеносную систему, тело как будто расслабляется, а концентрация на упражнениях усиливается.

Создание каркаса. Позвоночник отвечает за здоровье человека, поэтому основная задача упражнений укрепить каркас опорной мускулатуры и пресс. Любое упражнение требует напряжения этих групп мышц.

Точность движений. Важно не количество повторений, а их качество. В данной методике рекомендуется делать небольшое количество повторений, это позволяет сохранить высокую сосредоточенность на технике выполнения упражнения.

Релаксация. Напряжение должно сменяься осознанным расслаблением. Чередование этих состояний повышает выносливость и учит управлять своим телом.

Непрерывность. Все движения совершаются плавно, осмысленно, без остановок. Все упражнения должны последовательно сменять друг друга.

Джозеф Пилатес считал, что нужно развить координацию между разумом и телом, это поможет ему обрести способность управлять собой. Все движения должны быть осознанными, максимальную пользу от них возможно получить при соблюдении инструкции выполнения упражнений.

Немаловажное значение имеет использование на занятиях музыкального сопровождения. Музыка содействует решению различных задач: улучшение психоэмоционального состояния занимающихся, способствование в организации обучающихся в процессе занятий, содействие улучшению эмоционального фона.

Музыка оказывает существенное влияние на физиологические процессы организма. Так, при восприятии музыки происходят изменения в центральной нервной системе, нормализация мозгового кровообращения; она оказывает воздействие на кровяное давление, уровень сахара в крови, частоту пульса, сокращение мышц; энергичная музыка оказывает тонизирующий эффект, а спокойная музыка, напротив, успокаивающий. Музыкальное сопровождение способствует овладению новыми двигательными действиями и навыками, запоминанию упражнений, а также преодолению нарастающему переутомлению.

Таким образом, специфику занятий по физической культуре условно можно разделить на три части: подготовительная, основная и заключительная. У каждой есть свои задачи, поэтому подбор музыкального сопровождения осуществляется, основываясь на том, в какой именно части занятия оно будет использоваться.

Литература:

- 1. Дружинина, Э. А. Значимость физкультурной деятельности в сознании будущих специалистов / Э. А. Дружинина // Теория и практика физической культуры. -2008. № 3. С. 88.
- 2. Железняк, Ю. Д. Основы научно-методической деятельности в физической культуре и спорте: учеб. для студ. учреждений высш. проф. образования / Ю. Д. Железняк, П. К. Петров. 7-е изд., стереотип. М.: Академия, 2014. 288 с.
- 3. Зайцева Т.И., Смирнова О.Ю. В сб.: Информационные технологии в образовании. М., 2000.

«CHAQIRIQQACHA HARBIY TA'LIM» YOʻNALISHI TALABALARINING OʻQUV FAOLIYATINI LOYIHALASH BOSQICHLARI

T.T.NAZAROV,

BUXDU, Harbiy ta'lim fakulteti "Maxsus tayyorgarlik" tsikli oʻqituvchisi

Maqola "Chaqiriqqacha harbiy ta'lim" yoʻnalishi talabalarining oʻquv faoliyatini loyihalash masalalariga bagʻishlangan boʻlmb, unda oʻquv-biluv jarayonini tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash, bu mexanizmlarning joriy etilishini dunyo va respublikamizda olib borilayotgan tadqiqotlarni tahlil qilish asosida oʻrganish bilan bogʻliq muammolar oʻrganilgan.

Tayanch tushunchalar: tashabbuskor, xalq manfaati yoʻlida bor salohiyatini safarbar qiladigan, shijoatli mutaxassis, loyihalash.

Статья посвящена проектированию учебной деятельности обучающихся по направлению «Дипломное военное образование», в рамках которой определяются педагогические условия организации учебного процесса, внедрение этих механизмов в мир и мир. в нашей стране проблемы, связанные с исследованием, изучались на основе анализа проведенного исследования.

Ключевые понятия: инициатива, мобилизация потенциала в интересах народа, смелый специалист, дизайн.

The article is devoted to the design of educational activities of students in the field of «Pre-service military education», in which to determine the pedagogical conditions for the organization of the educational process, the introduction of these mechanisms in the world and in our country, problems related to the study were studied based on the analysis of the research conducted.

Basic concepts: initiative, mobilization of potential in the interests of the people, courageous specialist, design.

"Chaqiriqqacha harbiy ta'lim" yoʻnalishi talabalarining oʻquv faoliyatini loyihalash koʻp jihatdan oʻquv-biluv jarayonini tashkil etishning pedagogik shartsharoitlarini aniqlash, bu mexanizmlarning joriy etilishini dunyo va respublikamizda olib borilayotgan tadqiqotlarni tahlil qilish asosida oʻrganish bilan bogʻliq.

Kelajakda yetuk mutaxassis boʻlib yetishib chiqayotgan kadrlardan yuksak kasbiy salohiyat va insoniy sifatlar bilan birga Vatanga sadoqatlilik, ularning qalbi va ongiga Vatan himoyasi sharafli va muqaddas burch ekanini chuqur singdirish uchun chaqiriqqacha harbiy ta'lim yoʻnalishida tahsil olayotgan talabalarga oʻqitiladigan oʻquv kurslarining mazmunida keltirilgan oʻquv materiali alohida ahamiyat kasb etadi.

"Chaqiriqqacha harbiy ta'lim" yoʻnalishi talabalarida milliy armiyamizning qudrati va salohiyatiga boʻlgan ishonchni kuchaytirish, tariximiz va madaniyatimiz, Vatanimizning mustaqilligi va ravnaqi yoʻlida fidokorona kurashgan milliy qahramonlarimiz bilan faxrlanish, ularga munosib boʻlish tuygʻusini shakllantirish umumpedagogik, didaktik hamda psixologik xususiyatlarga ega boʻlib, bu xususiyatlarni turli ta'lim shakllari: auditoriya, auditoriyadan tashqari mashgʻulotlar, turli tarbiyaviy tadbirlar orqali amalga oshirish dolzarb boʻlib hisoblanadi. Buning uchun "Chaqiriqqacha harbiy ta'lim" yoʻnalishida faoliyat yuritayotgan pedagog oʻquv mashgʻulotini optimal ravishda loyihalashi,uni toʻgʻri tashkil eta olishi talab etiladi.

Ilmiy-pedagogik, falsafiy, sotsiologik adabiyotlar, ishlanmalar tahlilidan ayon boʻlishicha, oʻquv mashgʻulotlarini loyihalash boʻyicha yondashuvlar, tushunchalar, qarashlar, ta'limotlarni toʻplash, tasnif qilish va uni oʻqituvchi faoliyatiga joriy etish, tegishli ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqish zaruriyatining mavjudligi ayon boʻldi.

"Chaqiriqqacha harbiy ta'lim" yoʻnalishi talabalarining oʻquv faoliyatini loyihalash bosqichlari quyidagicha tashkil etilsa,samarali natijalarni beradi:

-birinchidan, taqsimot yoʻnalishi-oʻquv mashgʻuloti vazifalarni oqilona belgilash;

-ikkinchidan, maqsad va vazifalarni belgilash – oʻquv mashgʻulotidan koʻzlangan istiqboliy rejalarini aniqlash;

-uchinchidan, teskari aloqani oʻrnatish — oʻquv mashgʻuloti maqsadlariga erishish shakllari va yoʻllarini tahlil qilish;

-toʻrtinchidan, yaratuvchanlik yoʻnalishi- mashgʻulotning idrok qilish muhitida oʻquv maqsadlarining amalga oshirilishini ta'minlash;

-beshinchidan, pedagogik tajribani oʻrganish va umumlashtirish;

-oltinchidan, -motivatsiya va ragʻbatlantirish yoʻnalishi –talabalarning hamda oʻqituvchilarning ta'lim olish va ta'lim berish faoliyatini ragʻbatlantirish, tashqi stimullarni adekvat qabul qilish;

-yettinchidan, nazorat yoʻnalishi-ta'limiy-tarbiyaviy jarayonda turli xil nazorat turlarini oʻtkazishni nazarda tutadi, ma'naviy-ma'rifiy jarayon holati toʻgʻrisidagi axborotga ega boʻlishni bildiradi

"Chaqiriqqacha harbiy ta'lim" yoʻnalishida faoliyat yuritayotgan pedagog oʻquv mashgʻulotini optimal ravishda loyihalashni samarali amalga oshirish hamda mazkur ishlarni muvofiqlashtirib borish maqsadida oliy ta'lim muassasalarida 5111500 – "Chaqiriqqacha harbiy ta'lim" fakultetida oʻquv yilida oʻqitiladigan fanlar, fan dasturlari, oʻquv rejalari tahlil etildi. OTMlarda oʻqitiladigan "Taktik tayyorgarlik", "Harbiy tayyorgarlik", "Harbiy qonunchilik asoslari", "Ofitser

rahbarlarning harbiy etikasi", kabi oʻquv fanlari oʻqitiladi. 1 kurs talabalari uchun jami oʻquv reja asosida "Chaqiriqqacha harbiy ta'lim yoʻnalishi"da tahsil olayotgan 1-bosqich talabalari uchun mutaxassislikka xos fanlar 516—soatni, 2 kursda 516 soatni tashkil qiladi.

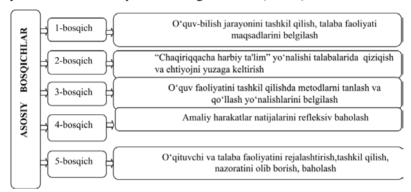
Fan boʻyicha talabalar bilim, koʻnikma, malakalarni egallashlari uchun DTS asosida ularga quyidagi talablar belgilangan:

- zamonaviy umumqoʻshin jangining asoslarini, motoqoʻshin oʻqchi boʻlinmalar va ular bilan hamkorlik qiladigan qoʻshin turlari va maxsus qoʻshinlar boʻlinmalarining tarkibi, qurollanishi, jangovar imkoniyatlari va jang olib borish taktikasini;
- chet el mamlakatlari armiyalari boʻlinmalarining tarkibi, qurollanishi, jangovar imkoniyatlari va jang olib borish taktikasini;
- jangovar ta'minot vazifalarini va ularni bajarish uchun boʻlinmalarda bajariladigan ishlar tasavvuriga ega boʻlishi;
- motooʻqchi boʻlinmalardagi qurol yarogʻlarni umumiy tuzulishini, ularni saqlash, texnik xizmat koʻrsatish va jangda ulardan effektiv foydalana olish;
- komandirni boʻlinmani va shaxsiy tarkibni turli sharoitlarda jangovar harakatlarni olib borishga tayyorlash borasidagi ish tartibini bilishi va ulardan foydalana olishi;
- motooʻqchi guruhning jangini tashkil qilishi va uni jang dovomida boshqara olishi;
- boʻlinmaning qurol yarogʻi va jangovar texnikasidan unumli foydalana olishi; dushman tomonidan ommaviy qirgʻin, yondiruvchi va aniq nishonga uruvchi qurollar qoʻllanilganda komandir sifatida harakatlana (boshqara) olishi;
- jangning turli koʻrinishlarida, marshda va joylikda oʻrnashishda jangovar ta'minot ishlarini amalga oshira olishi;
- guruh (vzvod) radiotarmoqlarida ishlay olishi, kodlashtirilgan topokarta va radio axborotlardan foydalana olishi;
- taktika va ushbu dastur talablariga muvofiq boshqa fanlardan oʻrnatilgan normativlarni bajara olishi;
- boʻlinmani jangovar shayligini ta'minlashi va boshqalar. Ma'ruza talabalarni nazariy tayyorgarligining asosi sifatida qaraldi. Bunda nazariy bilimlar belgilangan tizim asosida talabalarga oʻrgatiladi. Harbiy texnikaning holati va istiqbollari bilan bogʻliq masalalarga e'tibor berildi. Asosiy masala murakkab, texnik jihatlarga qaratildi. Ma'ruza paytida talabalarning ijodiy fikrlashini shakllantirishga e'tibor qaratilib, ularning faoliyatini masalaga yanada chuqurroq yondashuvini ta'minlashga zamin yaratildi. Ma'ruza mashgʻulotlari multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada akademik guruhlar oqimi uchun oʻtildi.

Ma'lumki, loyihalash - maqsadga yoʻnaltirilgan faoliyat boʻlib, quyilgan muammo yechimini topishga qaratiladi va uni oʻzgartirish yoʻllari va yechimlarini topishga zamin yaratadi.

"Loyiha texnologiyasi shaxsga yoʻnaltirilgan ta''lim tizimida tahsil oluvchida: tashabbuskorlik, mustaqillik, ijodkorlik kabi shaxsiy sifatlarni rivojlantirishga moʻljallangan texnologiya. Ushbu texnologiya zamirida oʻquv loyihalarini bajarishga yoʻnalgan ta'lim maqsadi ilmiy moʻjassamlashganligini koʻrish mumkin". Binobarin, "Chaqiriqqacha harbiy ta''lim" yoʻnalishi talabalarining oʻquv faoliyatini loyihalash bir necha bosqichlarda amalga oshiriladi (1-rasm).

Rasm. "Chaqiriqqacha harbiy ta"lim" yoʻnalishi talabalarining oʻquv faoliyatini loyihalash bosqichlari

Rasmda ifodalanganidek, oliy ta'lim tizimida "Chaqiriqqacha harbiy ta''lim" yoʻnalishida tahsil olayotgan talabalarning oʻquv faoliyatlarini loyihalash mazmunida amaliy harakatlar natijalarini refleksiv baholash; shakl, vositalarni tanlash va qoʻllash yoʻnalishlarini belgilash muhim boʻlib hisoblanadi.

"Chaqiriqqa qadar boshlangʻich tayyorgarlik", "Harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash", "Harbiy qonunchilik asoslari" kabi oʻquv fanlari va ijtimoiy — gumanitar fanlar: "Milliy istiqlol gʻoyasi va ma"naviyat asoslari", "Oʻzbekiston tarixi", "Axloqshunoslik", "Nafosatshunoslik" kabi oʻquv kurslarining mohiyatmazmuni talaba —yoshlarning siyosiy saviyasining oʻsishiga, dunyoqarashini shakllantirishga, oʻtmishda boʻlgan va hozirgi kunda boʻlayotgan xalqaro siyosiy voqyealarni toʻgʻri baholashga, jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy taraqqiyoti muammolariga ongli munosabatda boʻlishga oʻrgatadi. Ushbu oʻquv fanlarini oʻqitishda talabalarning ta'lim va bilimlarga boʻlgan ishtiyoqini kuchaytirish,

mustaqil dunyoqarash, ish yuritishga oʻrgatish, milliy iftixor va umuminsoniy qadr-qimmat tuygʻusini shakllantirishda katta ahamiyat kasb etishi tajribaviy darslar asosida tasdiqlandi.

Darsdan tashqari tashkil etiladigan mashgʻulotlarni loyihalashda esa, "Shaxsiy va jamoaviy himoya vositalari va ulardan foydalanish tartibi", "Vzvod radioaloqa tarmogʻi",,Boʻlinmalarni turli jang turlarida (jangovar harakatlar) boshqarish", "Mudofaa jangining mohiyati va uning xususiyatlari", " Turli sharoitlarda jangovar (tank) guruhni mudofaa jangini olib borishi va xususiyatlari", "Zamonaviy hujum jangining mohiyati va hususiyatlari Jangovar (tank) guruh jangovar quriqlovda" mavzular tanlab olindi.

Shunday qilib, "Chaqiriqqacha harbiy ta"lim" yoʻnalishi talabalarining oʻquv faoliyatini loyihalash orqali ularda kelgusi kasbiy faoliyati tarkibida kasbiy kompetensiyalar asosida ijtimoiy-siyosiy voqyea-hodisalarni anglash, Vatan himoyasi uchun sha'y turish, milliy gʻoyaga sadoqat kabi fazilatlar rivojlantiriladi hamda ularning ijtimoiy kompetensiyalarida namoyon boʻladi. Bularning barchasi didaktik mazmunda, "Chaqiriqqacha harbiy ta"lim" yoʻnalishi talabalarini loyiha texnologiyasi asosida oʻquv jarayoniga tayyorlash zarurligini koʻrsatadi. Mazkur kompetensiyalar ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarning bir komponenti sanaladi. Ularni rivojlantirish talabalarga kelgusida kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun asos boʻladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1. Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lugʻat // Mualliflar: M.Abdullaeva, F.Abdullaeva, G.Abdurazzoqova va boshq.; R.Roʻziev va Q.Xonazarov umumiy tahririda. Toʻldirilgan uchinchi nashri // T.; «Sharq», 2006. 528 b.
- 2. Nazarov Q. Oʻzbek falsafasi.-T.;Gʻofur Gʻulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2013.-464b..
- 3. Novikov D.A. Razvitie patrioticheskix chuvstv u studentov neyazыkovых vuzov//J.: «Yazыkoznanie i literaturovedenie».-М.;2019, №5,-S.29-34.
- 4. Nishonova S. Sharq uygʻonish davri pedagogik fikr taraqqiyotida barkamol inson tarbiyasi: Dis. ...ped. fan. dokt. //-T.; 1998. -288 b.

Jurnalning ushbu sonini tayyorlashda qatnashganlar: L.Oaraxanova, S.Pirmatov.

Oʻzbekiston Matbuot va axborot agentligidan 03.01.2007 yilda ¹ 0101 tartib raqami bilan roʻyxatdan oʻtgan.

«Uzluksiz ta'lim» jurnali O'zbekiston Respublikasi OAK rayosatining 2013 yil 30 dekabrdagi 201/3-sonli qarori bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha ilmiy jurnallar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal talablariga toʻliq rioya qilingan holda 1,5 intervaldagi 6-7 bet hajmdagi ilmiy maqolalar elektron versiyasi bilan birga qabul qilinadi.

Bosishga ruxsat etildi: 22.06.2020 y. Qogʻoz bichimi 60x84 \(\frac{1}{16} \)
Ofset bosma usulida bosildi. 8-bosma taboq.
Adadi nusxa. Buyurtma

«ADAD PLYUS» MCHJ matbaa korxonasi. Toshkent sh., Chilonzor t. Bunyodkor koʻchasi, 28-uy.